3 1761 06558922 8

185

185.

NAPOLÉONS MODER

Letizia Ramolino Bonaparte.

CLARA TSCHUDI

NAPOLÉONS MODER

(LETIZIA RAMOLINO BONAPARTE)

MED OTTE ILLUSTRATIONER

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1898

LIBRARY
JUN 21 1982
UNIVERSITY OF TORONTO

INDLEDNING

En del af mine læsere vil erindre, at jeg for nogle aar siden offentliggjorde et verk om Marie Antoinette. Det omhandlede i sine forskjellige dele Louis XV's sidste dage, Louis XVI's urofulde regjeringstid og revolutionen, som i strømme af blod bortskyllede de gamle forhold og den gamle trone.

Efterfølgende bog er det første af en række arbeider, som jeg har planlagt om kvinder, der stod Napoléon den første nær. Den tid, som jeg nu vil behandle, danner en næsten umiddelbar fortsættelse af emnet for mine forrige bøger. Af revolutionen stiger der frem en kjæmpemæssig skikkelse: den store keiser, Europas beseirer.

Til midtpunkt for mine forrige bøger havde jeg valgt en eneste kvinde — dronningen, der, tiltrods for sine mange feil, i sine lidelsesaar stod som et eksempel paa mod og

taalmodighed. I de bøger, der omhandler det første keiserdømme, vil jeg ikke kunne dette. Kvinderne har spillet en større rolle i Napoléons liv, end man sædvanligvis er tilbøielig til at tro; men ingen enkelt har havt den indflydelsesrige stilling ved hans hof, som Louis XVI indrømmede sin gemalinde.

Alligevel er keiserdømmets kvinder ikke mindre interessante end de fremtrædende kvindeskikkelser, som vi kjender fra det gamle kongedømmes sidste dage. Jeg sigter her ikke til Napoléons elskerinder, heller ikke til de aandfulde damer, der reiste modstand mod ham, som, for eksempel, madame de Staël. Jeg tænker kun paa medlemmerne af hans familie: paa hans moder, paa hans indtagende hustru Josephine, paa den østerrigske erkehertuginde, som blev hans anden hustru, der visselig var ubetydelig som personlighed, men fik betydning som moder til kongen af Rom og ved sin troløshed mod den faldne hersker. Jeg tænker endvidere paa hans skjønne og letsindige søster Pauline, paa Elisa, paa den rænkefulde Caroline og paa hans steddatter og svigerinde, dronning Hortense.

Det er min hensigt at skrive seks biografiske studier over disse kvinder.

Jeg aabner her rækken med familiens stammoder. Efter denne første vil følge bøger om Josephine de Beauharnais' ungdom, om Josephine

som keiserinde af Frankrige, om Pauline Borghèse og hendes søstre, om Marie Louise og om Hortense.

Det ligger i emnets natur, at foreliggende bog samt det paatænkte arbeide om fyrstinde Borghèse delvis omhandler Napoléons barndom og første ungdom. Bøgerne om Josephine vil komme til nærmere at berøre konsulatet og keiserdømmets tid. I „Marie Louise“ og „Dronning Hortense“ vil jeg mere udførligt omtale keiserens nedgang.

Da jeg frem for alt ønsker, at hvert enkelt bind skal danne en afsluttet helhed, er det mig i høi grad magtpaaliggende at undgaa gjentagelser og henvisninger fra den ene biografi til den anden. Det er derfor adskilligt i forholdet mellem Letizia og hendes børn, som jeg nærmere vil komme ind paa i min bog om Pauline, ligesom der i denne bog og i bogen om dronning Hortense vil fremkomme flere enkeltheder vedrørende familien Bonaparte i dens landflygtighed.

De fleste verker, der er skrevne om Napoléon, taler lidet om hans moder. Skjønt hun langtfra var nogen almindelig kvinde, har hun ingen merker sat i historien. I adskillige bøger, der omhandler konsulatet og keiserdømmet, nævnes neppe hendes navn. Selv i Thiers' berømte arbeide i tyve bind finder man i alt ikke mere end en trykside om Letizia. Keiserens

glans har neppe været tilstrækkelig til at fastholde hendes navn i nogle memoirer.

Det er hovedsagelig til sønnens egne udtalelser, at man maa ty hen for at finde hans moder. Han skattede hende ikke høit nok i sin storheds rus; men i sin modgang lærte han at forstaa, hvad han skyldte hende. Ved sit personlige mod, ved sine huslige dyder, ved sin kjærlighed til sin fædreneø, ved sin opofrelse for sine børn, ved sin beskedenhed i glansen og ved sin uforanderlige resignation under forsynets haarde prøvelser, fortjener hun en hædersplads blandt tidens kvinder. „Aldrig,“ siger hendes hofdame, hertuginden af Abrantès, „har hendes mod fornegtet sig, aldrig har det forladt hende i modgangen, skjønt hendes prøvelser har været frygtelige. Madame Bonaparte er i mine øine den merkeligste kvinde, som jeg har kjendt, paa grund af sin sjælsstyrke og sit mod i ulykken og paa grund af sin værdige og taktfulde tilbageholdenhed under den sorg, hvori hun sad nedsunken i næsten tyve aar.“ —

Historien viser, at der kun har levet faa store mænd, som ikke har havt store mødre; de fleste har skyldt den moderlige indflydelse en del af sit geni, af sine dyder og sin berømmelse. Napoléon har selv erkjendt sin moders indflydelse paa ham.

Michelet har med urette sagt, at „hun syntes i sin søn at have virkeliggjort alle sine

drømme"; thi Letizia var ingen drømmerske. Man bør heller ikke, som Stendahl, sammenligne hende med en Cornelia eller en Portia, disse aristokratiske kvinder, der troede at vise dronningerne en ære ved at knytte deres strømpebaand. Napoléons moder bør overhovedet ikke sammenlignes med nogen; hun lignede kun sig selv.

Talrige er de kilder, som jeg har fordybet mig i for at fremmane hendes personlighed. Man vil ved slutningen af mit arbeide finde en fortegnelse over de verker, der navnlig har været mig til nytte. Blandt disse føler jeg trang til at udhæve et udmerket verk af baron Larrey. Endvidere har jeg i arkiver, takket være en intelligent og elskværdig veiledning, der har lettet mit arbeide, fundet dokumenter af værdi for mine studier.

Det har været min stræben at give mine læsere det centrale i Letizias individualitet. Faa kvinder har, efter min mening, været saa frie for hykleri og humbug som Napoléons moder. I hendes billede behøver man intet at tilføie, intet at forandre.

Gausdal i Norge, september 1898.

Clara Tschudi.

INDHOLD

Side

I. Letizias fødselsaar, familieforhold og barndom. — Hendes giftermaal med Carlo di Buonaparte.... 3

II. Egteparret Buonaparte i Corte. — Joseph Buonaparte kommer til verden. — Skriftefaderen i Bastia.................................. 12

III. Letizia under frihedskampen paa Corsica....... 18

IV. Napoléons fødsel og barndom............... 27

V. Forholdene paa Corsica. — Familien Buonapartes bolig. — Carlo Buonapartes karakter. — Uligheder mellem mand og hustru. — General Marboeuf. — Carlos ustadige sind. — Letizias husmoderlige dyder.......................... 38

VI. Josephs og Napoléons afreise til Frankrige. — Napoléon i Brienne. — Letizias besøg. — Tiltagende økonomiske vanskeligheder. — Carlo Buonapartes sygdom og død................. 55

VII. Efter faderens død. — Brev fra Napoléon til moderen. — Hendes karakterstyrke. — Erkediakonen Lucien dør........................ 68

		Side
VIII.	Paolis tilbagekomst. — Løitnant Buonaparte og nationalgarden paa Corsica	76
IX.	Nye uroligheder. — Paolis forfølgelser. — Familien Buonaparte flygter til Frankrige	81
X.	Den første tid i Frankrige. — Joseph Buonaparte og Julie Clary. — Napoléon bliver general. — Letizia og hendes døtre	94
XI.	Opholdet i Antibes. — Lucien og Christine. — Napoléons egteskab med Josephine. — Hans besøg hos Letizia paa veien til Italien. — Brev fra svigermoderen til Josephine	107
XII.	Pauline og Fréron. — Elisa og Felix Baciocchi. — Reise til Italien. — Ophold i Montebello. — Letizia drager atter til Corsica. — Breve fra Letizia til fru Clary	118
XIII.	Letizia vender tilbage til Frankrige. — Napoléons tilbagekomst fra Egypten. — Rivninger mellem Josephine og familien Bonaparte. — Haabet om skilsmisse glipper. — Den attende og nittende brumaire	133
XIV.	Første-konsulen flytter ind i Luxembourg og senere ind i Tuilerierne. — Caroline og Pauline. — Moderens tarvelighed. — Lucien og Napoléon. — Luciens andet egteskab. — Hans forvisning. — Letizia følger efter ham til Italien	143
XV.	Letizia under keiserdommet	159

		Side
XVI.	Louis Bonaparte og Hortense. — Keiseren nærmer sig høidepunktet af sin magt. — Jérôme og Elisabeth Paterson	183
XVII.	Napoléon og kirkens overhoved. — Skilsmissen fra Josephine	193
XVIII.	Lucien Bonaparte. — Letizias forsøg paa at forsone sine sønner. — Hendes sønnedatter Charlotte kommer til Paris	203
XIX.	Napoléons formæling med Marie Louise. — Den nye keiserindes forhold til sin svigermoder	216
XX.	Napoléon og kongen af Holland. — Kongen af Roms fødsel	223
XXI.	Cathérine af Westfalen og hendes svigermoder. — Letizia under keiserdømmets nedgang	232
XXII.	Brev fra Jérôme til sin moder. — Letizia forsoner Joseph med Napoléon. — Keiserdømmets fald. — Afreisen til Blois. — Letizia drager til Rom	246
XXIII.	Letizia og keiseren paa Elba	258
XXIV.	De hundrede dage. — Afskeden i Malmaison	270
XXV.	Letizia gaar atter i landflygtighed. — Murat og hans skjebne. — Letizias forhold til Caroline og til de øvrige børn i disse aar. —	

		Side
	Hendes henvendelse til Europas herskere. — Brev til ex-dronning Julie	279
XXVI.	Keisermoderen ligeoverfor Napoléons forfølgere. — Marie Louise og keiseren af Østerrige. — Hertugen af Reichstadt	296
XXVII.	Napoléon paa St. Hélèna. — Letizia modtager efterretning om keiserens død. — Antommarchi besøger Napoléons moder. — Pauline Borghèse dør	302
XXVIII.	Livet i Rom. — Letizia brækker sin hofte. — Hun bliver blind. — Napoléons statue gjenopreises paa Vendôme-søilen i Paris	318
XXIX.	Grev Prokesch-Ostens besøg. — Hertugen af Reichstadt dør. — Brev fra Marie Louise til Letizia	332
XXX.	Flere af Letizias andre børneborn dør. — Digte til hendes ære. — Man ønsker at ophæve hendes forvisning fra Frankrige. — Hendes svar. — Franskmænd besøger hende og beskriver hende og hendes hus	340
XXXI.	Cathérine af Westfalen dør. — Letizias liv nærmer sig sin slutning. — Hendes død og testamente. — Hendes lig bisættes paa Corsica	351

KEISERENS MODER

C'est à ma mère, à ses bons principes que je dois ma fortune et tout que j'ai du bien: je n'hésite pas à dire que l'avenir d'un enfant dépend de sa mère.

Napoléon.

Femme forte et bonne, modèle des mères, combien tes enfants te sont encore redevables des exemples que tu leurs à donnés.

Joseph Bonaparte.

La majeure partie de la vie humaine est composee de malheurs et de déboires. Cette connaissance doit nous donner la force de nous raidir contre tout qui peut nous arriver, surtout quand il n'y a pas de notre faute.

— — — —

Tomber n'est rien quand on finit avec noblesse, tomber est tout quand on finit avec lâcheté.

Letizia.

Voilà celle à qui aucun revers, aucune puissance ne peut enlever la gloire d'avoir fait naître l'homme le plus extraordinaire que la suite des siècles ait produit.

Helene Potocka.

I.

Letizias fødselsaar, familieforhold og barndom. — Hendes giftermaal med Carlo di Buonaparte.

Napoléon den stores moder, Maria Letizia Ramolino, blev født i Ajaccio paa øen Corsica. Hvilket aar, hun kom til verden, vides ikke med bestemthed. Nogle forskere antager, at hun var født 1736, — ifølge disses mening skulde hun have naaet den høie alder af hundrede aar. Hendes hofdame, hertuginden af Abrantès, hvis moder var hendes ungdomsveninde, siger, at hun var født 1748. Hendes søn Lucien henlægger i sine memoirer moderens fødselsdag til den 24de august dette aar. Flere biografer tror derimod at vide, at hun først saa dagens lys 1750.

Disse forskjellige udsagn og deres ubestemthed forklares af den omstændighed, at kirkebøgerne paa Corsica blev ødelagte under borgerkrigene og senere er blevne omskrevne, dog uden sikkerhed for at være paalidelige.

1806 lod Napoléon eftersøge de officielle dokumenter vedrørende sine familieforhold; men ogsaa resultaterne af disse efterforskninger er senere tabte.

Ligesom kirkebøgerne haardnakket negter at angive, naar hun blev født, saaledes har tiden udvisket de fleste træk fra Letizias barndom. Man ved, at hendes forældre eiede en beskeden formue, og at saavel hendes bedstefader som hendes fader beklædte agtede stillinger paa sin fødeø, der indtil 1768 tilhørte republiken Genua.

Hendes fader, Jean-Jérôme Ramolino, var først kaptein i den genuesiske armée; senere blev han general-inspektør for veivæsenet paa Corsica. Hendes moder hed Angela Maria di Pietra-Santa og var datter af en adelsmand fra provinsen Sartène, blodhevnens land, et raat og vildt distrikt, hvor man levede i smaahuse, drog ud i bevæbnede flokke for at skaffe sig levnetsmidler, og hvis indbyggere dannede uforsonlige partier mod hverandre.

I sit egteskab med Ramolino fødte Angela Maria først en datter, der døde faa aar gammel, og som i kirkebøgerne vistnok er bleven forvekslet med sin yngre søster. Med sin første mand havde hun desuden en søn, der imidlertid ikke kan sees at have spillet nogensomhelst rolle i søsterens liv.

Letizias fader døde 1755; enken indgik 1757 et nyt egteskab med kaptein i den genu-

esiske marine Franz Fesch. Han tilhørte en fornem schweizisk familie og var ivrig tilhænger af Zwinglis kirkesamfund, men gik over til katolicismen for at kunne gifte sig med den smukke enke, der paa ingen maade vilde afsværge sin egen tro.

Af dette egteskab fødtes først (den 3die januar 1763) en søn, Joseph Fesch, og nogle aar efter en datter, der blev gift med kjøbmand Bürkly i Basel.

Ogsaa Franz Fesch døde tidligt. Da Letizia blev gift, tog hun sin halvbroder i sit hus og opdrog ham ganske, som om han kunde have været et af hendes egne børn. Den høit begavede, senere kardinal Fesch forblev altid i et inderligt og taknemmeligt forhold til sin søster.

Letizia Ramolino er bleven kaldt Corsicas skjønneste kvinde; og ven og fiende har erkjendt, at hun med rette bar dette navn.

Hendes velformede figur var en smule over middelshøide. Hun havde overordentlig smukke, smaa hænder og fødder, der gik i arv til hendes søn Napoléon, og deilige tænder, som alle hendes børn arvede efter hende. Glinsende, kastaniebrunt haar omrammede en ren pande. Lange, sorte øienhaar skyggede over de ikke store, men ildfulde øine, der gav ansigtet liv. Munden var fin og udtryksfuld. Den lidt fremskudte hage viste viljekraft og energie. Næsen var smukt formet, noget lang, og passede til de øvrige

træk. Hendes øren var smaa og veldannede. En medfødt ynde i hendes fremtræden, holdning og bevægelser og et fortryllende smil forhøiede hendes tiltrækningskraft.

Paa Corsica beskjæftigede man sig i tidligere dage kun saare lidet med at opdrage de unge piger. Henviste til hjemmet havde de ikke synderlig anden undervisning end samtalerne med sine barnepiger, med hvem de som oftest stod paa en mere fortrolig fod end med sine mødre. Disse sidste pleiede at skjænde ved alle anledninger; og de, som indgjød sine døtre mest skræk, blev betragtede som de, der gav dem den bedste opdragelse. Saaledes gik det indtil den dag, da man fandt leilighed til at blive dem kvit ved at skaffe dem en mand: Saasnart datteren var bleven gift, blev hun en personlighed.

Som øens andre døtre voksede Letizia op sorgløs og uden stor opdragelse; hendes kundskaber var mangelfulde, og de forblev det hele hendes liv.

Efter hendes eget sigende var hun neppe tretten aar gammel, da hendes moder og stedfader saa sig om for at skaffe hende en egtemand. De troede at have fundet den rette i Carlo di Buonaparte. Han tilhørte, ligesom Letizia, en gammel adelsfamilie.

Saavel Buonaparterne som Ramolino'erne var komne til Corsica fra det nordlige Italien. Buonaparterne havde i tidligere tider spillet en

rolle i Firenze, Sarzane og San Miniato. Ved lang øvelse havde de opnaaet politisk dygtighed og erfaring. De havde ærefuldt beklædt civile og militære embeder. Vel var det smaa theatre, paa hvilke de havde spillet sine roller; men de egenskaber, som de havde udfoldet, havde været betydelige nok til at give dem berømmelse.

Slegten Ramolino var end fornemmere end slegten Buonaparte; den nedstammede fra greverne Coll' Alto. Ramolino'ernes slegtshistorie lignede imidlertid Buonaparternes; dog havde de ikke holdt sig indenfor Lombardiet, hvorfra de havde sit udspring, eller indenfor Toscanas grænser, hvor de senere flyttede hen. Man finder spor af deres begavelse og dygtighed ogsaa i Neapel og Genua.

Fra sidstnævnte sted var de henimod slutningen af det femtende aarhundrede komne til Corsica. Den Ramolino, der først slog sig ned paa øen, havde egtet en genuesisk doges datter og havde modtaget de høieste og mest ærefulde udmerkelser i Genua.

Først mod slutningen af det sekstende aarhundrede var Buonaparterne indvandrede til Corsica. Fra den tid havde de to familier levet side om side. De havde samtidig beklædt kommunale stillinger; og de havde hyppig giftet sig ind i hinandens slegt.

Kilderne med hensyn til Carlo Maria di Buonapartes fødselsaar er ligesaa ubestemte som

for Letizias vedkommende. Hans ældste søn, Joseph, siger i sine memoirer, at faderen var født 1740. Andre har fastholdt, at han var født 1744; atter andre har ment, at hans fødselsaar var 1746.

Den unge mands bedstefader havde havt tre sønner: Joseph, Napoléon og Lucien. Napoléon havde kun en datter. Lucien tilhørte den geistlige stand. Carlo var Josephs eneste søn og familiens arving. Ligesom Letizia Ramolino var han tidlig bleven faderløs; hans onkel Lucien, erkediakon*) i Ajaccio, havde taget sig af hans moder og været ham selv i faders sted.

Da han var fjorten aar gammel, sendte diakonen ham til høiskolen i Corte, der af Pascal Paoli havde faaet det stolte navn „universitet". Etablissementet havde kun fem lærere, der alle var munke. Ynglingen fra Ajaccio gjorde Paolis personlige bekjendtskab, blev modtagen med velvilje i hans hus og skrev latinske vers til ære for Corsicas befrier.

Længe blev han den gang dog ikke i Corte. I Buonaparternes familie havde det altid været skik at sende sønnerne til Italien for at uddannes; ogsaa Carlo sendtes til universitetet i Pisa, hvor han forberedte sig til den juridiske eksamen.

Han havde liden formue, men adskillig

*) Domprovst.

begavelse, en uhyre forfængelighed og vilje til at arbeide sig frem. Begavelsen var forenet med ydre fortrin: Han var smuk, hans personlighed mindede om kong Louis XV. Meget høi af vekst havde han fine og regelmæssige træk, et udtryksfuldt ansigt og en elegant og korrekt fremtræden. I Italien lod han sig titulere „greve af Buonaparte"; og han var overordentlig stolt af sit gamle navn.

Under sit ophold i Pisa gjorde han bekjendtskab med en indtagende og rig ung dame, signorina Alberti. Paa grund af sine personlige egenskaber kunde han haabe at gjøre et godt parti; og da han anholdt om hendes haand, troede han ikke at ville blive forsmaaet. Frøkenens fader, der fandt den unge jurists fremtidsudsigter for usikre, negtede imidlertid sit samtykke til forbindelsen.

Medens Carlo i Italien morede sig og gjorde kur, modtog han et brev fra sin onkel, hvori denne bad ham om at vende tilbage til Ajaccio; den geistlige herre havde der lagt egteskabsplaner for sin pleiesøn. Denne havde i begyndelsen liden lyst til at følge opfordringen. Da den gamle Alberti imidlertid tydeligere og tydeligere viste sin utilbøielighed til at give ham sin datter, besluttede han omsider at vende tilbage til hjemmet. Lucien modtog sin brodersøn med glæde. Han fortalte ham straks om den smukke, og formuende Letizia; og dagen efter hans an-

komst begav de sig ud for at aflægge et besøg i kaptein Feschs familie.

Det er sandsynligt, at Carlo havde elsket signorina Albertis penge høiere end hendes person. Sikkert er det, at han hurtig glemte hende for signorina Ramolinos straalende skjønhed, og at han opflammedes af en heftig kjærlighed til denne unge pige, som onkelen havde udseet for ham.

En ting betragtedes af brudens moder som mindre heldigt ved det paatænkte giftermaal: Ramolino'erne var saavel ved familietraditioner som ved sympatier knyttede til genueserne, øens overherrer, hvorimod Buonaparte lydeligt erklærede sig for ven og beundrer af Paoli, uafhængighedspartiets fører. Da forbindelsen forøvrigt næsten i enhver henseende var passende, tænkte hun dog ingenlunde paa af denne grund at modsætte sig, hvad hun og hendes mand selv fra først af havde ønsket.

Paa Corsica er det almindeligt, at man gifter sig i ung alder. Men da brudgommen ønskede at holde bryllupper straks, fandt hans onkel dog, at man gik for hurtigt tilverks.

Hans nevø viste sig end heftigere i sin forelskelse i Letizia, end nogle uger tidligere i sit sværmeri for den unge dame i Pisa. Han forsikrede, at hvis man ei gav sit samtykke til, at egteskabet øieblikkelig kunde finde sted, vilde

han hjemføre sin brud uden sin formynders tilladelse.

Domprovsten maatte give efter og viede dem faa dage senere. Ogsaa brylluppets tidsangivelse er forsvunden fra de corsicanske aarbøger. Men i flere af børnenes memoirer er den 2den juni 1764 optegnet som forældrenes bryllupsdag.

II.

Egteparret Buonaparte i Corte. — Joseph Buonaparte kommer til verden. — Skriftefaderen i Bastia.

En levende bevægelse herskede paa Corsica i tiden for Letizias giftermaal. Gjennem mere end et decennium havde øens befolkning søgt at afryste det genuesiske aag for under Paolis ledelse at hæve sig til selvstændighed. Kun ved Frankriges hjælp bevarede den italienske republik endnu nogle faste pladse.

Senatet i Genua indsaa, at Corsica var saagodtsom tabt og ønskede at sælge sine rettigheder til Frankrige; man sluttede (den 15de mai 1768) en alliance-traktat med den franske regjering, hvorved øens selvstændighed sattes i fare.

Efterretningen om overenskomsten mellem de to magter fremkaldte den største uro hos beboerne; og en raadsforsamling blev kaldt sammen i Corte.

Carlo Buonaparte besluttede at opslaa sin bolig i denne by, der nu var regjeringens sæde.

Smerteligt følte hans unge hustru afskeden fra sit fædrenehjem, fra sine slegtninge og fra den muntre kreds af unge piger, som havde været hendes kamerater.

Corte, en meget gammel by, er betydelig mindre end Ajaccio og har et mere skummelt udseende.

I de ældste tider havde maurernes konger sæde i denne by. Senere har staden oftere spillet en historisk rolle paa grund af en nærliggende fæstning, der altid har været meget omstridt.

Egteparret flyttede ind i en bygning, der havde tilhørt den bekjendte fædrelandsven Gaffori. Væggene bar merker efter fiendernes kugler, der var trængte gjennem dem.

Husets forfaldne tilstand gjorde et nedslaaende indtryk paa den unge kone. Men byens omegn var ikke mindre smuk end de steder, som hun havde været vant til fra før. Høie, skovbevoksede fjelde omrammede de nærliggende landskaber; og naar hun følte længselen efter hjemmet for sterkt, søgte hun ud i naturens skjønhed.

Ved sit giftermaal havde hun endnu været halvt barn. Inden hun havde fyldt sit nittende aar, havde hun født fire børn til verden; men

de havde enten været dødfødte, eller de var døde straks efter fødselen.

I Corte fødte hun den 7de januar 1768 den ældste af de sønner, der skulde blive ilive: Joseph Buonaparte, senere konge i Neapel og i Spanien. Han var overordentlig smuk og havde en udmerket helbred.

Vi ved, at hendes mand havde sluttet sig til Paoli. Han satte sig desuden i forbindelse med andre af byens ledende mænd og opnaaede som advokat en ikke ubetydelig indflydelse. Den neppe fireogtyve-aarige Buonaparte blev medlem af det ovenomtalte folkeraad. Den veltalenhed, som han udfoldede til fordel for fædrelandets uafhængighed, gjorde virkning paa forsamlingen trods ungdommelige overdrivelser i hans udtryk. Paoli drog ham nærmere til sig, betroede ham flere offentlige hverv og gjorde ham til sin sekretær. Det unge par tilbragte ofte aftenerne i generalens hjem. Han spillede „reversi“ *) med signora'en, og hun pleiede at overvinde ham i dette spil. Paoli sagde senere med et smil: „Reversi er fuldstændig gaaet signora Letizia i blodet.“

Buonaparte, der var pragtelskende, indrettede sig med luksus, skjønt hans økonomiske forhold ikke tillod ham dette, og skjønt det ikke heller stemte med hans hustrus smag. Han

*) Et italiensk kortspil.

likte at se mange mennesker hos sig, men undlod at give Letizia de fornødne penge til at holde huset paa en stor fod. Hendes mands flotte vaner tvang hende derfor til at indskrænke udgifterne i hjemmet til det allermindst mulige.

Den corsicanske hustru er imidlertid vant til at være sin mand underdanig. Skjønt hans ødselhed var hendes natur imod, opponerede hun — foreløbig idetmindste — kun ved en sparsommelighed, der senere i livet er bleven lagt hende til last.

Hjemmet, familielivet var Letizias glæder. Men Carlo forlangte, at hun skulde tage del i det selskabelige liv; han var stolt af hendes skjønhed og vilde, at hun der skulde spille den første rolle.

Skjønt hun altid havde et træk af strenghed i sin karakter, var hun dengang endnu ikke den alvorlige kvinde, som Frankrige og Italien senere lærte at kjende. Som de allerfleste havde ogsaa hun en periode af ungdommelig munterhed.

Blandt øens damer var der kun en, som dengang kunde maale sig med hende i skjønhed. Denne ene, der blev hendes veninde, var den smukke fru de Permon.

De var jevnaldrende og næsten lige bedaarende af ydre, skjønt de var saa forskjellige, at de ei kunde vække indbyrdes skinsyge. Fru Permon's datter siger i sine memoirer, at

fru Buonaparte var smukkere end hendes moder, men at den anden havde nydt en omhyggeligere opdragelse. Hun tilføier: „Alligevel var fru Buonaparte min moder overlegen i selskabslivet. Hun var mere original og mere bestemt, skjønt mindre korrekt end fru Permon. Hun forstod desuden at bedaare ved sin større livlighed."

Et gesandtskab fra Tunis kom til Paoli. For at hædre og underholde de fremmede indbød han de smukkeste kvinder paa øen til en storartet festlighed for dem.

Paa denne valplads for kvindelig ærgjerrighed feirede Letizia sine første selskabelige triumfer. Hun var den skjønneste blandt de skjønne; hun glimrede fremfor alle andre. Men den lykke, som hun gjorde, vakte stor misundelse. De øvrige damer beskyldte hende for koketteri; og man skrev ondskabsfulde breve om hende, der sendtes rundt.

To maaneder efter at hun havde født sin ældste søn til verden, reiste hun til Bastia, hvor hun opholdt sig i den stille uge. Den derværende biskop bad byens fornemste kvinder om at foregaa de andre klasser med et godt eksempel ved at skrifte sine synder før paasken.

Letizia, der var ivrig katholik, skyndte sig at efterkomme hans opfordring, og fremstillede sig i skriftestolen. Hun saa ikke præsten, som hun knælede for. Men han betragtede hende; og den skjønne, ukjendte bedende gjorde et

sterkt indtryk paa ham. Bragt ud af Ligevegt ved hendes bedaarende ydre henvendte han verdslige og utugtige spørgsmaal til sit skriftebarn.

Først forstod hun ham ikke og svarede intet. Skriftefaderen blev imidlertid ved med sine upassende henvendelser. Da reiste hun sig vred fra sin knælende stilling. Staaende rank og stolt tiltalte hun ham med høi røst i det corsicanske sprog:

„Min fader,“ sagde hun, „De forglemmer, hvad der er passende.“

Opbragt over hendes dristighed truede præsten med at negte hende syndsforladelsen.

„Dette staar det Dem frit for,“ svarede den unge kone foragtelig. „Men hvis De gjør det, meddeler jeg, hvordan De har opført Dem, til alle, som er tilstede her.“

Kirken var fuld af mennesker. Skriftefaderen følte sig skamfuld og skyndte sig at meddele hende syndernes forladelse.

III.

Letizia under frihedskampen paa Corsica.

Genueserne havde neppe solgt sine rettigheder over Corsica til Frankrige, før dette lands konge begyndte at betragte øen som sin provins.

Den skulde dog ikke komme under Louis XV's herredømme før efter haardnakket modstand fra befolkningens side. Nationalregjeringen sendte en protest mod indlemmelsen i Frankrige til samtlige regjeringer i Europa. Uafhængighedskrigen blev erklæret; og corsicanerne gav hverandre det løfte at kjæmpe til sidste blodsdraabe.

Offervilje og tillid til folkets helt gik haand i haand. En enke rakte sin mands pistoler til sin eneste søn og sagde til ham: „Paoli er i fare! Skynd dig at hjælpe ham."

En anden enke førte sin søn til generalen med følgende Ord: „Jeg havde tre sønner! De to ældste er døde for fædrelandet. Her kommer jeg for at bringe dig den sidste."

Buonaparte blev trukken med i den farlige kamp; hans hustru fulgte ham med en hengivenhed, der søger sin lige. Tilhest ved hans side delte hun hans savn, hans anstrengelser og farer paa den udyrkede, vilde fædrenø. Hendes fine, kvindelige skjønhed syntes kun lidet at passe til den eventyrlige krigsiver, der førte hende afsted. Men de kraftige og modige linjer i hendes ansigt, de mørke lyn, der undertiden skjød frem i hendes blik, betegnede en fast og udholdende vilje.

Snart tilhest, snart tilfods, snart paa ryggen af et muldyr, forfølgende og forfulgt, sættende i sprang over dybe kløfter, afsted gjennem skove og krat eller ridende op ad klipper, saa man hende stedse fuld af begeistring og mod. Hendes søn Napoléon har sagt om hendes deltagelse i frihedskrigen: „Savn, overanstrengelser, alt fandt hun sig i, alt trodsede hun. Det var en mands hoved paa en kvindes legeme!"

Fiendtlighederne havde taget sin begyndelse 1768 og varede indtil udgangen af dette aar. Da saa den franske general sig nødt til at bede Paoli om vaabenstilstand; han forlod sin post som fører for den franske angrebsstyrke mod slutningen af december.

Regjeringen i Paris var imidlertid langt fra tilsinds at opgive kampen. Den sendte 1769 nye, velorganiserede troppeafdelinger afsted under general de Vaux.

Paoli begyndte at faa betænkeligheder ved at fortsætte krigen mod det mægtige rige. Han betragtede sine landsmænds uafhængighed som uigjenkaldelig tabt; men han ønskede heller at se sin ø under englændernes end under franskmændenes herredømme.

Buonaparte hørte til de mest glødende fædrelandsvenner. Han forstod endnu ligesaalidt som sine landsmænd, at deres fører omgikkes med planer om at vende sig til England. Fiendtlighederne gjenoptoges ved vaarens frembrud og med endnu større iver end før.

Ogsaa denne gang var Letizia beredt til at følge sin mand i kampen, skjønt hun atter ventede sin nedkomst. Uden en klage bar hun felttogets anstrengelser. Hun tilbragte nætter under aaben himmel og holdt modet oppe hos sine ledsagere, der tidt var nær ved at bukke under.

„Vore sidste kræfter tilhører Corsica,“ raabte hun til dem. „Lad os kjæmpe til sidste mand, hvis det er nødvendigt. Vi vil seire eller dø!“

I senere dage, da hendes søn var bleven Frankriges keiser, likte hun at fortælle om sin ungdoms krigsoplevelser. Hun pleiede at sige: „Jeg bar min Napoléon under mit hjerte med samme rolige glæde, som jeg senere følte, da jeg holdt ham i mine arme og ernærede ham med min mælk. Jeg beskjeftigede min tanke udelukkende med hans faders og Corsicas skjebne.

Carlo di Buonaparte.

For at faa efterretninger fra arméen forlod jeg trygge tilflugtssteder mellem vore steile klipper. Jeg vovede mig helt frem til valpladsen. Jeg hørte kuglerne pibe rundt mine øren; men jeg frygtede intet under den hellige jomfrus beskyttelse."

I spidsen for sine bedste mænd stormede Paoli mod fienden. Han havde Carlo Buonaparte ved sin side; og i hans nærhed red Letizia, der under sit hjerte bar fremtidens helt.

Den 3die mai 1769 stod de to arméer ligeoverfor hinanden ved Monte Borgo. En artillerisalve gav signalet til slagets begyndelse. Tiltrods for sine mindre gode vaaben stillede corsicanerne en saa udholdende modstand op mod det kraftige angreb, at det lykkedes dem at slaa den i antal langt overlegne fiende tilbage.

Et senere sammenstød ved Murato forløb mindre gunstigt. Corsicanerne styrtede atter modigt frem mod de kongelige tropper. Mange kvinder tog del i kampen. Men overmagten var for stor, og øboerne led nederlag.

Paa grund af sit svangerskab havde Letizia denne gang ikke personlig kunnet tage del i slaget. Men hun var midt iblandt de kjæmpende. I stridens hede blev hun skilt fra sin mand og sine venner; hun fandt dem dog atter og opmuntrede sine medborgeres sidste kraftanstrengelser ved sin begeistring.

Faa dage efter (den 9de mai) fandt en hoved-træfning sted i nærheden af Ponte-Nuovo. Fienden var ogsaa nu for overlegen i antal. Tiltrods for corsicanernes mod, tiltrods for Paolis militære dygtighed, blev en del af dem overmandede, og andre maatte flygte. Men medens de trak sig tilbage til sine bjerge, gjorde de endnu vidundere af tapperhed.

En af krigerne, der var saaret til døden, sagde til Paoli:

„Om et øieblik vil jeg være forenet med dem, som er døde for fædrelandet. Hjælp du min gamle fader, Paoli!"

Det var ved Ponte-Nuovo, at en fransk officer spurgte en saaret corsicaner:

„Hvor er eders læger?"

„Vi har ingen," svarede soldaten.

„Hvad bliver der da af eder?"

„Vi dør."

Slaget ved Ponte-Nuovo betegner afslutningen af den ulige krig og tilintetgjørelsen af Corsicas frihed. Den blodige kamp betegner endvidere skilsmissen mellem Paoli og dem af hans tilhængere, der vilde slutte sig til England, og de corsicanere, der sluttede sig til Frankrige.

Nogle hundrede familier flygtede op paa det høieste bjerg paa øen, Monte Rotondo, en halv dags reise fra Corte; blandt disse var Carlo Buonaparte, hans hustru og deres etaarige barn.

En smal hyrdesti fører gjennem urskov over nøgne, mørke, umaadelige klipper til bjergets høieste tinde, der er bedækket med evig sne.

Hist og her i revnerne findes huler, hvor hyrderne holder til i uveir. Paa veien til Monte Rotondo fremvises endnu de „flygtendes Grotte“, hvor Napoléons moder og hendes ulykkeskamerater fandt et skjulested paa deres flugt efter slaget ved Ponte-Nuovo.

Stillingen var fortvivlet. Oldinge, børn, kvinder og mænd, som frygtede for at falde i seirherrernes hænder, befandt sig næsten uden levnetsmidler i den øde egn; de fleste troede, at deres sidste time var kommen.

Efter nogle dages forløb viste en fransk officer sig paa bjerget med fredsfanen i sin haand. Han meddelte, at øen havde overgivet sig, og at Paoli havde besluttet at indskibe sig til England. Man kunde stige ned og vende tilbage til sine hjem.

Med hustru og barn søgte Buonaparte at naa provinsen Niolo for ad denne vanskelige vei at drage til Ajaccio, hvor han atter vilde opslaa sin bolig.

Han gik i spidsen for de tilbagevendendes tog. Letizia, der befandt sig i den femte maaned af sit svangerskab, havde sat sig op paa en hest og holdt den lille Joseph i sine arme.

Man maatte passere en smal sti tæt ved floden Liamone. Vandet stod høit, og der var

strid strøm. Letizias hest tabte fodfæstet, gled ud i vandet og blev revet med af strømmen.

Hendes ledsagere udstødte forfærdede skrig. Man raabte til hende, at hun burde kaste sig af hesteryggen og forsøge paa at svømme iland. Men den kjække rytterske holdt sig urokkelig i sadelen, trykkede sit barn fastere til sit hjerte, opmuntrede dyret med venlige tilraab og naaede ved dygtige manøvrer strandbredden i god behold.

Hendes mand havde et øieblik tænkt paa at følge Paoli i hans landflygtighed. Hans onkels forestillinger og hustruens bønner bragte ham dog atter bort fra denne plan. Endnu havde hans velynder ikke forladt Corsicas grund. Tilskyndet af Letizia sluttede Buonaparte sig til nogle andre af generalens venner for at ledsage ham til havnen Vecchio, hvor øens frihedshelt steg ombord i et engelsk skib, der førte ham til Livorno.

IV.

Napoléons fødsel og barndom.

Paoli var flygtet, Corsica fransk. Der var atter fred paa øen. Sommerdagen den 15de august 1769 oprandt med straalende solskin.

Kirker og altere var prydede med blomster, husene med løv. Det var jomfru Marias himmelfartsfest. Klokkerne ringede, og fra den tidlige morgen var Ajaccios befolkning paa benene i sin bedste stads. Ogsaa landbefolkningen kom strømmende i søndagspynt for at hædre den hellige jomfru.

Domkirkens portal var aabnet paa vide vægge; en ung og henrivende dame gik derind mellem de andre bedende; det var signora Maria Letizia Buonaparte. Ved haanden holdt hun en liden gut paa seks aar, — sin halvbroder og pleiesøn Joseph Fesch.

Felttogets anstrengelser og den vanskelige flugt havde intet spor efterladt i hendes smukke ansigt. Hun følte sig frisk og glad; hun vidste,

at hendes nedkomst snart forestod og vilde bede ved den store messe.

Midt under ceremonien, medens hun knælede foran billedet af jomfru Maria, overfaldtes hun af heftige smerter. Hun haabede at kunne bære sin lidelse i stilhed, indtil kirketjenesten var forbi; men en angst overmandede hende, der voksede fra minut til minut.

Hurtig forlod hun kirken. Klokkerne ringede fremdeles, og solen straalede i sin fulde middagsglans.

Hun ilede gjennem gaderne, lagde paa sin hurtige vei til hjemmet ikke merke til de personer, hun mødte, og som hilste hende ærbødigt. Hendes hus laa ikke langt fra kirken. Hun naaede saavidt at komme over dets tærskel, men ikke saa langt som ind i sit soveværelse.

Paa en bænk i stuen fødte hun sit barn. Det var en gut med et stort hoved, et livligt ansigt, og som skreg forfærdeligt; — det var *Napoléon.*

Flere historikere taler om et teppe, paa hvilket man skulde have lagt ham straks efter fødselen, og om, at der paa dette teppe skulde have været indvævet billeder af den seirende Cæsar og Alexander den store. I de erindringer, som hun dikterede i sin alderdom, har moderen modsagt dette:

„Vi havde ingen tepper i vort hus paa Corsica,“ siger hun. „Da vi ikke havde dem

om vinteren, var der selvfølgelig end mindre tepper i stuen midt om Sommeren."

Hun opammede selv sin søn i den første tid. Men da hun senere ikke troede at have mælk nok, sendte hun bud efter en corsicansk amme, Camilla Ilari, en bondekone med et paafaldende hæsligt ansigt, men med en helbred af jern.

Den lille gut holdt af hende; og Letizia satte saa megen pris paa hende, at hun i flere aar beholdt hende i sit hus. Camilla elskede Napoléon og kaldte ham aldrig andet end „sin lille"; hun taalte ikke, at man gjorde ham mindste fortræd. Som følge heraf laa hun i stadig strid med husholdersken, Caterina Mamucia, en farisæisk og herskesyg kvinde, der uafladelig dadlede barnet. Heftige feider udkjæmpedes mellem ammen og husholdersken. Ammen pleiede at sige til sin modstanderinde: „Gaa og bed til Deres Gud og bland Dem ikke i min lilles opførsel; han vedkommer Dem ikke!"

Camilla Ilari var forøvrigt ikke den eneste person med hvem Caterina Mamucia laa i uafladelige feider. Hun yppede kiv og strid med alle husets beboere undtagen signora Letizia, for hvem hun nærede tilbedende kjærlighed. Navnlig forefaldt der hyppige skjærmydsler mellem hende og Buonapartes moder, der boede hos det unge par.

Svigermoderen var forøvrigt en god kone.

Ikke uden et anstrøg af ironi fortæller Letizia, at hun var saa from, at hun, hver gang hendes svigerdatter stod op af en barselseng, følte sig forpligtet til daglig at høre en messe for den nyfødte.

Da Letizia fik otte børn i den gamle fru Buonapartes levetid, nødsagedes svigermoderen til at høre ni messer hver dag: en for sin egen sjæls frelse, otte for sine børnebørns.

Den vrede Caterina afløstes efter nogle aars forløb af en ny husholderske, Minona Saveria, der fulgte familien til Frankrige, senere ledsagede sin herskerinde i landflygtigheden i Italien og døde hos hende i Rom 1825. Hun var ligesaa trofast og ærlig og familien ligesaa hengiven som forgjængerinden havde været. I husfruens øine var det ikke hendes mindste dyd, at hun var overordentlig sparsommelig. Hun overskred tidt grænserne for den strengeste økonomi; ved sin iver for at gjøre sin husmoder tilpas paa dette punkt, er hun maaske ikke den, der har bidraget mindst til at udbrede rygtet om keisermoderens gjerrighed. Inden familien Buonaparte var hun skattet og elsket. Lucien kalder hende „en perle“; og keiseren gav hende en aarlig pension.

Napoléon var alt andet end smuk i sin spæde barndom; han havde et umaadeligt hoved, som han næsten ikke var istand til at holde opreist.

Først da han var to aar gammel, blev han døbt (den 21de juli 1771). En maaned forud var hans moder nedkommen med en datter. Da dette barn var meget svagt, tillod erkediakonen, at begge børn blev døbte i hjemmet, uden kirkelige ceremonier.

Gjennem mere end to hundrede aar havde det været skik i den gamle adelsfamilie at give husets næstældste søn navnet Napoléon, der betyder „ørkenens løve“. Buonapartes onkel af samme navn var bleven dræbt i slaget ved Ponte-Nuovo, hvilket var en bevæggrund mere for forældrene til at lade navnet gaa i arv til deres søn. Den lille søster blev kaldt Maria Anna.

Moderen havde indprentet sin toaarige gut, at han skulde knæle under daaben og under de bønner, der gik forud for ceremonien. Men da præsten nærmede sig for at øse vandet over hans hoved, skreg han: „Nei! nei!“

Han gjorde en bevægelse som for at hindre den geistlige; vandet rislede imidlertid ned over ham. Da reiste han sig og slog præsten, sin gudfader, sin gudmoder og alle tilstedeværende med undtagelse af sine forældre.

Takket være Letizias og ammens uafladelige omsorg blev han sterk og kraftig inden mange aars forløb. Han blev heftig, herskesyg og ubøielig; den eneste, som han frygtede, og som han adlød, var hans moder.

Da han var fem aar gammel, satte hun

ham i en pigeskole for at dæmpe hans vilde sind.

I begyndelsen likte han sig godt mellem smaapigerne og sluttede venskab med den lille Giacominetta, et føieligt barn af samme alder som han. Men de ældre piger blev skinsyge og gjorde nar af det lille par. Heftig vred over deres spot tog gutten en stok og jagede dem paa flugt. Lærerinden underrettede fru Letizia om det frygtelige barns opførsel; moderen tog ham ud af skolen og tildelte ham en dragt prygl som straf for hans uridderlige optræden.

„Da jeg var liden,“ fortalte han paa St. Helena, „var jeg forfærdelig stridig. Jeg frygtede ingen. Jeg slog nogle, kradsede andre. Det var godt for mig, at jeg var hurtig tilbens. Mama Letizia vilde ellers nok have dæmpet mine krigerske tilbøieligheder; hun vilde ikke have fundet sig i min uartighed. Hendes kjærlighed var streng og upartisk; hun straffede det onde og belønnede det gode.“

„Det er min moder, hendes gode grundsætninger og hendes eksempel, som jeg skylder min fremgang og alt, hvad stort jeg har udført“, har Napoléon sagt ved en anden anledning. Og ved en tredie leilighed har han udtalt: „Jeg skylder min moder alt.“

I sine opdragelsesprincipper fandt Letizia ingen støtte hverken hos sin svigermoder eller hos sin mand. De var begge saa overbærende

mod børnene, at de ilede dem til hjælp ved det mindste skrig, de udstødte, og overøste dem med tusinde kjærtegn for hver tilrettevisning, de fik.

Letizia, der selv fortæller dette, tilføier:

„Jeg var streng eller overbærende, eftersom anledningen krævede. Derfor var jeg adlydt og æret af mine børn, der til enhver tid har vist mig kjærlighed og respekt.“

Inderlig elskede hun dem; og ikke en af dem har talt om hende uden med ærbødighed.

„De er mig meget hengiven,“ sagde Napoléon paa St. Helena til sin læge; „intet offer er Dem for stort for at lette mine lidelser. Men alt dette er ikke den moderlige ømhed. O, mama Letizia!“

Hendes søn Joseph udraaber:

„Du sterke og gode kvinde! Mønster blandt mødre! Hvor meget skylder vi dig ikke for det eksempel, som du har givet os!“

Hun opdrog dem paa corsicansk vis, uden at se gjennem fingre med deres feil. Napoléon viste ulyst til at gaa i kirke om søndagen; men ved et par kraftige ørefigen tvang hun ham afsted.

En dag spadserede hun ud med en veninde. De var komne langt fra huset og gik ned ad en brat sti, da hun ved at vende sig om opdagede, at hendes næstældste søn fulgte efter hende. Vred over, at han gik ud uden hendes tilladelse, løb hun tilbage til ham og

gav ham et saa voldsomt slag paa øret, at barnet faldt og rullede ned ad skraaningen; da han atter reiste sig, græd han og gned sig i øinene med begge sine smaa hænder. Letizia bekymrede sig ikke i mindste maade derom, men fortsatte sin vei.

I sit vinbjerg havde hun et smukt figentræ, som hun havde forbudt børnene at røre ved. Napoléon klatrede i al hemmelighed op i træet, plukkede af frugterne, spiste noget og puttede resten i lommen.

Pludselig viste vogteren sig. Gutten blev i forskrækkelse hængende paa grenen. Da han var kommet ned, bad han manden indstændigt om ikke at forraade ham.

Dagen efter gik fruen til vinbjerget for at plukke sine figener. Hun fandt, at der var mindre frugt paa træet, end hun havde ventet, udspurgte vogteren og fik vide, at Napoléon havde været der og forsynet sig. Da hun kom hjem, lod hun riset danse lystigt paa hans ryg.

En anden gang havde han gjort nar af sin bedstemoder, der støttede sig til en stok, naar hun gik; han havde sammenlignet hende med en heks.

Moderen hørte det, satte sit strengeste ansigt op; og sønnen tog sig hele dagen vel iagt for at komme i nærheden af husets herskerinde. Ud paa aftenen nærmede hun sig for at give ham en haandfast irettesættelse; men han skyndte sig at løbe bort.

Da han næste dag sagde godmorgen, vilde han omfavne og kysse sin moder, som han pleiede; men hun havde ikke glemt, at han skulde have straf, og stødte ham fra sig.

Senere paa dagen sagde hun til ham, at han var indbuden til at spise hos en af sine slegtninge i byen; han gik op i sit værelse for at klæde sig paa. Fru Letizia traadte ind, medens han var optaget med sit toilette, og stængte døren bag sig. Den unge mand maatte nu lide en straf, der langtfra var mindre følelig, fordi han havde forstaaet at unddrage sig den en hel dag.

I den tidlige barndom havde Napoléon en kvindelig legekamerat i den lille, to aar yngre søster, der var bleven døbt paa samme dag som han. Han elskede hende høit; men hun døde, da han var syv aar gammel. Fra nu af blev hans ældre broder Joseph hans eneste ven. Hans yngre søstre, der var skilte fra ham ved seks, otte og ni aars mellemrum, spiller først senere nogen rolle i hans liv.

For at skaffe børnene et rum, hvor de kunde tumle sig frit, havde Letizia ladet alle møbler fjerne fra et af de største værelser i huset. Her kunde de more sig efter eget forgodtbefindende i sine fritimer og naar det var daarligt veir.

Joseph og de yngre brødre pleiede at hoppe rundt og at tegne hallingmænd paa væggene.

Napoléon, der havde faaet en tromme og en træsabel i foræring af sin moder, tegnede intet andet end soldater; og de var altid opstillede i slagorden.

Tidlig viste han en saa udpræget lyst til at beskjeftige sig med tal, at nonnerne i Ajaccio lagde merke til ham og gav ham tilnavnet „mathematikeren“. De gav ham ofte kager og sukkertøi, som den lille gut selvfølgelig satte pris paa.

En dag kom nonnerne i procession og fordybede i bønner alvorsfuldt gaaende over torvet. Napoléon saa dem komme, løb henimod dem og raabte med høi røst:

„Celui qui veut savoir ou est mon coeur,
Le trouvera au milieu des seins des soeurs.“

(„Den som vil vide, hvor mit hjerte er, finder det midt i søstrenes favn.“)

En tyk nonne med svage ben, søster Orto, skjændte paa ham. Men Napoléon gjentog verset med endnu høiere røst; og hun maatte skyndsomt stikke til ham nogle søde sager for at bringe ham til taushed.

Efter den mindre heldige afslutning paa hans skolegang blandt smaapigerne, havde Letizia sat ham i jesuiternes skole, der laa temmelig langt fra deres hjem. Hver morgen, naar han gik afsted, gav hun ham et stykke hvedebrød med til frokost.

En dag kom venner og fortalte hende, at man flere gange havde seet, at hendes lille Napoléon løb om paa gaden og spiste soldaterbrød, hvilket betragtedes som meget upassende for et barn af hans stand.

Hun skjændte paa ham. Gutten svarede, at han hver morgen byttede sit hvedebrød mod et stykke af soldaternes brød, der smagte ham meget bedre.

Da han blev noget større, nærede han saa megen iver for sine studier og navnlig en saa stor interesse for arithmetik, at hans moder lod indrette et eget lidet rum til ham paa husets terrasse, hvor han ikke blev forstyrret af sine brødre. Hele dagen arbeidede han her. Kun om aftenen gik han lidt ud; han spadserede da aandsfraværende gjennem gaderne uden at agte paa sit ydre. Tidt glemte han endog at trække op sine strømper, hvilket gav anledning til følgende vers, der endnu citeres i Ajaccio:

„Napolione di mezza calzetta
Fa l'amore a Giacominetta."

(„Napoléon med halvstrømperne gjør kur til Giacominetta.")

V.

Forholdene paa Corsica. — Familien Buonapartes bolig. — Carlo Buonapartes karakter. — Uligheder mellem mand og hustru. — General Marboeuf. — Carlos ustadige sind. — Letizias husmoderlige dyder.

En dyb og levende familiefølelse er et særkjende for corsicaneren. Han elsker sine, er dem overordentlig hengiven; men han viser dem sjelden hverken hensynsfuld ømhed eller kjærtegn.

Paa intet sted bliver førstefødselsretten respekteret som paa denne ø; dersom faderen dør, bliver den ældste søn familiens overhoved og de yngre søskendes leder.

Corsicaneren glemmer aldrig ydede tjenester. Han er gjestfri, modtager den fremmede med et aabent hjerte. Tyverier hører til sjeldenhederne; folket har en rædsel for uretfærdighed. Og disse øboeres mod er bleven til et ordsprog.

De er næsten alle smaa af vekst med meget smukke øine og tænder. De er nøisomme,

tilfredse med sine fattige kaar, med sine kastanier, sine oliven og med at drikke det vand, der flyder i deres bække.

Indtil 1770 havde de kun en eneste myntsort. Mændene bar dragter af et brunt stof, som deres hustruer forfærdigede af hjemmespunden uld. Vi ved, at de i to felttog bød franskmændene modstand uden at eie en ordentlig fæstning, uden artilleri, uden krigsmateriel, uden penge. Seirherrerne talte med høiagtelse om disse modige, smaa mænd, klædte i sine brune kapper, som modgangen fandt faste og rolige, som var hærdede ligeoverfor anstrengelser, og som bar de største savn uden at klage.

Kvinderne — idetmindste de fra landdistrikterne — gik iførte lange kjoler, hvor liv og skjørt var sammenhængende, samt et broderet linned, der gik op til halsen og bedækkede deres barm; de var altid barhovedede og knyttede et tørklæde under hagen.

De maatte gjøre de tungeste arbeider; endog velstaaende borgerkoner hentede selv vand til huset.

Corsicanerne foragtede kvinden. I begyndelsen af dette aarhundrede lod man hende ude blandt folket end ikke sidde ved samme bord som manden. Jo flere sønner, der fødtes i familien, desto rigere troede man at være; og forældrene viste langt større kjærlighed til sine sønner end til døtrene.

Paa et firkantet torv i Ajaccio, der nu bærer navnet „Place Letizia“, beboede familien Buonaparte en egen bygning. Det indeholdt store, rummelige værelser og en dansesal. Efter corsicansk skik var gulvene indlagte med sekskantede, røde stene; husets flade tag tjente til balkon.

Man tilbragte vinteren i byen. Men om sommeren flyttede man ud til „Villa Milelli“, der laa tæt ved havet, paa veien til øen San guinieri, omtrent en mil fra byen.

Det lille hyggelige landsted laa i en have, hvor granater, oranger, myrter og roser duftede og blomstrede. Midt i den skovrige bjergkjede, der strakte sig i nærheden, ragede en eneste steil, nøgen klippe i veiret. Letizia havde forvandlet en hule i klippen til en hyggelig pavillon; i denne kjølige grotte pleiede Napoléon at studere, naar han som ung officer kom i feriebesøg fra Frankrige.

Husfruen elskede dette sommeropholdsted. Medens børnene sov, spadserede hun tidlig om morgenerne i havens skyggefulde alléer; og under den stjerneklare himmel, ombolget af den milde aftenluft, gik hun atter der og lyttede til havets nære brusen. Aftentimerne var skjønheden i hendes liv; den natlige stilhed beroligede hende og gjorde hende godt. Den vilde, larmende børneflok og husets pligter skjænkede hende ikke et øiebliks ro under dagens tummel.

Egteparret Buonaparte var langt fra at være rige. Frøken Ramolino, der gjaldt for at være formuende, havde medbragt i egteskabet omtrent syv tusinde livres. Men denne kapital stod fast i et hus i byen, i nogle eiendomme paa landet samt i et vinbjerg. Carlo eiede mindre end sin hustru. Der er ingen overflod af penge paa Corsica; folket betalte dengang som nu sine skatter og forpagtningsafgifter med naturalier.

Letizias moder og Buonapartes onkel havde fundet, at de to unge passede for hinanden. Men i virkeligheden kunde man neppe tænke sig to mere modstridende naturer.

Carlo var ærgjerrig og utilfreds, forfængelig og pragtsyg. Vanskelig kunde man derimod finde en mere nøgtern, beskeden og nøisom kvinde end Letizia; hun var en usammensat natur, ligefrem og helstøbt.

Carlo var mere end uordentlig i sine økonomiske forhold; han skyede hverken løgn eller list for at skaffe sig penge, som han atter letsindigt ødslede ud. For at feire sit doktorat gav han en fest, der kostede seks tusinde livres, — omtrent det dobbelte af hans indtægter i et aar. Da det faldt ham vanskeligt at skaffe disse penge tilveie, tænkte han paa at sælge hustruens vinbjerg „La Sposata“, hvor der efter Napoléons sigende frembragtes den deiligste vin.

Letizia hadede ødselhed. Hun kunde ikke forklare, hvorfor hun havde denne bitre, pla-

gende følelse af blusel, naar hun saa sin mands letsindighed i pengesager. Men med sin udprægede trang til uafhængighed frygtede hun mere end noget andet økonomisk ruin.

Carlo var pralende og talende med en velklingende, men hul strøm af ord. Letizia var tænkende.

Hendes mand havde altid sin hjerne opfyldt af planer. Hans længsel søgte stadig nye maal uden at føre noget til ende. Medens han arbeidede paa én ting, saa han i aanden noget helt andet. Medens han arbeidede paa dette andet, tabte han modet og søgte hen til et tredie. Han manglede, kort sagt, stadighed og udholdenhed.

Letizia derimod var langsommere i sin opfatning, men udholdende til det yderste, hvor hun havde opgjort sig sin mening og troede paa dens rigtighed.

Carlo var fritænker, havde i sin ungdom udgivet vers af gudsbespotteligt indhold. Først da han følte døden nærme sig, blev han en troende.

Hans hustru var hele livet en from katholik, der troede paa Gud og tilbad Madonna. Hun gav alle sine døtre ved daaben navnene Maria og viede dem saaledes til den hellige jomfru. Da man i hendes livs aften spurgte hende, hvordan det var muligt, at hun havde kunnet bære alle skjebnens stød og tilskikkelser, svarede

hun: „Jeg har baaret alt, fordi det var sendt af Gud!“

Carlo elskede bordets glæder og var henfalden til vin. Letizia var uden sans for velvære; hun drak kun vand, spiste lidet og hurtigt og foragtede materielle nydelser.

Hendes mand var stolt af sit gamle navn og satte pris paa sine gamle ahner. Letizia satte mindre pris paa den gamle adel, fra hvilken hun havde sit udspring, end paa at bevare de dyder, som hun havde faaet i arv. Hun følte sig som borgerinde og blev ved at føle sig som borgerinde, selv efter at hun var bleven en keisers moder og moder til tre konger.

Buonaparte var en af de første paa Corsica, som det gik op for, at øen kunde opnaa umaadelige fordele ved at blive forenet med Frankrige.

„Jeg var god patriot og tilhænger af Paoli, saa længe den nationale regjering varede,“ sagde han. „Denne regjering eksisterer ikke mere; vi er nu blevne franskmænd. Kongen leve!“

De eksempler, som han havde seet for sig i sin hustrus familie, bestemte ham til uden dvælen at kaste sig i seirherrernes arme: Hans svigermoders to egtefæller, Ramolino og Fesch, havde begge tjent genueserne med fordel. Han tænkte, at han med sine juridiske kundskaber og sit kjendskab til det franske sprog maatte

kunne opnaa en lønnende stilling under Frankrige.

Snart fik han ord for at være en af de corsicanere, der kunde ansees mest tilbøielige til at gjøre franskmændene tjenester. Intet beviser, at han var oprigtig i sin hengivenhed for det nye land. Og hvad var naturligere, end at denne franskmand fra dagen forud i sit inderste langtfra var overbevist om, at hans lands uafhængighed maatte underordnes det større riges interesser. For ham gjaldt det kun om at søge personlig fordel. Gift mand, med en børneflok, der aarlig forøgedes, uden fast stilling, uden store indtægter, men med smag for store udgifter, vendte han sine øine mod den nye regjering for at drage den fordel af den, som han kunde.

Han forstod, at for at have fremgang ligeoverfor denne, maatte man være adelig. I Italien havde han benyttet sine adelstitler. Men da adelen ei havde forrettigheder paa hans føde-ø, havde han hidtil aldrig gjort sig den uleilighed at tælle graderne eller nærmere at studere sit stamtræ.

Nu gjaldt det om at dokumentere sin rang. Han var den første paa Corsica, som spekulerede i de institutioner, der findes i Frankrige til støtte for den fattige adel, den første, der tænkte over, hvilke gode stillinger man nu kunde komme til at opnaa som adelsmand, og den

første, som tog i betragtning, at den, der satte sig i gunst hos den franske guvernør, vilde faa sin belønning.

Han begyndte med at smigre kongens kommissærer paa øen. Hvad der var det vigtigste for ham, var imidlertid at vinde guvernøren, grev Marboeuf. I begyndelsen var han ikke sikker paa, at dette vilde lykkes. Men franskmanden trængte paa sin side ogsaa til ham; og den unge og den meget ældre mand blev venner.

Buonaparte bevægede sin hustru til at aflægge et besøg hos greven. Denne modtog hende med en gammel adelsmands hele belevenhed. Han besøgte fra nu af ofte advokatens hus og tilbragte mange timer i fru Letizias selskab.

Under-guvernøren, grev Rosel de Beaumanoir, indbød om aftnerne tidt de adelige familier i Ajaccio.

Buonaparte fulgte stadig indbydelsen. Hans hustru derimod, der var meget bunden af sine huslige pligter, og som følte sig lidet skikket for selskabslivets uro, viste sig sjeldnere.

Men naar hun kom, samlede hun alle om sig; hendes indtagende ansigt, hendes anstand og værdighed fængslede opmerksomheden fra det øieblik, hun traadte ind.

Onde tunger har paastaaet, at hun stod i et kjærlighedsforhold til grev Marboeuf; man

har endog sagt, at Napoléon var frugten af denne forbindelse.

Rygterne om Letizias letsindighed udsprang fra det parti, fra hvilket Carlo Buonaparte havde løsrevet sig; saasnart han havde sluttet sig til modstanderne, søgte man skandaløse grunde til hans fremgang.

Da Napoléon blev født, var bekjendtskabet mellem hende og guvernøren neppe indledet; og intet berettiger til at tro, at hendes fiender har talt sandhed. Hendes børn bærer alle fysiske og moralske merker efter sin herkomst: Alle ligner hverandre af karakter, aand, legemsvaner og temperament; de fleste af dem arvede endog faderens sygdom.

Den corsicanske advokat havde begyndt med at gjøre guvernøren tjenester; han modtog paa sin side værdifuld støtte af ham. Carlo besang hans offentlige og private bedrifter paa vers og prosa, paa italiensk og paa latin. Marboeuf stod fadder til Louis Buonaparte, og hans portræt blev ophængt paa hæderspladsen i familiens salon.

Han var paa den tid over seksti aar; Letizia var tyve aar gammel. Tiltrods for sine aarlige barselsenge var hun fremdeles en stor skjonhed. Men hendes skjønhed var af hin kjølige art, som man beundrer mere, end den bedaarer. Hos denne kvinde fandtes ikke spor af drømmeri eller sentimentalitet. Saadan, som hun var:

stolt og streng af ansigt, ganske vist ualmindelig smuk, men uafladelig optaget med sin husholdning, næsten altid svanger, omgivet og beskyttet af sine børn, er hun hustru, men ikke elskerinde.

Til forsvar for hendes dyd tjener det desuden, at hun i keiserdømmets dage, endnu bestandig i besiddelse af skjønhed, ingensinde viste spor af koketteri, aldrig fandt fornøielse i samtale med hofmænd eller behag i den store verdens adspredelser.

At Marboeuf beundrede den smukke Letizia er en sag for sig og er mere end sandsynligt. Et er sikkert: man tiltroede hende stor magt over ham. Naar man ønskede at opnaa noget hos ham, bad man hende ofte om at gaa i forbøn. Hendes egne slegtninge var ikke de, som i saa henseende plagede hende mindst. Som keisermoder fortalte hun følgende historie til sine hofdamer:

Hun havde en kvindelig slegtning, der var meget svagelig. Man ventede hver dag, at hun skulde afgaa ved døden; og hun havde modtaget alterets sakramente med opbyggelig andagt.

Fru Buonaparte stod ved hendes seng. Med svag, hendøende røst bad den syge sin niece om at benytte den indflydelse, som hun havde hos Marboeuf, til at udbede sig et gunstbevis for hende. Næst efter at komme i Para-

dis — hvilket hun haabede ved den guddommelige naade — ønskede hun nemlig intet høiere, end at hendes støv maatte faa hvile i kjælderen under domkirken i Ajaccio sammen med øens hellige mænd, som dernede afventede opstandelsen.

Letizia vilde ikke afslaa den døendes begjæring og ilede til guvernøren. Han negtede at opfylde ønsket, da det stred mod kirkens ordensregler. Dog tillod han fru Buonaparte at give sin tante haab derom, og denne hensov trøstet og lykkelig.

„Nu, da hun er død,“ sagde guvernøren, „vil det være hende ligegyldigt, om hun kommer i besiddelse af det fortrin, som hun udbad sig.“

Naar fjerne slegtninge saaledes misbrugte den yndest, hvori hun stod hos greven, kan man forestille sig, at hendes egen mand ei tog i betænkning at udnytte den. Takket være Marboeufs indflydelse blev Buonaparte udnævnt til kongens raadgiver paa øen. Som adelsmand blev han medlem af Corsicas stænderforsamling. Han opnaaede desuden at blive medlem af det udvalg paa tolv personer, der udøvede magten under stændernes fraværelse. Endelig gjorde han sig umage for og opnaaede virkelig at blive medlem af en deputation, der sendtes til Frankrige.

Ved Louis XV's død blev Marboeuf kaldt til den nye konge. I hans fravær styredes

oens anliggender af vicomte Narbonne-Pelet, der med haardhed søgte at undertrykke uafhængighedsaanden. Lige overfor regjeringen i Frankrige dadlede han høilydt grevens mildhed mod befolkningen; og man troede almindelig, at han vilde blive udnævnt til guvernør i dennes sted.

Da den ovennævnte deputation kom til Frankrige, udspurgte man dens medlemmer om Marboeuf og Narbonne. Buonaparte talte saa varmt den gamle greves sag, at denne beholdt sin stilling tiltrods for sin medbeiler.

Men ogsaa Narbonne havde havt sine venner og tilhængere; og disse udtalte sig med bittert had om Carlo's og hans smukke hustrus forbindelse med guvernøren.

Reisen til Frankrige havde bragt Buonaparte betydelige fordele. Han var en smuk mand, adelig, intelligent og dannet. I de franske autoriteters øine havde han desuden et stort fortrin fremfor sine landsmænd: han kunde fransk; meget faa af de franske embedsmænd forstod nemlig det italienske sprog. Ganske vist vrimlede hans skrivelser af fremmede udtryk og vendinger; men han skrev og talte sproget idetmindste godt nok til at blive forstaaet.

Kommen til Frankrige havde han foreslaaet, at regjeringen skulde anlægge planteskoler paa øen; og han havde opnaaet at blive udnævnt til at bestyre dem. Han havde endvidere faaet

udvirket, at der skulde anlægges saltverker; og ledelsen af disse foretagender var ligeledes bleven lagt i hans hænder.

Men hvad han end opnaaede, var han ikke tilfreds. Uafladelig drømte han om nye foretagender, der vilde bringe ham større fordele, om nye planer, der vilde skaffe ham flere indtægter, om stillinger, der kunde sikre ham og hans familie en glimrende fremtid.

Han havde samtidig tyve foretagender i sit hoved, som skulde sættes igang til hans private fordel og paa statens bekostning, og som han alle vilde lede. Han skrev brev paa brev, bønskrift paa bønskrift, ydmyg, hvor det var ham magtpaaliggende at opnaa noget, næsten hovmodig, hvor han troede sig i besiddelse af et skin af ret.

Ikke blot ligeoverfor den franske stat, også paa andre omraader var han ustanselig paafærde for at mele sin kage. Men naar han havde opnaaet noget, slængte han det fra sig for at jage efter noget andet, som han muligens kunde faa.

Han indviklede sig i utallige processer. Fra dag til dag forværredes hans økonomiske stilling; og hans hustru saa fremtiden imøde med bekymring.

En proces mod jesuiterne om eiendommen Milelli, som han havde arvet efter sin bedstefader, drog i langdrag og medførte betydelige

udgifter, skjønt han kun havde lidet haab om at vinde den.

Saaret forfængelighed plagede ham, hans hovmod led under de fattige kaar i hans hus. Han bar allerede spiren i sig til den mavesygdom, hvoraf han skulde dø. Uroen i hans karakter, den stadige omflakken i hans idéer, hans tiltagende nervøsitet, hans idelige reiselyst var maaske en følge af den.

Under paaskud af at realisere en eller anden ny drøm reiste han rundt: til Genua, Pisa, Firenze, San Miniato, Rom, Bastia, Corte, Marseille, Versailles, altid i hast og med hovedet fuldt af planer, altid pisket afsted af nødvendigheden af at skaffe penge til sine store personlige behov.

Sin hovedstation havde han i Ajaccio; og familien voksede stadig.

Hans hustrus tilværelse var ikke lys. Midt under sine uafladelige svangerskab maatte hun bære den daglige omsorg for de mange børn, for sin svigermoder og for sin mands vanføre onkel Lucien, som var flyttet til dem. Han havde været syg af gigt fra sit to og trettiende aar og var sluttelig bleven lam. Han var grætten og fordringsfuld.

Medens vanskelighederne steg, varetog Letizia den huslige gjerning og tog paa sine skuldre en stor del af dets tunge økonomiske byrder. Naar hendes mands ødsle indfald ikke

medførte deres fuldstændige ruin, skyldtes det sikkerlig hende.

Hun var sparsommelig i aller høieste grad, og hun var nødt til at være det. Den lille rest af penge, som ikke medgik til hendes mands reiser, holdt onkel Lucien sin haand over; han puttede den ind i sin egen kasse og gjemte nøglerne til den.

Med hensyn til alt, hvad der laa indenfor hendes huslige rige, sparede hun derfor med en iver, der ofte er bleven betegnet som gjerrighed, men som alligevel finder sin undskyldning, naar man senere ser hende øse ud med runde hænder ved hver leilighed, hvor hendes børns fremtid er med i spillet, ser hende færdig til at ofre sit møisommeligt sammenskrabede gods for deres frihed, deres ære eller lykke.

Vi ved, at børnenes opdragelse helt og holdent hvilede i hendes haand, og at hun opfyldte sine moderpligter med kjærlighed, men ogsaa med strenghed.

Hendes børn voksede op, udstyrede med en fortræffelig helbred. Men hun havde ikke tid til at henfalde i beundring over deres sundhed og skjønhed, næsten ikke tid til at glæde sig over deres voksende intelligens, optaget som hun var med at skaffe dem mad og klæder og at holde orden i huset.

Ligeoverfor dem alle udøvede hun en uindskrænket magt. Men i sin mands affærer

blandede hun sig aldrig. Det var hans pligt at skaffe pengene tilveie; han havde derfor ret til at disponere over dem. Længe før hendes tid havde skikke og traditioner paa Corsica gjort hustruen til mandens underdanige; kritik over egteherrens handlemaade havde fra gammel tid været corsicanerinden forbudt. Hun reflekterede ikke over, hverken hvorfor det var saaledes eller om det burde være saaledes; hun bøiede sig under aaget, men følte ikke dets vegt.

Børneflokken blev større og skaffede hende mere og mere arbeide. Hun forlod tilsidst ikke sit hus uden for at gaa i kirke om søndagen. Selv siger hun: „Min nærværelse i hjemmet var nødvendig for at holde mine børn i tømme, saalænge de var smaa.“ Hun vedbliver: „Jeg ved, at sand kristendom forpligter til at gaa i kirke hver dag, og at man navnlig ikke bør undlade det hver festdag. Dog tror jeg ikke kirken fordrer, at mennesker, der er stillede i spidsen for store foretagender, og familiemødre skal spilde en stor del af sin dag udenfor hjemmet i ugens løb. Dette vilde afbryde arbeidets regelmæssige gang. Man vilde derved gjøre sig skyldig i langt større synd mod Gud paa grund af de upassende ting, som kunde foregaa, naar familiens overhoved var fraværende.“

At føde børn samt en regelmæssig pligtopfyldelse i hjemmet betragtede hun som den naturligste ting af verden. Hendes svangerskab

stansede hende ikke i de arbeider, der paahvilede hende; en forestaaende nedkomst gjorde hende heller ikke synderlig bekymret. Hendes smaa kom til verden; hun ammede dem selv, naar hun havde tid. Fandt hun, at hendes tid ikke tillod det, sendte hun bud efter en fiskers eller hyrdes kone, for at hun kunde gjøre det i hendes sted. Dette hindrede hende dog ikke fra i alle andre henseender at vaage ligesaa nøie over den mindste, som over de øvrige børn.

Sin største ømhed, sin varmeste omsorg skjænkede hun det barn, som trængte hende mest. Hun betragtede deres ulykker som sygdomme og ansaa det som sin moderlige pligt at trøste dem under disse, hvad der end kunde være grunden til, at ulykken var kommen.

VI.

Josephs og Napoléons afreise til Frankrige. — Napoléon i Brienne. — Letizias besøg. — Tiltagende økonomiske vanskeligheder. — Carlo Buonapartes sygdom og død.

Foruden af de ældre medlemmer bestod familien Buonaparte i december maaned 1778 af Joseph, Napoléon, Lucien (født 1775), Maria-Anna (født 1777) og Louis (født 1778).

De økonomiske vanskeligheder blev stedse mere alvorlige. Guvernøren gav egteparret et nyt bevis paa sin bevaagenhed, idet han bevægede sin nevø, erkebispen af Autun til at tildele Joseph Buonaparte friplads i sin bys gymnasium og Napoléon Buonaparte en friplads i militærskolen i Brienne. Han forskaffede ogsaa Joseph Fesch en friplads i seminariet i Aix og vedblev overhovedet at gjøre familien mange tjenester.

Faderen fulgte sine to sønner til Frankrige; han var for anden gang medlem af en corsicansk deputation.

For gutterne var det ingen hjertesorg at forlade hjemmet. De to brødre reiste fra smaa og trange forhold ud mod det nye, ukjendte, ud mod eventyret, maaske mod lykken. De reiste sammen og i følge med en fader, der kunde være elskværdigheden selv. De havde blot seet ham med mellemrum i hjemmet. Men hans ankomst havde pleiet at oplive deres ensformige tilværelse; og hver gang han viste sig, var der straks bleven givet fester og selskaber i deres ellers lukkede hus.

Han forlod dem ved ankomsten til Autun. Endnu var det dog nok for brødrene, at de var sammen; de trøstede hinanden gjensidig, naar hjemlængselen begyndte at indfinde sig. Først efter fem maaneders forløb begyndte livets alvor for dem begge, da Joseph blev alene tilbage, idet den niaarige Napoléon sendtes videre til Brienne.

Især i begyndelsen af sit ophold i militærskolen følte den lille gut en frygtelig hjemve. Han længtede efter den corsicanske himmels skjønhed og klimatets varme. Flyttet hen til det triste og haarde Champagne tænkte han med smerte paa, at han mindst i seks aar skulde forblive fjernet fra den kjære ø, der var indgravet i hans hjerte. Med fortvivlelse udraaber han: „At maatte undvære det værelse, hvor man er født, og den have, hvori man har løbet rundt i sin barndom, ikke længer at have

Napoléon.

noget fædrenehus, det er ikke længer at have noget fædreneland!“

Hans skolekamerat Bourienne fremstiller ham i sine memoirer som et alvorligt, taust, indesluttet barn, der ikke blander sig mellem kameraterne, ikke tager del i deres lege.

Saasnart fritimen slog, løb han ned i bibliotheket og kastede sig over historiske verker, især over Plutark.

Den mørke, melankolske Napoléon, der neppe kunde udtrykke sig paa fransk, der var liden af vekst, med et sygeligt ydre, betragtede sig som en fremmed i Frankrige; og han havde sikkert ingen forudfølelse af sin fremtidige storhed.

Han blev ved at læse de bønner i det italienske sprog, som hans moder havde lært ham. Dette behagede enkelte af hans lærere, f. eks. abbed Dupuy, der fattede hengivenhed for ham og gav ham adgang til sit bibliothek. Men hans kamerater betragtede hans religiøse vaner som skinhellighed. De plagede ham og spottede ham. De gjorde nar af hans daarlige holdning, hans drømmende udtryk, af hans sprog, hans fornavn og af hans fødeland, det undertvungne Corsica. De spottede det tarvelige udstyr, som han havde bragt med fra hjemmet; de drog hans adelskab i tvivl og haanede hans faders fattigdom. Lærere og elever endte med at have samme antipati for

den besynderlige gut, der levede et slags eneboerliv iblandt dem; kort sagt: den lille Napoléon blev skolens skabbede faar.

„Jeg vil gjøre dine franskmænd alt det onde, jeg kan,“ sagde han ofte til Bourienne.

Vennen søgte at berolige ham.

„Du gjør ikke nar af mig,“ svarede han da; „du holder af mig.“

Dette barn paa ni aar begyndte her kampen for livet. Vanskelig som han havde for at knytte sig til andre, uelskværdig og lidet tiltrækkende, uden en landsmand for hvem han kunde gjøre sig forstaaelig, og med hvem han kunde tale om sit fædreland, der var bleven ham dobbelt kjært nu, da det fra det fjerne optog hans tanker, var han fordømt til ensomhed. Midt mellem fiendtlige medelever og temmelig uvidende lærere var han underkastet en disciplin, der oprørte hans aand, og en levevis, der oprørte hans legeme.

Som straf for en ubetydelig forseelse forordnede en af hans lærere en dag, at han skulde knæle ned; i denne stilling skulde han indtage sit maaltid. Han vilde ikke; men læreren tvang ham til at bøie knæ.

Gutten blev bleg som et lig og skjalv over hele kroppen. Ude af sig selv af fortvivlelse lukkede han sine øine. Med det indre blik rettet mod hjemmet paa klippe-øen skreg han med hjerteskjærende røst:

„Moder! Min moder! Du har sagt mig det! Man knæler ikke for menneskene; man knæler kun for Gud!“

Udefra var der ingen hjælp at vente. Til at holde sig oppe havde han kun sin egen følelse af pligt og sin ærgjerrighed. Han lukkede sig inde i sig selv med sine erindringer og sine drømme; og efter aars forløb havde han endnu ikke fundet sig tilrette.

Da Letizia havde bragt sin næstældste datter til verden, den for sin skjønhed berømte Maria-Paoletta (født den 25de marts 1780), ønskede hun meget at gjense sine sønner i Frankrige. Hun og hendes mand besluttede at ledsage Lucien til Autun og derfra at reise til Brienne for at besøge Napoléon.

Moderen frygtede for at finde ham syg; hun var forberedt paa at finde ham forandret. Hvad hun havde ventet, blev overtruffet af virkeligheden. Hun vilde neppe tro sine egne øine, da hun saa ham igjen, og det varede flere minutter, inden hun kjendte ham. Saa forfærdet blev hun over hans magerhed, at hun paastod, at han var bleven forbyttet.

Napoléon, der taler derom paa St. Hélèna, tilføier:

„Jeg var virkelig meget forandret. Jeg benyttede fritimerne til at arbeide; og mine nætter gik ofte hen med at tænke paa dagens studier. Min natur kunde ikke udholde, at jeg ikke lige

fra begyndelsen skulde være den første i klassen. — Min moder var dengang ni og tyve aar gammel; hun var smuk som en engel.“ („Belle comme les amours“.)

Paa denne sin første reise i Frankrige vakte fru Buonaparte opsigt paa grund af sin overordentlige skjønhed. Hvor hun viste sig, benævntes hun kun: „den skjønne corsicanerinde“.

Hun hørte, at man kaldte hende saaledes, og sagde beskedent:

„De af mit lands kvinder, der kan kaldes smukke, er for tiden paa Corsica.“

Paa Corsica fandtes der imidlertid i hin periode en eneste kvinde, hvis skjønhed kunde sammenlignes med hendes, — en frøken Baciocchi, søster af hendes senere svigersøn.

1782 fødtes Carlo og Letizias yngste datter Maria Annunziata, den senere dronning af Neapel. Samme aar forskaffede grev Marboeufs mellemkomst Maria-Anna Buonaparte en friplads i Madame de Maintenons berømte opdragelsesanstalt St. Cyr.

Forældrene vilde paa næsten ethvert andet tidspunkt utvivlsomt have hilset efterretningen om denne begunstigelse med glæde. Men de befandt sig i en saa forfærdelig pengeforlegenhed, at de næsten ikke vidste udvei til at muliggjøre hendes reise til Frankrige. Høsten havde slaaet feil; og Buonaparte havde tidligere op-

taget saa mange laan paa deres landsted Milelli og paa deres øvrige eiendomme, at det viste sig umuligt for ham at opdrive flere penge.

Den kraftige og modige Letizia opbød alt for at klare de daglige forpligtelser; hun var nødt til at gjøre overnaturlige anstrengelser med hensyn til huslig økonomi. Men disse timer fuld af angst for det daglige brød satte merker i hendes sjæl, disse timer, da hun saa, at armoden, som hun længe havde frygtet, allerede var der, og da hun — maaske for første gang — opdagede, at den mand, som hun havde troet at kunne støtte sig til, ingen støtte kunde være.

Eftersom fattigdommen voksede, viste Buonaparte mere og mere sin svage og letsindige karakter. Mere og mere forsømte han sine forretninger, mere og mere hengav han sig til overdreven nydelse af vin.

1783 i Ajaccio kom den sygdom til et første, voldsomt udbrud, der to aar senere skulde lægge ham i en tidlig grav. Takket være hans hustrus omhyggelige pleie blev han dog atter bedre for en stakket tid. Pengenød og sygelighed tvang ham til at holde sig mere hjemme. Det var bitre, sørgelige tider for mand og hustru. Livet havde hidtil for Letizia kun været arbeide, møie og sparsommelighed. At søge at skjule armoden blev fra nu af begges maal; thi dette paabød Buonapartes forfængelighed.

Napoléon havde bestaaet en glimrende afgangseksamen. Efter at have tilbragt mellem fem og seks aar paa skolen i Brienne, overflyttedes han (1784) til militærskolen i Paris.

Det urolige reiseblod jog hans fader atter over havet. Den tidligere omtalte Rosel de Beaumanoir laante ham fem og tyve guldstykker for at han kunde raadspørge en fransk læge med hensyn til sin sygdom. Fire aar senere, da denne ven vendte tilbage til sit fædrehjem i Normandiet, vilde Letizia sælge sit sølvtøi for at betale sin mands gjæld. Beaumanoir svarede hende forbindtligt, at hun kunde betale ham engang senere, naar det faldt hende beleiligt. Kommen til ære og magt erindrede hun denne tjeneste, og keiser Napoléon belønnede ham rigeligt for den.

Buonaparte var for svag til at kunne foretage reisen alene; han forlod Corsica, ledsaget af sin søn Joseph og sin unge svoger, abbed Fesch.

Han havde levet paa reiser, og han skulde dø paa reise. Overfarten over søen forværrede hans tilstand og tvang ham til at stanse i Montpellier. De mavelidelser, som længe havde plaget ham, traadte nu frem i forsterket grad.

Lægen, som han henvendte sig til, opdagede, at han led af en kræftsvulst og gav ham intet haab om bedring. Hans hustru bar paa den tid sin yngste søn under sit hjerte.

Den syge forbød sin søn saavelsom sin svoger at lade nogen foruroligende efterretning naa frem til hende.

Han havde i Montpellier taget bolig i en tarvelig og billig gjestgivergaard. Men Letizias ungdomsveninde, fru de Permon, boede heldigvis i denne by, hvor hendes mand havde en høi embedsstilling.

Permon indbød den syge til at være gjest i deres hus. Han fandt her et større velvære end i det lille hotel; og forandringen af bolig virkede velgjørende paa hans tilstand.

Et glimt af selskabsmanden fra tidligere dage dukkede op. Han fortalte episoder fra sine ungdomsophold i Rom og Pisa, scener fra corsicanernes frihedskrig; og han udtrykte vedblivende sin beundring for Paoli.

Han talte ogsaa om sin hustrus egteskabelige dyder, om hendes moderlige omsorg for den store børneflok, om hendes heltemodige optræden under uafhængighedskampen. Han følte sig endog saa vel, at han kunde skrive til hende, at han haabede at blive rask.

Men efter en kort bedring begyndte sygdommen at gaa fremad med kjæmpeskridt. Han plagedes af opkastninger; det faldt ham vanskeligere og vanskeligere at tage næring til sig. Han resignerede endelig ligeoverfor tanken paa en forestaaende død.

Paanyt udtalte han ønsket om, at man ikke

maatte forurolige hans hustru ved at meddele hende det betænkelige i hans tilstand; han vilde ikke, at hun skulde forlade sine smaa børn for at komme til ham.

Med ømhed og uro talte han om sin uforsørgede familie; om Napoléon sagde han:

„Jeg er sikker paa, at han vil bane sig en vei. — Men jeg vil ikke faa se det!"

Buonaparte havde fra ungdommen været fritænker. Da han følte, at døden nærmede sig, angrede han det bitterlig. Han lod sognepræsten til kirken St. Denis kalde til sig og modtog ydmygt alterets sakramente.

Hans sidste afskedstanker gjaldt hans hustru og børnene.

„Min søn," sagde han til Joseph, der knælede ved hans leie og græd, „følg mit eksempel og tro paa Gud! Men vogt dig for at efterligne min ungdoms forvildelser. Vær dine brødres veiviser og beskytter og dine søstres ven. Skjænk din ulykkelige moder den kjærlighed og ærefrygt, som du i enhver henseende er hende skyldig . . . . . Jeg vilde saa gjerne have gjenseet min kjære, lille Napoléon. Det synes mig, som om hans kjærtegn vilde have mildnet mine sidste lidelser; men Gud har ikke tilladt det!"

Som om han havde en forudfølelse af, at det var denne søn, der vilde blive familiens fremtidige hoved, raabte han gjentagne gange: „Napoléon!"

Øieblikket før han gik bort, hørte man ham hviske i sine feberfantasier: „Hvor er Napoléon? Hvorfor kommer ikke Napoléon med sit store sværd for at forsvare sin fader?"

Efter tre maaneders sygeleie hensov han den 24de februar 1785 klokken syv om aftenen i sin ældste søns arme. Ved fodenden af sengen stod den unge abbed Fesch og hr. og fru de Permon.

Napoléons fader var sandsynligvis mellem 38 og 39 aar gammel, da han døde. Han stededes til hvile i Montpellier; kun faa fulgte ham til graven.

VII.

Efter faderens død. — Brev fra Napoléon til moderen. — Hendes karakterstyrke. — Erkediakonen Lucien dør.

Efter begravelsen vendte Joseph Buonaparte og abbed Fesch tilbage til Corsica for at bringe Letizia budskabet om hendes mands død.

Faa maaneder tidligere (november 1784) havde hun skjænket sit yngste barn livet, Jérôme, der født saa kort inden faderens bortgang kom til at staa hendes hjerte meget nær.

Hun var ikke blind for, at Buonaparte havde været en daarlig fader og egtemand; men hun betragtede ham som mere svag end strafværdig, og hun sørgede dybt over ham. Denne endnu unge corsicanerinde havde en sterk sjæl. Hun forsonede sig med alt, fordi hun saa livets tilskikkelser som bud fra det høie; uden at knurre eller diskuttere modtog hun dem som sendte fra en almægtig vilje, der ordner alt.

Venner raadede hende til at gifte sig for anden gang.

Endnu var hun ung og smuk nok til at kunne finde leilighed dertil tiltrods for sine tretten barselsenge, hvoraf der var bleven otte børn i live, og tiltrods for sin mindre gode økonomiske stilling.

Men hun havde ikke været saa lykkelig i sit første egteskab, at hun kunde ønske at indgaa et nyt; heller ikke vilde hun lægge over paa en andens skuldre det vanskelige hverv at sørge for hendes børns fremtid.

Selv tog hun den faste beslutning at ofre sig helt og holdent for dem. Hun glemte sin egen sorg for at trøste dem.

Hendes karakter havde altid været pligtopfyldende; nu forsagede hun verden ganske. „Ladt tilbage uden egtefælle, uden støtte, var min moder nødsaget til at tage ledelsen af forretningerne i sin egen haand," siger Napoléon paa St. Hélèna. „Men byrden oversteg ikke hendes kræfter. Hun besørgede alt, ordnede alt med en klogskab, en forudseenhed, som man hverken kunde vente af hendes kjøn eller af hendes alder."

Medens hun ganske alene havde at kjæmpe mod tusinde vanskeligheder, lagde der sig et skjær af haardhed over hendes smukke og rene træk. Men hendes blik vandt i klarhed, hvad det tabte i mildhed.

Faderens død forandrede familiens planer.

Joseph, der først havde tænkt paa at blive præst, havde senere ønsket at blive ingeniør. Ogsaa dette maatte opgives; han blev hjemme for at støtte sin moder. Han hjalp hende med at administrere familiens eiendomme, at føre tilsyn med de arbeider, der for statens regning var paabegyndte i saltverkerne og i de to planteskoler. Samtidig studerede han for at tage sine eksamener og blive juridisk embedsmand paa øen.

Napoléon skrev efter sin faders død til Letizia:

„Paris, den 29de marts 1785.

Min dyrebare moder!

Nu da tiden en smule har beroliget det første udbrud af Deres smerte, iler jeg med at bevidne Dem min taknemmelighed for den godhed, som De altid har vist mig.

Trøst Dem, min dyrebare moder! Omstændighederne paabyder det. Vi vil fordoble vor ømhed og taknemmelighed og være lykkelige, dersom vi ved vor lydighed i nogen grad kan give Dem erstatning for tabet af en elsket egtefælle.“ —

Som barn havde han lidet levet sammen med sin fader; i de sidste seks aar, i Brienne, havde han seet ham en eneste gang paa en times besøg sammen med moderen. Han havde egentlig slet ikke kjendt ham, kun dannet sig et fantasi-billede af ham. Han kunde umulig

føle den kjærlighed for ham, der skabes af det daglige samvær; og hans død kunde ikke foraarsage ham nogen dyb smerte.

Derimod følte han meget sterkt de forpligtelser, der nu vilde falde over paa hans skuldre i omsorgen for denne store og forgjældede familie. Medens den ældste broder hjalp moderen med forretningerne paa Corsica, overtog han at sende ansøgninger til ministrene. Kun seksten aar gammel var det ham, der søgte om fripladse for sine brødre. Han gjorde det uden at beklage sig og uden at trættes; han gjorde det med en haardnakkethed og i en herskertone, som han aldrig kunde frigjøre sig for, selv ikke, hvor han havde behøvet at være smidig og ydmyg for at vinde fremgang.

Imidlertid kjæmpede Letizia udholdende for at holde familien oppe. Selv syede og vaskede hun alt børnenes tøi. Da et onde i fingeren en tidlang hindrede hende i at gjøre det, saa hun sig endelig nødsaget til at tage et tyende; men hun betalte hende kun tre francs hver maaned.

I hvor høi grad hun manglede penge, vilde man ikke kunne gjøre sig begreb om, dersom man ikke havde fundet fragmenter af nogle breve, der viser det. I et af disse klager Napoléon over, at hun ikke har givet ham igjen seks francs, som han havde laant hende. I et andet taler han om tre francs, som hun har laant af ham. Hun syede egenhændig hans

linned og alle hans klæder; men for hver mindste pakke maatte han forud sende hende penge for portoen til Frankrige.

Enken Buonaparte modtog af den franske stat en pension, der neppe var tilstrækkelig, til at hun med største sparsommelighed kunde opdrage sine børn.

Hendes ven Marboeuf havde hjulpet hende til denne; det var en af de sidste tjenester, som han ydede hende. Den gamle guvernør hensov den 20de september 1786 i en alder af otti aar.

To aar før sin død havde han giftet sig. Keiser Napoléon viste sig ingenlunde utaknemmelig mod hans efterladte. Enken fik titel af keiserlig baronesse samt en aarlig livrente af femten tusinde francs, „i taknemmelig erindring om de tjenester, som hendes egtefælle havde ydet dem."

Letizia udtalte ønsket om, at fru Marboeuf maatte blive udnævnt til hendes hofdame; men hendes søn fandt det mindre passende at give denne dame en underordnet stilling i en familie, der skyldte hendes mand saa meget.

I januar maaned 1787 kom den unge loitnant Buonaparte efter mange aars forløb i feriebesøg til sit hjem. Han sagde senere til general Duroc:

„For at min glæde ved tilbagekomsten kunde være fuldstændig, manglede der to af

mine kjære: min fader og hans gamle ven Marboeuf, der havde været vor families velgjører."

Napoléon elskede sit hjem, skjønt det ikke længer var det samme, som han havde forladt som barn. Som livet nu var derinde, havde man kunnet tro, at man befandt sig i et kloster eller i en skole: Bøn, søvn, arbeide, maaltider, spadsereture, frihed, alt var regelmæssigt, afmaalt til bestemte timer.

Den unge officer opholdt sig med forkjærlighed i villa Milelli; han likte at læse og studere paa dette gamle landsted, der efter afslutningen af den langvarige proces med jesuiterne endelig var bleven erklæret for at tilhøre fru Buonaparte. I den landlige stilhed skrev han paa sin historie om Corsicas frigjørelse; han forklarede arbeidets plan og læste det skrevne for sin moder.

Af hele sin sjæl elskede han den maleriske ø, hvor han var født, sine fattige og stolte landsmænd, disse bjerge, kronede af vilde skove og gjennemfurede af dale.

Mod slutningen af sit liv likte han i erindringen at gjenkalde sig sin fødestavn; fra den klippe-ø, hvor han døde som englændernes fange, stirrede han med erindringens blik over mod Corsica, som han var stolt af. „Romerne kjøbte aldrig corsicanske slaver," sagde han; „de vidste, at man ikke kunde udrette det ringeste med dem. Det var umuligt at bøie dem under

slaveaaget." Han udbrød: „Fædrelandet er altid kjært. Selv St. Hélèna vilde være det, hvis det var mit fædreland!"

Efter fem fjerdingaars ophold i hjemmet maatte han vende tilbage til sit regiment. Men i oktober maaned 1791 kom han igjen til øen, kaldt did for at tage afsked med sin døende onkel Lucien.

Familien var samlet om den gamle slegtning. Joseph havde faaet en stilling inden øens administration. Den unge Lucien, der først havde besøgt kollegiet i Autun og senere militærskolen i Brienne, var ligeledes hjemme; Pauline, Annunziata og den lille Jérôme blev opdragne hos moderen. Kun Maria-Anna, der vedblivende var i St. Cyr, og Louis, der uddannede sig til officer, var i Frankrige. Letizias halvbroder Fesch, der var udseet til at blive familiens geistlige raadgiver, befandt sig ved dette tidspunkt ligeledes i Ajaccio.

Da Napoléon første gang var vendt tilbage efter faderens død, havde han allerede fundet erkediakonen synlig svækket og dybt nedbøiet over brodersønnens bortgang; han havde talt om sin egen død og søgt at trøste de unge med den støtte, som de vilde finde i sin moders store karakter.

Nu følte de alle, at døden nærmede sig. Joseph stod med de andre ved sin onkels leie. Den gamle sagde til ham:

„Du er den ældste af familien!“ Idet han pegede paa Napoléon, tilføiede han: „Han vil blive familiens chef; thi han vil blive en stor mand.“

Saa vendte han sig til fru Buonaparte og sagde:

„Letizia! Græd ikke mere. Jeg dør rolig; thi jeg ser dig omgivet af dine børn!“

Faa minutter efter drog han sit sidste suk. Det var den 16de oktober 1791.

VIII.

Paolis tilbagekomst. — Løitnant Buonaparte og nationalgarden paa Corsica.

Den store revolution var brudt ud i Frankrige. De blodige scener i Paris opflammede atter corsicanernes krigerske aand. Ogsaa de vilde have del i den frihed, for hvilken det franske folk havde reist sig i masser.

Vi ved, at den gamle forkjæmper for Corsicas uafhængighed, Pascal Paoli, var flygtet til England; her havde han tilbragt tyve udlændighedens aar.

Nu blev han kaldt tilbage. Han tog veien gjennem Frankrige. La Fayette forestillede ham for rigsforsamlingen og for kongen, der udnævnte ham til general-løitnant og til overstbefalende over militærvæsenet paa Corsica.

En deputation fra Ajaccio blev sendt ham imøde; hele øen beredte ham en triumferende modtagelse.

Napoléon var i Ajaccio for, som sædvan-

ligt i disse aar, at tilbringe sine ferier hos moderen.

Man beskjeftigede sig paa den tid med at oprette en nationalgarde i lighed med den, der nylig var oprettet i Frankrige. Man opmuntrede løitnant Buonaparte til at stille sig som kandidat til chefsposten for en af bataljonerne, da den kunde forenes med hans stilling som premierløitnant i det franske artilleri. Dette vilde skaffe ham hurtig forfremmelse og betydelige indtægter; og han vilde blive knyttet fast til sin fædreneø.

Fire bataljoner oprettedes; tropperne skulde selv vælge sine officerer.

Der havde dannet sig to partier, demokraterne og aristokraterne, der stod skarpt mod hinanden. De sidste fandt støtte hos præsteskabet; Buonaparte og hans venner hørte til de første. Begge var ivrige for at erobre overmagten. Men man maatte have penge for at have udsigt til at seire. Pengespørgsmaalet vilde et aar tidligere have været en hindring for Napoléons valg. Den lille skat, som erkediakonen Lucien havde skrabet sammen, var imidlertid kommen den betrængte familie til gode. Hvad han grisk havde holdt sin haand over saa længe, han levede, stillede nu Buonaparterne — om end ikke i første række blandt øens notabiliteter — dog atter mellem de familier, som man maatte regne med.

De rigere kandidater søgte at vinde partifæller ved allehaande lokkemidler. Ogsaa Letizia aabnede sit hus. Hendes bord stod dækket for sønnens tilhængere; i hendes værelser og paa gangene laa madratser beredte for at give dem tilflugt for natten.

Daglige overgange svækkede modstanderne og styrkede udsigten til seir for hendes søn. Alligevel var stillingen usikker. Napoléon sov ikke om nætterne; om dagen gik han nervøs og urolig om i værelserne og holdt raad med abbed Fesch og sine tilhængere: „Maaske,“ siger den corsicanske historieskriver Gregorovius, „gik han roligere konsulatet og keiserdømmet imøde end majorsrangen i Ajaccios nationalgarde.“

Moderen var den eneste, for hvem han helt aabnede sit hjerte, som han meddelte alle sine planer og sine grunde til at ønske denne stilling, og paa hvis modsigelser han hørte i taushed. „Min moder har en klar aand og tager aldrig feil,“ sagde han. „Hendes erfaringer og hendes raad er af største nytte for mig.“

Valget drog i langdrag. De udgifter, som Letizia havde i denne tid, var umaadelige i forhold til hendes midler; hun frygtede for, at hun ikke kunde holde stand indtil enden.

„Jeg har næsten ikke flere penge,“ sagde hun en dag sørgmodig. „Enten maa jeg sælge mine eiendomme eller optage et laan.“

Hendes søn gjorde en afværgende bevægelse.

„Det er ikke fattigdommen, jeg frygter, men skammen," tilføiede hun.

„Moder," sagde Napoléon rørt, idet han omfavnede hende, „tab ikke modet og søg at hjælpe mig fremdeles. Vi er komne altfor langt til at vende om. Om ti dage vil bataljonen være organiseret. Mine folk vil ikke længe ligge dig til byrde; de vil blive lønnede af regeringen. Dersom jeg vinder den fremgang, jeg haaber, dersom jeg bliver overordnet officer, er vor lykke gjort. En brand vil antændes i Europa; en glimrende fremtid venter den, der forstaar at benytte det rette øieblik. Krigskunsten vil seire over alle andre. Jeg indestaar for, at jeg vil bane mig vei. Jeg kjender alle, der har gjort sine studier sammen med mig; og jeg kan forsikre dig, moder, at der iblandt dem ikke findes fire, som er dygtige nok til at kommandere et regiment. Man vil have brug for mig; jeg vil forstaa at gjøre mig uundværlig. Farer og anstrengelser skrækker mig ikke. Dersom jeg ikke bortrives af en tidlig død, vil jeg upaatvivlelig møde æren og lykken. Moder! Gjør hvad du kan, men fremfor alt: vær ikke bedrøvet! Din helbred kunde lide derved. Jeg trænger din udholdenhed og din kjærlighed."

Ganske bevæget trak han sig tilbage.

Regjeringens kommissær, der skulde lede valgene, var imidlertid ankommen til Ajaccio;

han havde taget ind hos Marius Peraldi, Buonapartes modstander.

Dette var et slag i ansigtet for den unge officer og hans partifæller; de besluttede at vove en list.

En af Napoléons ivrigste tilhængere, den vilde og trodsige Bagaglino, bevæbnede sig til tænderne og trængte sent om aftenen ind i Marius Peraldis hus, hvor vert og gjest sad sammen ved aftensbordet.

„Signora Letizia vil tale med Dem,“ raabte han truende til kommissæren. „Følg mig paa øieblikket!“

Gjesten reiste sig, Peraldi vovede ikke at holde ham tilbage. Napoléons venner bortførte kommissæren og tvang ham til at indkvartere sig i fru Buonapartes hus, under paaskud af at han ikke vilde være fri hos Peraldi.

Ved valgene gik det stormfuldt til; men Buonaparte og hans venner seirede over modstanderen, og han blev udnævnt til fører for en af nationalgardens bataljoner.

IX.

Nye uroligheder. — Paolis forfølgelser. — Familien Buonaparte flygter til Frankrige.

Napoléons interesser var i disse aar langt mere knyttede til Corsica end til Frankrige. Midt under den store revolution, medens landet trængte officerer, tog han ikke i betænkning ved hjælp af de forskjelligste paaskud at søge orlov for at drage til sin ø. Efter at være bleven udnævnt til officer ved nationalgarden, forlængede han sit ophold der uden hensyn til følgerne.

Paa grund af denne ulovlige udebliven blev han i februar 1792 strøget af den franske hærs ruller. Han var imidlertid for optaget af forholdene paa Corsica til foreløbig at tage sig synderlig nær deraf. Han var høit elsket af sine soldater. Medens han klogelig holdt sin person i baggrunden, foranledigede han oprør mod myndighederne under skin af at befordre revolutionens sag, men ikke uden tanke paa selv at tilrane sig magten.

Paaskedag 1792 opstod en strid mellem byens ungdom og soldaterne. Borgere styrtede løs paa nationalgardisterne og vilde afvæbne dem, og en heftig gadekamp udspandt sig.

Napoléon befandt sig ved begyndelsen af oprøret i sin moders hus. Han vilde ile til sine soldater; men Letizia traadte ham imøde ved foden af trappen og bønfaldt ham om ikke at gaa fra hende.

„Min søn!" raabte hun. „Udsæt dig ikke for den næsten visse død. Spar din moder for den sorg at miste dig."

Han rev sig ud af hendes arme, kyssede hende og sine søstre og sagde: „Pligten kalder mig, og jeg gaar."

Striden udbredte sig til det nærliggende citadel, hvor Buonaparte med sine tropper kjæmpede mod de franske linjetropper, som holdt det besat.

Rygtet om oprøret naaede frem til Paoli. Han sendte betroede mænd afsted; og hans navn var nok til at kalde orden og ro tilbage.

Buonaparte skrev til regjeringen og søgte at retfærdiggjøre nationalgardens optræden. En kommission blev nedsat for at undersøge sagen; den unge kaptein besluttede at reise til Corte for at tale sin egen og sine soldaters sag.

Han blev kjøligt modtaget hos sine forældres tidligere ven. Paoli havde gjennemskuet ham: Napoléon havde begunstiget sine troppers

uordener. Han fik sin afsked; og den bataljon, som han havde kommanderet, blev opløst.

Uden stilling, uden indtægter vendte han tilbage til Paris for at forsøge paanyt at komme i tjeneste som fransk officer.

I begyndelsen vilde det ikke lykkes. Han befandt sig i stor nød og lagde flere planer for at friste livet.

Men da Tuilerierne var stormede, og kongefamilien var bleven fængslet (den 10de august) begyndte heldet igjen at tilsmile ham. Det radikale parti tog ham til naade og udnævnte ham til kaptein. Dog var det fremdeles Corsica, som beskjeftigede hans tanker. Han ventede paa en anledning til atter at drage derhen.

Den nye regjering ophævede alle kongelige opdragelsesanstalter. Ogsaa St. Cyr skulde lukkes; hans søster stod saaledes husvild.

I forvirringen anholdt han om tilladelse til at følge hende hjem. Det blev ham tilstedet. Og uden at blive draget til ansvar forblev han paa Corsica til juni maaned 1793.

Paoli havde faaet uindskrænket fuldmagt til at regjere Corsica. Han kunde dog ikke følge den revolutionære franske politik. Den gamle general harmedes over Louis XVI's fængsling og afsættelse og negtede at støde til hæren i Sydfrankrige, hvad man befalede ham som fransk general. For anden gang tænkte han

paa at overgive Corsica til englænderne; og han skjulte ikke længer denne sin hensigt.

Buonaparterne var i sit stille sind bestemte paa at forblive tro mod Frankrige. Joseph ønskede dog helst en overenskomst med Paoli. Napoléon var fast besluttet paa at skille sin sag fra hans; ogsaa han fandt det imidlertid uklogt at skrige sine planer ud med høi røst.

Lucien havde derimod ingen betænkeligheder. Han nærede en dyb personlig uvilje mod Paoli, dels paa grund af hans optræden mod broderen, dels fordi han havde afslaaet at tage ham i sin tjeneste som sekretær. Det var ham, som gik foran og drev de andre med sig.

Trods sin unge alder spillede han i klubberne i Ajaccio samme rolle, som meget ældre og mere fremragende mænd i revolutionsaarene spillede i Frankrige. Begavet med en overordentlig lethed i at udtrykke sig bragte han sine tilhørere til at tro, at han sad inde med store kundskaber, og at hans hjerne var fuld af nye, opsigtvækkende ideer.

Da Paoli det foregaaende aar havde afskediget Napoléon fra sin stilling inden nationalgarden, havde han øieblikkelig begivet sig til den republikanske klub og i en for generalen nedsættende tale lagt dennes opførsel frem for forsamlingen. Ogsaa ved andre, senere anledninger viste han sig som hans fiende.

En fransk ambassade kom 1792 til øen.

Med undtagelse af brødrene Buonaparte og deres onkel, abbed Fesch, var der dengang kun faa mennesker i Ajaccio, som kunde fransk; den eneste dame, der flydende kunde udtrykke sig i dette sprog, var sandsynligvis den unge Maria Anna Buonaparte.

Ambassadørerne, admiral Trugut og Sémonville, sluttede sig derfor med glæde til denne familie. Trugut gjorde saa ivrig kur til Maria Anna, at moderen mente, at der vilde blive en egteskabelig forbindelse mellem dem. Lucien blev Sémonvilles sekretær og tolk; og han fulgte ham til Frankrige.

Kommen did ilede han til de politiske klubber; i taler tordnede han mod Paolis optræden paa Corsica. Han redigerede en adresse mod generalen, der øieblikkelig blev vedtaget og afsendt til conventet i Paris.

Dumouriez's fædrelandsfiendtlige planer var nylig blevne opdagede*); han var erklæret fredløs, fordi han havde villet forraade Frankrige til østerrigerne. At Paoli vilde overgive sin ø til England faldt som en bombe ned i forsamlingen. „Forræderi er altsaa udbrudt to steder paa en gang!" raabte man; og det besluttedes, at den gamle frihedsven skulde arresteres.

Som en løbe-ild naaede efterretningen til generalen. Han følte sig saa meget dybere krænket

*) Se: Marie Antoinette og Revolutionen.

over Luciens handlemaade, som han bevarede Carlo Buonapartes hengivenhed i levende erindring. Vedblivende nærede han høiagtelse og venskab for fru Letizia, som han under uafhængighedskrigen med egne øine havde seet ved sin mands side; og han kunde ikke skjule sin sorg over, at hendes sønner optraadte som hans fiender.

Da corsicanerne erfarede, at folkeheltens frihed var truet, forsvandt partistridighederne; det overveiende flertal af befolkningen sluttede sig om sin gamle fører.

Den 26de januar 1793 erklærede Corsica høitidelig at ville løsrive sig fra Frankrige. Deputerede fra alle kommuner kom sammen; Paoli blev udnævnt til generalissimus og øens øverste chef.

„Leve Paoli! Paoli alene skal regjere os! Vi vil alt, hvad han vil. Hevn og ulykke over hans fiender!“ istemte en umaadelig menneskemængde. Raabene gjenlød i alle Corsicas dale og gjentoges udenfor Ajaccios mure.

Paoli sendte følgende bud til Letizia:

„Hold op at gjøre modstand mod mig! Den vil bringe ødelæggelse over Dem, Deres familie og Deres eiendele. De ulykker, der vil komme over Dem, er uberegnelige; og ingen vil senere kunne gjenoprette Deres tab.“

Trusler skræmte hende ikke fra at dele sine sønners skjebne.

Atter sendte hendes mands gamle ven en af sine fortrolige, Ambrogini, til hende for at sige:

„Signora! Dersom De skriver til generalen, at De misbilliger Deres sønners optræden, vil han lade Dem beholde uantastet, hvad De eier."

Hun svarede:

„Sig til Paoli, at jeg troede, han kendte mig bedre. Han bør vide, at jeg har raadet mine sønner til at optræde, som de gjør. Dersom det var nødvendigt, vilde jeg endnu en gang raade dem til det samme. Jeg har gjort mig til fransk undersaat, og jeg vil vedblive at være fransk."

Efter dette energiske svar udeblev selvfølgelig videre forsoningsforsøg. Et corsikansk folkeraad erklærede familien Buonaparte for fredløs. Paoli forordnede, at dens eiendele skulde konfiskeres. I overmaalet af sin vrede skal han endog have befalet, at man skulde føre brødrene Buonaparte til ham døde eller levende.

Moderen bad sine sønner om at fjerne sig fra hende. De adlød for ikke at udsætte hende og de smaa søskende for det paoliske partis had og hevn. Joseph og Napoléon iførte sig forklædninger.

Trods sit mod svævede Letizia i dødelig angst; thi Ajaccios politi var udsendt for at fængsle hendes sønner. Men Joseph naaede Bastia, Napoléon kom lykkelig til Calvi; hun

modtog et hemmeligt bud om, at de var i sikkerhed.

Ved sin forbliven i byen med de yngste børn haabede hun at kunne beskytte sine eiendomme; og trofaste venner samlede sig tidlig om morgenen for at bevogte indgangen til hendes hus.

Man raadede hende til flugt. Fra time til time blev de meddelelser, man bragte hende, mere og mere alvorlige. Hun sendte bud tillands og tilsøs til Napoléon og Joseph; og hun søgte at skræmme Paolis tilhængere ved at lade forkynde, at franske krigsskibe snart vilde komme til øen.

Den franske flaade udeblev; og folkets raseri mod Buonaparterne og deres tilhængere steg alt mere og mere.

Paaklædt kastede hun sig den følgende nat en times tid paa sit leie. Pludselig vaagnede hun og saa, at hendes værelse var fuldt af bevæbnede bjergfolk.

I første øieblik troede hun, at hun var forraadt. Men lyset af furufaklerne, som de holdt i haanden, faldt paa anførerens ansigt: det var Costa fra Bastelica, hendes sønners mest hengivne ven.

„Skynd Dem, signora Letizia,“ sagde han; „Paolis folk er i hælene paa os. Vi har ikke et øieblik at miste; jeg er her med alle mine

mænd. Vi vil frelse Dem eller dø med Dem."

Moder og børn stod hurtig op; man havde ikke tid til at iføre sig andet end de nødvendigste klædningsstykker.

Hun overgav sine to yngste børn, Annunziata og Jerôme, til sin grandtante, signora Pietra-Santa, der lovede at holde dem skjulte nogen tid. Med sine døtre Maria Anna og Paoletta, sin søn Louis og sin broder Joseph Fesch forlod hun midt om natten i stilhed den sovende by.

Først begav de sig alle til villa Milelli. Men fienderne fulgte efter; man maatte videre. De tog veien mod bjergene. Moderen førte Paoletta ved haanden. Fesch gik med Louis og Maria Anna. Foran og bag dem gik trofaste tilhængere bevæbnede med dolke, flinter og pistoler.

De maatte klatre over stene, vade gjennem bække. Først da dagen brød frem, turde de hvile i en skov.

De var lykkelig undslupne byen og dens omegn. Men en ny fare tvang dem til ofte at sprede sig og søge skjul bag træer og buske: bevæbnede tropper, som hørte til Paolis tilhængere, drog mod Ajaccio.

De flygtende saa dem marchere frem paa de nærliggende veie; flere gange kom de endog saa nær den lille skare, at man kunde høre

deres ord. De talte om, hvad de vilde gjøre, naar de kom til byen, samt om, at de havde besluttet at plyndre fru Buonapartes hus og sætte det i brand.

Tiltrods for børnenes angst, var der ingen iblandt dem, som forraadte sig; et strengt tegn fra moderen var nok, til at alle bevarede taushed. Selv et stakkels dyr, der afvekslende tjente den mest trætte til ridehest, følte instinktmæssig faren og rørte sig ikke.

Den møjsommelige vandring fortsattes. Maria Anna blev syg af overanstrengelse. Hendes tynde skotøi og klæder reves istykker af de tætte buske; hendes fødder var blevne blodige, og hun begyndte at græde.

„Græd ikke, mit barn," sagde moderen mildt til hende. „Gjør som jeg: jeg lider, og jeg tier."

Den unge pige og de to andre børn, der var nær ved at segne af træthed, blev satte op paa hesten, medens Letizia fortsatte sin vei tilfods, snart støttet af en af vennerne, snart af en anden.

Fra det fjerne saa man, at der var ildebrand i Ajaccio.

„Se, signora," sagde en af mændene til hende, „Deres hus staar i flammer."

Begge hendes døtre græd. Letizia forblev taus, skjønt hun bar fortvivlelsen i hjertet. Baand saa faste som de, der knyttede hende til

hendes fædreneø, kunde ikke løses uden smerte. Efter fire og tyve aar tilbragte i hjemmets ro, saa hun sig kastet ud i eventyret; hun saa det hus styrte sammen, som hun gjennem disse aar havde holdt oppe med saa megen møie, saa megen sparsommelighed og saa megen omsorg.

Lucien Buonaparte har i sine memoirer tillagt sin moder følgende ord ved denne leilighed:

„Hvad gjør det, om vort hus brænder? Vi vil gjenopreise det saa meget smukkere! Frankrige leve!"

Et saadant udbrud i en saadan time vilde lidet ligne signora Letizia. Modnet i beundring for Paoli har hun umulig med let hjerte kunnet vende sig fra ham. Med sin udprægede kjærlighed til Corsica har hun endnu mindre kunnet se familiens gamle hjem paa øen gaa op i luer, uden at det gik hende nær til hjerte. Og hun har ei kunnet undlade at skjælve for den fremtid, der nu aabnede sig for hende og hendes otte børn.

Napoléon var i Calvi gaaet ombord i en ypperlig seiler. Han haabede at kunne optage sin moder paa dette skib og at kunne føre hende til Frankrige.

Han krydsede langs kysten og kastede anker i nærheden af det sted, hvorhen han

mente, at deres venner vilde ledsage hende, gik iland og opsøgte nogle hyrder, af hvem han ventede at faa underretning fra Ajaccio.

De fortalte ham, at hans moders hus var plyndret, ødelagt og brændt efter hendes nødtvungne flugt.

Han blev greben af fortvivlelse. „Min stakkels moder!“ udbrød han. „Hvor er hun? Hvordan skal jeg kunne finde hende?“

Da han ikke turde gjennemstreife egnen uden at styrte sig i den visse fordærvelse, sendte han hyrderne ud i alle retninger for at søge efter hans flygtende familie. Selv satte han sig paa en ensom klippe og ventede i dødelig angst paa, at hans udsendinge skulde vende tilbage.

Morgenen gryede; men ingen kom.

Da styrtede pludselig en af hyrderne hen til ham og raabte: „Frels Dem!“

En bevæbnet folkeskare fra Ajaccio, der kom for at fange hans familie, nærmede sig klippen, hvor han sad. Med et sprang kastede han sig i søen og svømmede bort.

Efter at have vandret i to nætter opdagede Letizia og hendes ledsagere endelig det franske flag. Samme dag, som hans færdighed i svømning havde reddet ham, saa Napoléon gjennem sin kikkert mennesker, der fra strandbredden vinkede til skibet. Det var hans moder og hans

søskende. En baad blev sat ud for at bringe dem ombord.

Nogle venner afhentede Jérôme og Annunziata; og hele familien indskibede sig til Frankrige.

X.

Den første tid i Frankrige. — Joseph Buonaparte og Julie Clary. — Napoléon bliver general. — Letizia og hendes døtre.

Naar Letizia senere i sit liv talte om flugten fra Ajaccio, sagde hun:

„Ingen ulykke kunde ramme mig; thi jeg var omgivet af mine smaa børn. Forsynet kunde ikke lade en moder hjælpeløs, der var den eneste til at beskytte en liden gut og tre smaapiger, hvis skjønhed fordoblede de farer, som de var udsatte for.“

Det var i slutningen af mai maaned 1793, at hun med sine børn indskibede sig i Calvi. Man undslap lykkelig de engelske krydsere og havnede i Toulon.

Da det franske skib havde heist sine seil, havde hendes børn troet, at alle vanskeligheder var overstaaede. Moderen haabede ogsaa, at Frankrige vilde belønne de offere, som hendes

sønner havde bragt for at bevare sin fædrenEø for dette rige.

Hun skulde bittert skuffes ved ankomsten; her tænkte ingen paa at hjælpe dem. Forholdene var i opløsning, tiderne haarde.

For at leve saa billigt som muligt maatte Letizia først slaa sig ned i La Valette, en liden landsby i nærheden af Toulon, hvor hun og hendes familie var prisgiven den yderste nød. En straasæk udgjorde deres fælles leie; i en itubrukken kjedel kogte de de grøntsager, der udgjorde omtrent deres eneste føde. Senere flyttede de til Bandol, hvor en agtværdig bonde gav dem ophold nogle uger.

Endnu i junimaaned ankom de til Marseille. Fru Buonapartes stilling var næsten fortvivlet. Intet havde hun reddet, hverken penge eller familie-sølvtøiet, ikke engang sine papirer; og hun og hendes havde blot de klæder, hvori de gik og stod.

Hvad man laante sammen, strakte neppe til at holde hungeren borte.

Kun tre af børnene var gamle nok til at tjene sit brød; omsorgen for alle de andre faldt over paa moderen.

Som corsicansk flygtning fik hun omsider tilladelse til frit at tage bolig i en guillotineret adelsmands hus, der stod tomt; hun beboede her en trang leilighed i fjerde etage. Senere

installerede hun sig i en kjælderleilighed i rue Lafon i et hus, der havde været ubeboet siden rædselsherredømmet.

Mange gange og med kjærlighed tænkte hun i disse vanskelige tider tilbage paa sin fædreneø. Der havde hun kunnet glæde sig ved almindelig agtelse; i Frankrige betragtede man hende med skjæve blikke paa grund af hendes fattigdom. Men hun var datter af et modigt, udholdende og nøisomt folk. Hun vidste bedre end de fleste, at man ikke læger et sjælesaar ved at betragte det, men ved at kaste sig ind i forøget virksomhed.

Midt i sin længsel efter Corsica, nødlidende i et land, hvor hun aldrig skulde komme til at føle sig rigtig hjemme, arbeidede hun dag og nat for at holde nøden borte fra sine børn.

I længden vilde hun alligevel ikke have været istand til at bevare sit mod, dersom Napoléon ikke havde givet hende en del af de smaa indtægter, han havde som artilleri-kaptein. Kommandanten i Marseille følte desuden medlidenhed med hende og lod uddele soldaterrationer til hende bestaaende af brød, kjød, grøntsager, brænde og salt.

Noget senere opnaaede hendes søn Lucien en post som kontorist i den militære administration i St. Maximin, en liden by i nærheden af Marseille. Joseph fik ansættelse i krigskommissionen; og Napoléon forfremmedes til

Letizia (under keiserdømmet).

oberst. Ogsaa hendes broder, abbed Fesch, der havde fulgt familien, fik en stilling udenfor den geistlige stand.

En lettelse begyndte nu at dæmre i hendes kaar. De to unge folkeledere Barras og Fréron kom til byen. De kjendte Napoléon og fik adgang til hans moders hus.

Disse elegante unge mænd vakte i høi grad de smaa frøkener Buonapartes beundring. Fru Letizia betragtede dem med noget mere mistroiske blikke. Hun forsonede sig dog med deres hyppige visiter, da deres indflydelse skaffede hende en aarlig pension som martyr for Frankriges sag paa Corsica.

Dette var velstand i sammenligning med den frygtelige nød, som hun og hendes familie i begyndelsen havde lidt under. Hun kunde nu kjøbe linned og andre klæder til børnene, som de høilig trængte.

Ved siden af de besøg, som Barras og Fréron aflagde, mødte de ogsaa paa gaderne hyppig hendes døtre, naar disse i sine mere end beskedne dragter gik paa torvet for at gjøre indkjøb for moderen.

Maria-Anna, der senere omdøbte sig selv til Elisa, var atten aar gammel. Paoletta, der fra nu af kaldtes med det franske Paulette eller Pauline, var femten aar gammel. Annunziata, den senere Caroline, var tretten aar gammel.

Forholdet mellem folkerepræsentanterne og de unge corsicanerinder blev i høi grad venskabeligt. Fréron grebes af en heftig kjærlighed til Pauline, hvilket forøvrigt var meget naturligt, da hun var et ideal af skjønhed.

Letizia, der intet anede om kurmageriet paa gaderne, men som saa, at forholdet mellem dem blev mere og mere varmt i hendes hus, blev forskrækket over Frérons tilnærmelser, da hverken hun eller hendes ældste sønner ønskede, at han skulde blive medlem af familien. Hun tænkte paa at flytte til Toulon, hvor Napoléon ledede beleiringen.

Inden hun havde udført sit forsæt, blev fæstningen imidlertid erobret; og to dage senere blev hendes søn udnævnt til general i en alder af kun fire og tyve aar.

Omtrent ved denne tid traadte fru Letizia og hendes døtre i forbindelse med en rig kjøbmandsfamilie i Marseille ved navn Clary. Den bestod af tre sønner og tre døtre. Faderen, der var død, havde tjent sin formue som sæbesyder.

Den ene af sønnerne, Étienne, ønskede at adle formuen og søgte aristokratiske forbindelser. Dette foraarsagede hans fængsling. Hans søstre var i fortvivlelse. Joseph Buonaparte blev fremstillet for dem som en indflydelsesrig personlighed. De gik til ham og bønfaldt ham om at

virke for broderen; og han skaffede ham hans frihed igjen.

Joseph var adelsmand. Som ældste søn mente han at have ret til at kalde sig greve af Buonaparte. Han var seks og tyve aar gammel, høi, smuk, velbygget, med regelmæssige og imponerende ansigtstræk. Visselig havde han langt mindre karakter end Napoléon. Men han udtrykte sig overordentlig smukt og i velvalgte former; og han var som skabt til at bedaare et kvindehjerte.

Efter at det første bekjendtskab var indledet, kastede han sine øine paa den styggeste af de tre søstre Clary, der, skjønt kun tre og tyve aar gammel, saa falmet ud. Hun havde et sjelden uheldigt ydre. Hun var liden af vekst og havde daarlig figur. Det korte ansigt bar præget af sygelighed. Øinene var store og udstaaende; og hun havde en tyk næse og en uskjøn mund.

Men hun var i besiddelse af mange dyder, som hun dog syntes at lægge an paa at skjule. Hun var gudfrygtig, retskaffen, overordentlig godgjørende, pligtopfyldende; og hun var kjærlig og trofast mod sin egen slegt.

Saasnart egteskabet mellem hende og Joseph var kommet istand, viste hun sig ogsaa ivrig for at knytte sin mands familie til sig. Hun vilde gjerne gaa op i sin svigermoders

interesser, — dog kun paa den betingelse, at der ikke opstod rivninger mellem Clary'erne og Buonaparterne; thi i saa tilfælde vilde hun uden tøven have taget parti for sine egne.

Julie var desuden meget aandfuld, samt klog nok til kun at lade sin aand sprudle, naar hun var sammen med paalidelige venner. Stod hun ligeoverfor ukjendte, trak hun sig taus ind i sig selv.

Sidst — men ingenlunde mindst — var hun i besiddelse af en stor rigdom, erhvervet af hendes fader, og som stod sikker, selv i revolutionens urolige tid. Hun havde udsigt til med tiden at arve endnu mere efter en af sine brødre, der havde skrabet sammen umaadelige summer ved aagerforretninger.

Baade ved sine fysiske mangler og ved sine moralske fortrin var hun et ideal af en svigerdatter for Letizia. Hun og Julie stod altid i det bedste forhold til hinanden og elskede hinanden høit.

Den strenge corsicanerinde, der nærede venskab for hele familien Clary, ønskede et parti mellem sin næstældste søn og Julies søster Désirée, den senere dronning af Norge og Sverige, der var ligesaa smuk, som søsteren var styg. Napoléon anholdt om hendes haand; skjønt han i hin periode havde et alt andet end indtagende ydre, syntes Désirée ikke utilbøielig til at skjænke ham sit hjerte. Hendes brødre

erklærede imidlertid efter sigende, at „man havde nok med en corsicaner i familien".*)

Vi ved, at det stemte med sæder og skikke paa Corsica, at sønnerne betragtedes som hovedpersonerne i huset. Øens mødre lod sine døtre vokse op, saaledes som de selv var voksede op: uden tanke eller forstaaelse for, hvad en virkelig opdragelse kræver.

Tiltrods herfor pleiede corsicanerinderne at opføre sig udadleligt; de bevarede næsten alle eksemplarisk troskab ligeoverfor sine egtefæller.

Det er muligt, at Letizias døtre vilde have udviklet sig til dygtige og dydige kvinder, hvis de var forblevne i sit egentlige hjem. Skjønt det ei kan negtes, at de havde arvet flere af faderens letsindige tilbøieligheder, vilde de under de gamle forhold maaske alligevel med hæder have fyldt sine pladse. Men i udviklingstiden kastede hen til det urolige og letsindige Frankrige, ved broderens hjælp hævede op til en svimlende høide i en alder, da barndommens indtryk lettest udslettes, skulde det til deres egen ulykke vise sig, at de lidet lignede sin karaktersterke moder.

Letizias opdragelse havde været mangelfuld. Men opdragelsen i livets skole havde hos hende baaret alle gode frugter. Det samme

---

*) Ifølge Barras' og andre samtidiges memoirer.

blev ikke tilfældet med hendes døtre. De forblev impulsive alle sine dage; opdragelsen og livet omformede dem kun i ringe grad.

Vi har seet, at der paa Corsica var faa familier, hvor moderen sad inde med kundskaber til selv at uddanne sine børn. I ethvert tilfælde hørte Letizia ikke til disse.

Hun skrev daarligt og interesserede sig ikke for bøger og læsning. Men hvad kunde man vente sig mere af en kvinde fra denne ø, som var bleven gift, da hun var tretten aar gammel. Hvad døtrene skyldte sin moder var en stor respekt for hendes dyder og for hendes karakter, en streng familiedisciplin, solidaritetens aand og høflighedens former.

I den første tid af sit ophold i Frankrige var hun altfor fattig til at kunne skaffe dem nogen uddannelse udenfor hjemmet. Hendes ældste datter havde tilbragt flere aar i St. Cyr; disse aar havde ei baaret rige frugter. Da hendes pekuniære forhold blev bedre, nærede hun derfor ingen lyst til at sende sine yngre døtre bort fra sig. Og selv om hun havde ønsket det, vilde det have faldt hende vanskeligt at sørge for deres uddannelse. Før revolutionen havde nonner ledet næsten alle pigeinstituter i dette land. 1793 var klostrene blevne stængte eller solgte som nationaleiendom; og nonnerne spredtes for alle vinde.

Napoléon viste sig vedblivende som en udmærket søn. Takket være hans hjælp blev hjemmet sat paa en passende fod; og hans fremgang kastede glans over Letizia og hendes døtre.

Man kan forestille sig, hvor den pludselige forandring i forholdene maatte stige de unge, varmblodige piger til hovedet. Moder Buonaparte, der var optaget med husets anliggender, lod dem udvikle sig omtrent, som de vilde. Efter at have lidt under saa megen fattigdom, efter at have gaaet med daarligt skotøi, hullede kjoler og slidte hatte, efter mangen gang neppe at have havt det daglige brød, saa de livet pludselig lyst og fremtiden fuld af glæde.

Fra morgen til aften herskede der munterhed i deres kreds. Om nætterne drømte de om en fremtid fuld af glans og rigdom og om officerer, der kom for at forlange dem til egte.

Efter gjentagne bønner og opfordringer fra deres side aabnede fru Letizia noget modstræbende sine saloner for en større kreds. Elisa, den eneste af døtrene, der ikke var smuk, havde literære interesser og læste høit for gjesterne.

Ulige mere morede man sig over smaa komedier, der blev opførte mellem et par skjærmbrætter ved skinnet af talglys, og hvor den skjønne, overgivne Pauline spillede soubretterollerne.

Disse billige adspredelser fornøiede ogsaa familiemoderen, der næsten aldrig forlod sit hus, men som, i lighed med sin søn Napoléon, nærede stor interesse for skuespilkunst.

XI.

Opholdet i Antibes. — Lucien og Christine. — Napoléons egteskab med Josephine. — Hans besøg hos Letizia paa veien til Italien. — Brev fra svigermoderen til Josephine.

General Buonaparte fik det hverv at befæste Middelhavets kyster. Han ønskede at se sin moder og sine søstre hos sig og sørgede for en henrivende bolig til dem ved den lille søstad Antibes, ikke langt fra hans hovedkvarter. Damerne modtog indbydelsen med taknemmelighed, og en glad tid oprandt. Man fik mange besøg; og de unge piger reiste hver dag til festerne i Nizza, dansede med officererne og morede sig.

Letizia havde dog endnu bevaret alle sine tarvelige vaner og var og blev fremfor alt den paapasselige husfrue. Mange aar senere huskede de gamle i Antibes at have seet den store keisers moder skylle linned i en flod, der løb i nærheden af hendes bopæl.

Efter fem maaneders besøg hos sønnen

vendte Letizia med sine døtre tilbage til Marseille.

Endnu var ikke prøvelsens tid helt forbi. General Buonaparte havde været knyttet til Robespierre. Efter dennes fald blev ogsaa han fængslet. Ti—tolv dage sad han arresteret i nærheden af Antibes, og hans familie svævede i den største angst for ham.

Da han høit og helligt bevidnede sin urokkelige troskab mod fædrelandet, blev han dog atter frigivet. Og takket være sine kundskaber og sin dygtighed beholdt han sin rang som general.

Letizias tredie søn, Lucien, optraadte i St. Maximin som varm republikaner og ivrig folketaler. En af hans opmerksomste tilhørere var en gjestgiver ved navn Boyer, hos hvem han tilbragte meget af sin tid, og i hvis datter Christine han forelskede sig.

Dersom man tør tro hans egne memoirer, blev han af faderen moralsk tvungen til at indgaa egteskab med hende. Efter at han for en talrig tilhørerkreds havde holdt en glødende tale om alle menneskers lighed, skal hans vordende svigerfader have raabt til ham:

„Du har talt om ligheden i smukke ord. Men naar vi alle er lige, hvorfor egter du ikke min datter? Du gjør kur til hende, og du gjør uret mod hende. Hvis du er en retskaffen mand, saa gift dig med hende!“

Lucien var den af sønnerne, der af udseende lignede sin fader mest; dog var han ingen smuk mand, som denne havde været. Han var høi af vekst, men daarligt bygget; ben og arme var altfor lange. Han kneb øinene sammen som følge af sterk nærsynethed. Hovedet var for lidet, og han holdt det for det meste bøiet. Men hans smil var indtagende; og tiltrods for sit uskjønne ydre behagede han kvinderne.

Hverken Letizia eller hans brødre billigede, at han egtede Boyers datter. Christine var en engel af godhed og overordentlig smuk, men hun var fattig og manglede al dannelse.

Naar Lucien mødte modstand i anliggender, der berørte ham personlig, stillede han sig paa bagbenene som en stædig hest; det var umuligt at faa ham bort fra, hvad han havde besluttet. Fordi hans moder og søskende misbilligede hans egteskab, blev Christine ham dobbelt kjær. Og da denne kvinde, som han maaske havde valgt af et lune, skjænkede ham børn, blev hun ham ikke blot kjær, men hellig.

Letizia forsonede sig med forbindelsen. Thi Christine var beskeden; og hun elskede inderligt sin mand. Et andet giftermaal i familien voldte hende en langt føleligere skuffelse og skulde blive af langt større betydning i hendes liv. Det vakte forfærdelse i familien, da man erfarede, at Napoléon den 19de ventôse (9de marts) 1796 havde indgaaet egteskab med Marie

Josephine Rose Tascher de la Pagerie, enke efter vicomte de Beauharnais.

Naar den unge kriger ikke havde udbedt sig sin moders samtykke, var det visselig, fordi han forudsaa, hvilken storm denne uventede begivenhed vilde fremkalde.

Ved hans mellemkomst var Lucien bleven udnævnt til krigskommissær; generalen havde havt hastverk med at faa ham afsted til udlandet. Napoléon havde heller ikke sagt et ord til broderen Joseph om sin egteskabsplan. Selv Louis, der nu var officer, havde han sendt bort.

Tiltrods for sin forelskelse var han visselig paa det rene med, at denne ødsle og elegante verdensdame, denne vicomtesse, der levede i det mest letsindige selskab i Paris, der var adskillige aar ældre end ham, men som ikkedestomindre kun drømte om smukke dragter, forlystelser og selskaber, der havde to store børn og en flok venner, hvoraf flere sagdes at have været hendes elskere, vilde være lidet paa sin plads i hans moders hjem.

Hun var en fuldstændig modsætning til Josephs stygge og rige frøken Clary, hvis vaner i mere end en henseende stemte overens med hendes svigermoders. Han følte, at hans hustru endog vilde behage Letizia mindre end gjestgiveren Boyers udannede barn, der ingen medgift havde bragt ind i egteskabet, men som følte det som en glæde og en overordentlig ære

at faa adgang til fru Buonapartes hus. Medens generalen smegtede ved Josephines fødder, saa han vistnok mere end én gang i tankerne sin moders bekymrede blik.

Først efter megen tøven havde vicomtesse de Beauharnais samtykket i at blive hans. Hun indbildte sig at have gjort et dybt skridt nedad ved at række ham sin haand; og det varede længe efter brylluppet, inden hun overvandt sig til at ombytte sin første mands navn med navnet Buonaparte.

Den store keiser, der om nogle aar skulde bo i Tuilerierne, Schønbrunn og Kremlin, boede 1796 i en mere end beskeden leilighed i Paris; han var paa dette tidspunkt kun en fattig officer med et alvorligt og sygeligt ydre. Seirherren, som om nogen tid vilde lade konger vente i sit forværelse, ventede nu selv som ansøger i forværelset hos Barras. Han, som efter nogen tids forløb skulde uddele Europas kongeriger til sine brødre, havde nylig manglet brød; og mængden gik forbi ham uden at ane, at han vilde blive deres hersker.

Hans ansigt var gult og knoklet. Hans hænder, der blev paafaldende smukke, var nu magre; hans negle var sorte og hans haar upudset.

Josephine anede ligesaa lidt, at der vilde foregaa en fysisk forvandling med ham, som at han var skabt til at bære diademet og laurbær-

kronen. Hun elskede ham ikke; han indgjød hende snarere skræk end sympati. Naar hun omsider lovede at blive hans hustru, var det, fordi alderen begyndte at sætte merker i hendes ansigt, fordi hendes økonomiske stilling var slet, og fordi der ikke paa anden maade var udsigt til, at den kunde blive bedre. Det var endelig, fordi hun begyndte at væmmes ved at være Barras' elskerinde; thi hun vidste, at hun ikke var den eneste, og at Barras igrunden kun elskede sig selv.

Hun bedømte familieforhold efter, hvad hun havde seet hos sin første mand og hans nærmeste, der aldrig havde taget hensyn til hverandre. Selv levede hun godt og muntert, om hun i aarevis intet hørte fra sin moder.

Hun havde en ubestemt forestilling om at have seet et par af Napoléons slegtninge et eller andet sted. Men hun vidste ikke, at han havde en moder, der kunde have noget at indvende mod hende. Hun anede ikke, at der i hendes umiddelbare nærhed skulde danne sig to partier — Buonaparterne og Beauharnais'erne —, og at der mellem disse skulde udspinde sig en forbitret og langvarig kamp. Ingen forudfølelse advarede hende mod det had og de forfølgelser, som hun vilde vække; og det skulde vare en stund, inden hun lærte at indse, at hun havde sat sin fod ned i et hvepsebol.

Napoléons egteskab havde forskaffet ham

overkommandoen over den hær, der kjæmpede i Italien. Han forlod Paris faa dage efter brylluppet.

Som god søn laa det ham overordentlig paa hjerte at beseire sin moders uvilje mod hans forbindelse med Josephine. Da han begav sig til hæren, gjorde han en omvei for at besøge Marseille.

Lucien og Louis havde truffet hans hustru i det selskabelige liv. De betragtede hende som en gammel kone med store børn; og de kjendte hendes daarlige rygte. Deres forbauselse var stor, da de erfarede, at broderen havde valgt hende til livsledsagerinde. Alt ufordelagtigt, som de vidste om hende, havde de fortalt til sin moder.

Paa Corsica betragtedes det næsten som en skam at være barnløs. Letizia var stolt af sine mange barnefødsler; hun havde ikke mindst af denne grund nydt høi anseelse paa øen. Hendes nye svigerdatter var saa gammel, at man ikke mere kunde vente, at hun vilde skjænke hende børnebørn. Efter hvad man havde fortalt, var hun endog ubemidlet. Hun var pariserinden med de lette sæder og de ødsle vaner. Josephine og hendes svigermoder kunde ikke have noget tilfælles. Med sit ufuldkomne kjendskab til franske former og til Frankriges sprog følte Letizia sky for denne udlærte verdensdame.

Glæden over hendes søns besøg, over at

se ham som kommanderende general, trængte dog i første øieblik den store skuffelse over hans egteskab tilside.

„Min moder modtog mig med en ganske overordentlig glæde," fortæller Napoléon

„Nu er du altsaa stor general," sagde hun, idet hun omfavnede mig.

„Jeg er kommanderende general, hvilket ikke altid er det samme som stor general," svarede jeg smilende. „Af vekst er jeg en liden general. Den dag vil maaske komme, da jeg vokser i moralsk henseende."

„Du vil komme frem i verden," sagde min udmerkede moder. „Det var ikke for intet, at erkediakonen paa sit dødsleie udtalte, at du vilde blive familiens hoved. Ak, at det ikke skulde være denne fortræffelige mand forundt at se dig paa den plads, hvor du staar idag!"

„Og hvor mon jeg vil stanse?" svarede jeg ivrig.

„Begaa ingen uklogskab! Vær ikke mere forvoven, end det er nødvendigt for at skaffe dig respekt. Hvor forventningen om hvert slag vil blive forfærdelig for mig! Men Gud og den hellige jomfru vil vaage over dig."

Napoléon forblev flere dage hos sin moder.

Idet han til afsked omfavnede Letizia, sagde han til hende:

„Moder, vær omhyggelig om din helbred. Lev længe! Thi dersom du dør, vil snart alle

de, som jeg har her paa jorden, være mig underlegne."

Tiltrods for modets hjertelighed, havde det faldt ham vanskeligt at forsone moderen med sit giftermaal. Josephine havde sendt hende et brev. Først ni dage efter sønnens afreise besluttede Letizia sig til at undertegne følgende svarskrivelse:

„Til borgerinde La Pagerie-Buonaparte.
Rue Chantereine, 6.
Paris.

Marseille, den 12te germinal,
aar IV. (1ste april 1796.)

Madame!

Jeg har modtaget Deres brev. Det har bidraget til at befæste den mening, som jeg havde dannet mig om Dem.

Min søn havde underrettet mig om sin lykkelige forbindelse. Fra dette øieblik havde De tilligemed min agtelse ogsaa mit samtykke. For at fuldstændiggjøre min lykke mangler kun den tilfredsstillelse at faa Dem at se. Vær overbevist om, at jeg nærer en moders kjærlighed til Dem, og at jeg elsker Dem ligesaa høit som mine egne børn.

Min søn har givet mig haab om, hvad Deres brev stadfæster: at De vil komme til Marseille for at møde ham. Jeg glæder mig,

Madame, til den fornøielse, som Deres ophold her vil berede mig.

Mine døtre forener sig med mig i ønsket om, at De snart maa komme til os. Vær forsikret om, at mine børn, ligesom jeg, skjænker Dem samme hengivenhed og ømhed, som de nærer for sin broder.

Madame! Modtag forvisningen om min kjærlighed og hengivenhed.

Moderen Letizia Buonaparte."

Napoléon havde opnaaet sit ønske; det ydre skin var reddet. Letizias samtykke kom, om end noget silde, saa dog i den rette form.

Hvert ord i brevet var skrevet med eftertanke. Det var overveiet i et familieraad; det havde maaske været sendt til gjennemsyn til Joseph, der opholdt sig i Genua, hvilket sidste kan have været grunden til, at det trak saa længe ud med dets afsendelse til Paris.

Dersom man vilde bedømme fru Buonapartes brevstil efter denne prøve, vilde man tage meget feil; hverken indholdet eller formen lignede hende.

Bortset fra, at hun ikke kunde særdeles meget fransk, og at hun derfor var ude af stand til at finde elegante og velvalgte udtryk, var det hendes natur imod at bruge fraser. Den affekterede høflighed og forbindtlighed i brevet stemte ingenlunde med hendes væsen.

Letizia Buonaparte skrev i sit lange liv forholdsvis meget faa egenhændige breve. Men hun dikterede et stort antal, hvoraf omtrent 150 findes spredte blandt hendes efterkommere, opbevarede for nutiden.

Hendes ufuldkomne kjendskab til det franske sprog foranledigede hende til at diktere den største del af sin brevveksling paa italiensk.

Breve, skrevne med hendes egen haand, findes hovedsagelig fra den første tid af hendes egteskab, fra hendes enkestand paa Corsica, fra republikens tid samt fra et senere ophold i Provence.

XII.

Pauline og Fréron. — Elisa og Felix Baciocchi. — Reise til Italien. — Ophold i Montebello. — Letizia drager atter til Corsica. — Breve fra Letizia til fru Clary.

I et tidligere kapitel har jeg omtalt folkerepræsentanterne Barras' og Frérons besøg i Marseille. Vi ved, at der havde udviklet sig et fortroligt forhold mellem denne sidste og Pauline, uden at moderen synes at have gjort alvorlige skridt til at hindre det.

For ung og ureflekteret til at ledes af nogen beregning, der overhovedet var langt fra hendes karakter, elskede den unge pige Fréron af hele sit hjerte, — eller hun indbildte sig i alfald, at hun gjorde det.

En forbindelse mellem dem synes aldrig at have været efter Letizias smag. Tiltrods for sin datters uafladelige bønner vedblev hun at negte sit samtykke.

Modstanden opflammede i end høiere grad Paulines følelser.

„Jeg sværger! kjære Stanislas," skrev hun

(marts 1796) til Fréron, „at jeg aldrig vil elske andre end dig. Mit hjerte kan ikke deles; det har givet sig helt hen til dig. Hvem kan stille sig op mod to sjæles forening, der kun søger lykken, og som finder den, idet de elsker hinanden. Nei, min ven! Hverken mama eller nogen kan negte dig min haand.“

Da Napoléon paa vei til Italien besøgte sin familie i Marseille, havde forholdet mellem hans søster og Fréron befundet sig paa dette standpunkt.

Generalen og Joseph delte sin moders mening om, at denne forbindelse ikke burde komme istand, hvorimod Lucien stod paa de elskendes side.

Fra sit hovedkvarter skrev Napoléon til Letizia, at han ikke mere vilde høre tale om partiet. Han skrev til sin hustru: „Jeg beder dig om at ordne sagen vedrørende Pauline. Det er min vilje, at Fréron aldrig skal egte hende.“

I samme aand skrev han til Lucien.

Fuldt saa meget af egen drift som for at opfylde sin mands ønske gjorde Josephine alt for at hindre forbindelsen.

Pauline var rasende over, at creolerinden blandede sig i hendes kjærlighedsforhold og vilde hindre hende fra at gifte sig efter eget ønske. I sit hjerte tilgav hun hende aldrig. Længe efter at hun var bleven gift med en anden, huskede hun det med bitterhed.

De elskende vedblev at skrive kjærligheds-breve til hinanden. Pauline skrev endog italienske vers til sin ven. Hun sluttede et af brevene med følgende glødende udgydelse i det italienske sprog:

„Ti amo sempre e passionatissimamente, per sempre amo, bell' idol mio, sei cuore mio, tenero amico, ti amo, amo, amo, amo, si amatissimo amante.“ *)

Hun skrev til sin broder for at omstemme ham; men denne viste sig ubøielig.

Lidt efter lidt udtømtes den unge piges kræfter; thi al støtte manglede hende i hjemmet. Søsteren Elisa, som hun havde skjænket sin fortrolighed, gik afveien for hendes meddelelser. Napoléons moralske magt, der voksede med hver seir, han vandt, holdt endog Luciens oppositionslyst i tømme.

Hun maatte give tabt.

„Jeg vil dø deraf, — det er det hele!“ sagde hun.

En sidste gang sendte hun en lang, klagende skrivelse til generalen, vistnok dikteret hende af Elisa eller Lucien; thi selv førte hun dengang neppe en saa øvet pen.

*) Kan omtrent oversættes saaledes: „Med lidenskab vil jeg elske dig alle mine dage, altid vil jeg elske dig, du min deilige skat! Mit hjertes afgud, jeg elsker dig, elsker dig, du min allerhøiest elskede tilbeder.“

„Hvad mig angaar," hedder det her, „saa foretrækker jeg at være ulykkelig fremfor at gifte mig uden Deres samtykke og drage Deres forbandelse over mit hoved.

Dersom De, min kjære Napoléon, for hvem jeg altid har næret det ømmeste venskab, havde været vidne til de taarer, som Deres brev bragte mig til at udgyde, er jeg vis paa, at De vilde være bleven rørt derover."

Den muntre Pauline var en tidlang meget sørgmodig. I længden følte hun sig dog ikke saa utrøstelig, som hun selv havde troet. Hendes natur trængte til adspredelser. Den overflod, som nu herskede i familien i sammenligning med den fattigdom, som havde trykket dem, da hun lærte Fréron at kende, bidrog ikke lidet til at opmuntre hende og mildne hendes smerte. Hendes ungdom, den gode helbred, hun endnu var i besiddelse af, og hendes naturlige sorgløshed, hjalp hende lidt efter lidt over livets første, store skuffelse.

Inden hendes slegt og ude i verden talte man kun om hendes broders vidunderlige fremgang i Italien.

Under en længere vaabenstilstand, som paafulgte hans første seire, havde han i indtrængende breve anmodet sin hustru om at komme til ham. Han havde opslaaet sit hovedkvarter i Montebello, en liden by i nærheden af Verona, hvor han beboede et smukt slot, og hvor han

forblev fra midten af mai indtil de sidste dage af juni (1797).

Efter lang tøven fandt Josephine omsider for godt at efterkomme hans opfordring. Men da hun begav sig afsted, undgik hun Marseille, hvor hun længe havde været ventet; hun viste ingen lyst til at gjøre sin svigermoders bekjendtskab.

Napoléon ønskede, at de skulde mødes. Han ønskede ogsaa selv at se sin moder og sine søskende igjen. Og han indbød hele familien til at aflægge ham et besøg.

Elisa Buonaparte havde nylig egtet Felix Baciocchi. Han var ingen begavet mand, snarere det modsatte. Men i sin svigermoders øine havde han et stort fortrin som corsicaner og hjemmehørende i Ajaccio. Elisa var desuden den mindst smukke og mindst sympatetiske af døtrene, og den af dem, der stod mest fremmed ligeoverfor Letizia.

Hun havde skriftlig talt til Napoléon om partiet. Han havde svaret ved at negte sit samtykke. Brevet kom imidlertid forsent; den borgerlige vielse var allerede fuldbyrdet.

Man begav sig afsted til Italien. Joseph Fesch, der var afreist fra Marseille en dag før sin søster, ledsagede Elisa og Baciocchi. Letizia reiste sammen med sine døtre Pauline og Caroline.

De havde indskibet sig i Marseille i slut-

ningen af mai og naaede Genua midt under krigen.

Generalen var ikke forud underrettet om tidspunktet for sin moders ankomst. Vaabenstilstanden var til ende; kampen kunde hvert øieblik blive gjenoptaget og damerne blive udsatte for de største farer.

En af Napoléons officerer tilbød hans moder at vaage over hendes sikkerhed; han vilde samle soldater for at forsvare hende og hendes døtre, om det skulde vise sig nødvendigt. Men hun samtykkede ikke heri.

„Jeg har intet at frygte," sagde hun; min søn holder gidsler i fangenskab, der hører til republikens mest indflydelsesrige mænd. Skynd Dem iforveien for at underrette ham om min ankomst. Imorgen vil jeg fortsætte min reise."

Officeren drog afsted. Fru Buonaparte, hendes døtre, hendes broder og svigersønnen kom lykkelig efter til Montebello den første juni.

Saasnart generalen erfarede, at moderen nærmede sig, steg han tilhest for at ride hende imøde. Han havde ikke seet hende siden besøget i Marseille, siden de glimrende seire, som han havde vundet ved Montenotte, Arcole og Rivoli.

Med berettiget stolthed betragtede Letizia sin søn.

„O, Napoléon," sagde hun, idet hun tryk-

kede ham til sit hjerte, „idag er jeg den lykkeligste af alle mødre!“

„Dette ord af min moder var en af de kjæreste belønninger, jeg har modtaget for mit arbeide,“ har Napoléon sagt.

Hun saa længe paa ham, fandt at han var bleven mager og var bedrøvet derover.

„Du dræber dig,“ sagde hun.

„Det forekommer mig tvertimod, at jeg lever,“ svarede han smilende.

„Sig hellere, at du vil leve i fremtiden,“ indvendte moderen.

„Men signora, er det at dø?“

Letizia og hendes døtre kom til Montebello midt i den italienske vaar. Naturen syntes at have klædt sig i festdragt for værdig at modtage moderen af Italiens befrier. Det let begeistrede folk viste en glæde, der næsten lignede vanvid, naar de saa Napoléon i sin families midte. Man foranstaltede illumination; og de feststemte masser raabte uafladelig: „Evviva il liberatore dell' Italia! Evviva il genèral Buonaparte!“

Dage og uger gik hurtig. Man reiste til Milano og tilbragte nogen tid der. Man gjorde udflugter hver dag. Generalen og hans hustru holdt store middagsselskaber. Man morede sig, kort sagt, paa den behageligste maade.

Sydens varme havde bortveiret det sidste træk af melankoli fra den skjønne Paulines ansigt. De mange fornøielser, de smukke og

muntre officerer, der sværmede om hende fra morgen til aften, havde bragt Frérons billede til at blegne.

Hun havde altid været Napoléons yndlingssøster; han ønskede at se hende lykkelig. Hans ven, general Leclerc, anholdt om hendes haand. Broderen begunstigede hans frieri, og moderen gav sit samtykke. Pauline troede for anden gang at være forelsket; og brylluppet blev feiret meget snart.

Letizia havde forudseet, at Napoléon ikke vilde negte sit samtykke til den fuldbyrdede forbindelse mellem hendes ældste datter og Felix Baciocchi. Det kom, som hun havde tænkt: Hendes søn fandt, at han ikke burde være vanskeligere med hensyn til valget af sin søsters mand, end moderen havde været; han bøiede sig for den fuldbragte Kendsgjerning.

Josephine udførte sine vertindepligter med en ynde og takt, der i høi grad behagede hendes mand. Paa den elskværdigste maade tog hun sig af hver enkelt gjest, saa næsten enhver kunde tro, at det var ham eller hende, med hvem hun særlig beskjeftigede sig. Hun viste navnlig i begyndelsen en imødekommenhed mod Napoléons slegtninge, der burde have beseiret deres uvilje mod hende. „Min hustru var, som hun burde ligeoverfor sin mands moder,“ har Napoléon sagt mange aar senere. „Hun overøste hende med opmerksomhed og forekommen-

hed. Hun behandlede mine to søstre ligesaa smukt, og hun tilsidesatte ikke heller Baciocchi."

Alle hendes bestræbelser prellede imidlertid af mod den mur af is, bag hvilken hendes svigermoder forskansede sig. Allerede under samværet i Montebello viste det sig, at der fuldstændig manglede forstaaelse og sympati mellem de to kvinder, der stod Napoléon nærmest.

Letizia tilgav ikke Josephine hendes letsindighed, som vi ved, at hun kjendte gjennem sine sønners beretninger, og som hun saa fortsat i Italien. Hun fandt ei heller nogen undskyldning for hendes overdrevne ødselhed. Hun vilde have ønsket Napoléon en hustru, der var mindre let og overfladisk og langt mere økonomisk; og hun beklagede, at denne forbindelse var kommet istand, der i hendes øine var meget langt fra at skabe hans lykke.

Matronen med den strenge holdning og de værdige bevægelser, saa fra den moderstolthedens piedestal, hvorpaa hendes tretten barnefødsler havde hævet hende op, med ringeagt ned paa denne svigerdatter, der var for gammel til at føde børn. Hun saa ogsaa ned paa hende paa grund af hendes kokette væsen, hendes ublufærdige dragter, den imodekommenhed, som hun viste mere mod alle andre end mod sin mand, og paa grund af de skjødehunde, som hun slæbte rundt med sig og overøste med

flere kjærtegn, end Letizia kanske nogensinde havde skjænket sine børn.

Kloften mellem dem uddybedes ved de stadige rivninger mellem svigerdatteren og hendes egne døtre; og familiesammenkomsten varede ikke ret længe.

Efter at Paulines bryllup var bleven feiret, forberedte Buonaparte sig paa at reise til Passeriano i Frioul for at underhandle med de østerrigske udsendinge.

Letizia vendte tilbage til Marseille for derfra at drage til Ajaccio. Hendes fædreneø var atter bleven fransk. Nu, under de saa meget lykkeligere og lysere forhold, længtede hun efter at se de gamle steder igjen, efter at gjenopreise det hus, som var bleven plyndret og lagt i aske, da hun flygtede.

Den fjortende juni havde hendes datters bryllup fundet sted; i juli maaned finder vi hende allerede installeret paa Corsica. Som en fordreven flygtning havde hun i sin tid maattet forlade sin fødeby. Triumferende i sin moderlige lykke vendte hun nu tilbage næsten som en dronning.

Men hendes beskedenhed fornegtede sig ikke. Stille og prunkløst, som hendes liv havde været i tidligere dage, førte hun atter selv sit husvæsen, kun hjulpen af den gamle Saveria, som ikke forlod hende hverken i lykkens eller ulykkens dage.

Elisa og hendes mand ledsagede hende derhen. Takket være sin mægtige svogers beskyttelse var Baciocchi bleven udnævnt til bataljonschef og havde faaet kommandoen over citadellet i Ajaccio.

Lucien Buonaparte var nu krigskommissær paa øen. Der havde en tidlang været et spændt forhold mellem Napoléon og ham; moderen haabede at forsone de to brødre. Lucien, hans hustru og børn, Elisa og hendes mand levede fredeligt sammen under signora Letizias beskyttelse.

Med iver begyndte hun de nødvendige udbedringer i sit hus. Disse arbeider trættede hende ikke lidet, og hun blev angreben af feber. Først efter længere tids forløb kom hun atter til kræfter. Det stemte med hendes ønske at forlænge sit ophold paa Corsica. Hendes helbred tilskyndede hende ogsaa til at gjøre det.

Hvor mange timer tilbragte hun ikke i Ajaccios gamle kirke, knælende foran den ensomme bedestol med ansigtet skjult i sine hænder, medens tankerne med savn søgte tilbage til gamle dage. Tiden udsletter meget. Den stolte kvinde huskede ikke længer de haanende miner, de spodske blikke, de foragtfulde udbrud bag hendes ryg, der havde fulgt hendes sidste dage paa Corsica; erindringen derom var ialfald saa udvisket, at den havde tabt sin bitterhed.

Nu var det, som om hun gjorde et øiebliks

stans i sin jagende livsreise for at se tilbage paa det stykke vei, hun havde tilbagelagt, siden hun var her sidst. Og hun følte, at det sted, hvor hun havde leget som barn, hvor hun havde havt sin ungdoms glæder, altid vilde vedblive at være hende dyrebart.

Hendes seirrige søn rustede sig til at vende tilbage til Frankrige. Den corsicanske general, som under smaabladenes spot var afreist til Nizza for at overtage kommandoen over en armé i laser, var nu ligesaa stor som nogen af de foregaaende aarhundreders hærførere. Hans navn var paa alles læber. Hans billede, der var bleven malet i Milano, kopieredes i hundreder og atter hundreder af exemplarer; man trykkede hverandre næsten ihjel for at betragte dem i vinduerne, hvor de stod udstillede. Dette nye navn var ikke blot paa Frankriges, men paa Europas læber.

Bedækket med laurbær vendte han den femte december 1797 tilbage til sit land. Seirherrens moder forblev i Ajaccio.

Man har fra denne tid bevaret to karakteristiske breve fra hende til hendes veninde fru Clary:

„Ajaccio, den 5te frimaire i republikens sjete aar. (25de november 1797.)

Min meget kjære veninde! Jeg har med stor glæde, borgerinde, modtaget Deres brev af 19de brumaire.

De udtalelser af hengivenhed, som det er fuldt af, og de tegn paa venskab, som De viser saavel mig som vor general, er mig hjertelig kjære. Deres hengivenhed er intet nyt for mig, der til enhver tid har modtaget meget oprigtige beviser paa den. Jeg beder Dem om at modtage udtrykket for min taknemmelighed! Bed himlen om at bevare den mand, der har viet sit liv ikke saa meget til sin families lykke, som til hele Frankriges vel. Maatte han skabe alle de menneskers lykke, der har saa megen ret dertil!

Kaptein Bastelica har bragt mig de gjenstande, som De omtaler for mig, det vil sige: vognen, og de smaa sekskanter til gulvene. Angaaende disse sidste maa jeg bemerke, at jeg ikke har forefundet det ventede antal, som De heller ikke har nævnt. For at jeg kan rette mig derefter, beder jeg Dem derfor at sige mig, hvor mange De har overleveret til ham.

Indlagt finder De tegningen til trappen, som jeg beder Dem være saa venlig at lade forfærdige saa hurtigt som muligt. Hvis De kan det, saa send mig den med første leilighed. Jeg beder Dem endvidere om at sende mig tre tusinde tagsten. Kalken behøver jeg ikke mere; send mig den altsaa ikke.

Forvalteren vil bringe Dem en sæk kastanier fra vort land. Giv en liden del af

dem til borgeren Four, som jeg beder Dem hilse mange gange fra mig.

Modtag selv resten som et tegn paa min oprigtige hengivenhed og min taknemmelighed for al den møie, De har for min skyld.

Farvel! Overbring mine hilsener til Deres mand, Deres moder og Deres søster. Vær overbevist om, at jeg hele mit liv forbliver Deres oprigtige veninde

Bonaparte."

Det andet brev er skrevet henved fem maaneder senere:

„Til borgerinden Clary,
rue Gay i Marseille.

Ajaccio, 28de germinal i republikens sjete aar. (17de april 1798.)

Min kjære veninde!

Gjennem Lucien skrev jeg til Dem, idet jeg bad Dem ved skibets tilbagekomst at sende mig kulørt papir til to værelser, det ene rødt og hvidt, det andet gult.

Jeg beder Dem ogsaa vise mig den venlighed at sende mig tre ruller rødt papir efter prøve, som forvalter Borbun vil overbringe Dem, samt otte ruller med høirød bund og roser (nr. 2). Jeg vilde desforuden gjerne have tre smaa ure til værelserne og et stykke hvid lærredsnor til gardinerne for vinduerne.

Jeg er meget bedrøvet over alt det besvær, som jeg gjør Dem.

Tusinde hilsener til Deres moder og til hele familien.

Farvel, min kjære veninde!

Dersom De skulde finde fire lænestole med tilsvarende gul sofa, moderne og med silketræk, beder jeg Dem om at kjøbe det og sende mig det. Jeg vilde ønske at faa alle disse gjenstande ved første anledning.

Adieu, min kjære veninde! Gid De maa leve vel!

Moderen Bonaparte."

XIII.

Letizia vender tilbage til Frankrige. — Napoléons tilbagekomst fra Egypten. — Rivninger mellem Josephine og familien Bonaparte. — Haabet om skilsmisse glipper. — Den attende og nittende brumaire.

Medens *Bonaparte* — som han kaldte sig nu — drog ud paa den mindeværdige ekspedition til Egypten, vedblev Letizia at opholde sig paa Corsica. Sønnen kjæmpede ved Pyramiderne, besatte Kairo og indtog Jaffa; men kun ubestemte efterretninger om hans bedrifter naaede til hans moder.

I et selskab i Ajaccio fortalte rygtet hende, at han var død.

„Min søn vil ikke omkomme elendig i Egypten, som hans fiender ønsker," sagde hun tillidsfuldt; „jeg føler, at han vil blive bevaret for en større bestemmelse."

Det var henimod midten af republikens syvende aar (1799). Generalens afreise til Egypten havde fundet sted et aar i forveien.

De fleste medlemmer af hans familie var nu samlede i Frankriges hovedstad.

Ved Napoléons stigen havde hans brødre opnaaet betydelige stillinger. Joseph havde ledsaget overfeltherren til Italien, havde udført flere missioner der og var bleven udnævnt til gesandt ved det pavelige hof. Uroligheder i Rom havde imidlertid nødsaget ham til at forlade byen. Efter at være vendt tilbage til Frankrige, var han bleven valgt ind i de femhundredes raad.

Som repræsentant for Corsica havde Lucien ligeledes faaet plads inden dette. Ogsaa han havde nylig slaaet sig ned i Paris med sin familie; og Christine havde ved sin hjertensgodhed og beskedenhed erhvervet sig almindelig agtelse og kjærlighed.

Sønner og svigerdøtre ønskede, at moderen igjen skulde tage bolig iblandt dem. Hendes broder Fesch drog til Corsica for at hente hende.

Uveir hindrede søskendeparret en tidlang fra at tiltræde reisen.

Endelig havde stormen lagt sig. Bevæget ved atter at skulle forlade Ajaccio sagde hun farvel til sine venner.

„Vi faar se Dem igjen, signora Letizia," sagde man til hende.

Men hun havde maaske en forudfølelse af, at hun saa sin fædreneø for sidste gang.

Grædende kyssede hun dem, der var strømmede til for at følge hende til skibet. — —

Ankommen til Frankrige hentede hun sin datter Caroline fra fru Campans institut i St. Denis, og flyttede sammen med hende ind i en egen etage i sin søn Josephs store hus i rue du Rocher.

Den corsicanske familie, der seks aar tidligere var stegen iland i Toulon under saa tarvelige og fattige forhold, var nu høie herrer og damer, der eiede glimrende hoteller i hovedstaden og slotte i omegnen.

Forholdet mellem Josephine og hendes mands slegt var bleven mere og mere spændt. Under generalens fravær havde hendes letsindige opførsel gjort hende meget fordægtig i svogeres og svigerinders øine. Letizia havde i breve hørt mange ufordelagtige ting om Napoléons hustru; og hun var ikke uvillig til at lytte til sine børns høirøstede forestillinger om, at man burde tilstræbe en skilsmisse mellem denne kvinde og hendes søn.

Adskillige betvivlede, at han nogensinde vilde komme tilbage. Budskabet om, at generalen pludselig var landet i Frejus, virkede derfor næsten overvældende.

Kort før hans tilbagekomst havde hans hustru sluttet et intimt venskab med nogle af hans fiender. Med al grund var hun bekymret for, hvordan hendes mand vilde optage dette;

hun kunde forudse, at familien Bonaparte vilde benytte slige venskabsforbindelser til at søge at styrte hende.

Tidlig om morgenen den 19de vendémiaire reiste hun generalen imøde, ledsaget af Louis Bonaparte.

Da hun ikke kunde vide, hvilken vei han vilde vælge, kjørte hun gjennem Bourgogne til Lyon; thi hun kjendte hans forkjærlighed for denne provins.

Uheldet vilde, at han havde valgt en anden vei. Da han om morgenen den 24de vendémiaire indtraf i Paris, fandt han sit hus øde; hans hustru og broderen var endnu ikke vendte tilbage fra sin frugtesløse reise.

Moderen og hans øvrige søskende fik hurtig underretning om hans ankomst; og straks efter omringedes han af dem.

De tomme værelser og Josephines fraværelse havde sat ham i dyb misstemning.

Da han ikke fandt hende i sin families midte, faldt det hendes anklagere saa meget lettere at vinde tiltro hos ham.

I Egypten havde man tilhvisket ham rygter, der havde bragt ham til at tvivle paa hendes egteskabelige troskab. Nu tog det sig ud for hans øine, som om hun følte sig uværdig til at modtage ham og skyldbevist var flygtet bort før den krænkede egtemands tilbagekomst.

Bonaparterne troede spillet vundet. Da

Josephine omsider kom tilbage, stængte Napoléon sig inde og negtede at se hende.

Men han havde aldrig ophørt at elske sin hustru. Og ved bønner og taarer lykkedes det hendes børn, Eugène og Hortense, at formilde ham efter flere dages forløb.

Forsoningen var fuldstændig; forholdet mellem de to egtefæller syntes efter denne dag bedre end nogensinde. Men ingen af hans familie billigede, at han havde tilgivet hende.

Alvorlige planer beskjeftigede imidlertid den tilbagevendte seirherre. Direktoriet havde forspildt sin anseelse. Ved list og magt skaffede Napoléon sig tilhængere til et statskup, som han havde planlagt.

Lucien havde ved sine glimrende talegaver vundet stor indflydelse inden de femhundredes raad. Faa dage efter generalens tilbagekomst fra Egypten var han bleven valgt til dets præsident; og for at bane broderens vei viste han en iver og allestedsnærværelse, der søgte sin lige.

Den 18de brumaire (9de november 1799) skred man til handling. Intet sprog kan beskrive den ophidsede tilstand, som herskede i Paris, da krisen nærmede sig. Gaderne var saa overfyldte af vogne og ryttere, at man næsten ikke kunde komme frem. Hvert øieblik indløb meldinger om, hvad der gik for sig, til Napo-

léons bolig i rue Chanteraine, hvor han sad ved bordet med pistolerne ved siden.

Fru Letizia, der med forkjærlighed omgikkes corsicanske familier, havde i Paris gjenfundet sin ungdomsveninde, fru Panoria de Permon. De havde været naboer i Ajaccio og havde elsket hinanden som søstre. Vi ved, at det var i Permons hus i Montpellier, at Carlo di Buonaparte døde.

Disse to kvinder øvede vedblivende en gjensidig og sterk tiltrækning paa hinanden; de følte altid et virkeligt velvære ved at være sammen. De kunde sidde halve dage i træk og smaaprate om gamle tider paa Corsica.

Sammen med sin datter, generalinde Junot, begav fru de Permon sig nu til den ældre fru Bonaparte for at være hos hende under disse for sønnerne saa farefulde timer. De tilbragte dagen i hendes hus og forlod hende først, efter at flere bud fra Lucien havde bragt hende nogen beroligelse.

Det var ikke blot Napoléons skjebne, som stod paa spil. Hvis statskuppet mislykkedes, kunde man vente, at hans brødre og deres venner og partifæller vilde blive forviste eller sendte til skafottet sammen med ham.

Letizias sjælsstorhed forlod hende alligevel ikke. En dødelig bleghed og en kjendelig tilbøielighed til at fare sammen ved hver uventet

lyd, var de eneste tegn, der forraadte hendes angst.

Omveltningen den attende brumaire fuldbyrdedes; men Paris troede endnu ikke derpaa. Den følgende dag skulde bringe statskuppets afslutning. Hovedstaden var rolig. Damerne i familien Bonaparte vidste intet bestemt om, hvad der endnu forestod.

Letizia og Pauline kjørte til fru de Permons hotel.

Fru Permon udtalte sin forbauselse over, at hendes veninde ikke begav sig til Josephine for at være begivenhederne nærmere.

„Signora Panoria! Vil jeg berolige mit hjerte, saa kan jeg ikke gaa til hende,“ svarede Letizia. „Hos mine andre svigerdøtre ser jeg mine sønner lykkelige; men hos hende — nei, nei!“

Hun blev ved at udøse sig for fru Permon i det corsicanske sprog, der faldt hende mest naturligt. I sindsbevægelsen og angsten for sine børn mindedes hun de urolige dage, da hun havde taget del i frihedskampen paa Corsica; og hun talte om sin ungdom.

Medens fru Junot lyttede til de ældre, havde Pauline sat sig foran et stort speil, hvori hun kunde beundre sin skjønhed, idet hun ordnede folderne i sin kjole og det cachemirs schawl, som hun havde kastet over sine skuldre.

Dagen skred frem. Moderen vidste frem-

deles sine sønner i fare. Hendes ængstelse steg; hun formaaede næsten ikke længere at holde sig rolig.

For at faa tiden til at gaa, foreslog Pauline, at man skulde tage i theatret. De to ældre damer greb forslaget med begjærlighed, og man kjørte afsted til Freydeau-theatret. Der spilledes den aften et stykke, som bar titelen: „L'auteur dans son ménage".

Den hele tid viste Letizia sig i høi grad rastløs og nervøs. Hun sagde intet, men hendes blik søgte uafladelig logens dør; hun syntes at vente et bud, der vilde bringe efterretninger om hendes sønner.

I en mellemakt opstod der uro i parterret; man havde fængslet en tyv. Fru Bonaparte skjalv; men hun var taus som før.

Teppet gik atter op. Stykket spilledes videre. Pludselig stansede de optrædende midt i sit spil. Den skuespiller, der udførte titelrollen, traadte frem og raabte med høi stemme ud mod publikum:

„Borgere! Fædrelandsforrædere har villet myrde general Bonaparte!"

Pauline Leclerc udstødte et frygteligt skrig. Tiltrods for den uro, som efterretningen havde fremkaldt i salonen, lød det saa gjennemtrængende, at alle blikke vendte sig mod det sted, hvor damerne sad.

Hun vedblev at skrige, medens hendes

moder søgte at berolige hende. Selv var Letizia hvid som et lagen, og hun skjalv saa sterkt, at hun neppe formaaede at holde et glas vand, der var bleven bragt hendes datter.

Klokken var $9^1/_2$. Damerne beredte sig til at forlade theatret. Fru Bonaparte havde sendt sin vogn bort. Men fru de Permons tjener ventede i forværelset; han meddelte, at den sidstnævntes ekvipage stod udenfor.

„Jeg vil kjøre Dem og Pauline hjem,“ sagde fru de Permon til sin veninde.

„Nei,“ svarede Letizia. „Nu maa vi alligevel til min svigerdatter i rue Chanteraine. Idag er det kun der, vi kan faa sikre efterretninger.“

Hun skjalv fremdeles over hele legemet og var næsten ude af stand til at bevæge sig fremad. Men hun fældede ingen taarer og bevarede tilsyneladende sin fatning.

Fru de Permons vogn var kun indrettet til to personer. De fire damer trykkede sig sammen saa godt, som det lod sig gjøre; og kort efter holdt man i rue Chanteraine foran generalens hus.

Indgangsporten, gaardspladsen og hver plet forøvrigt var tætpakket af vogne, heste og fodgjængere, som løb paa hverandre. Der var en øredøvende larm og støi.

Af forbi-ilende officerer fik de snart høre, at Napoléon og hans brødre var reddede, og at han var seirherre som saa ofte tilforn.

De gjenstridige var bleven adsplittede ved

militærmagt. En ny forfatning var bleven forelagt og vedtaget. To konsuler og en førstekonsul var bleven stillede i spidsen for riget. Frankrige var endnu i navnet republik. Men Napoléon var første-konsul og fra nu af Frankriges hersker.

XIV.

Første-konsulen flytter ind i Luxembourg og senere ind i Tuilerierne. — Caroline og Pauline. — Moderens tarvelighed. — Lucien og Napoléon. — Luciens andet egteskab. — Hans forvisning. — Letizia følger efter ham til Italien.

Statskuppet den attende brumaire havde befriet Frankrige for en kraftløs og indflydelsesløs regjering. Folket overgav magten til helten fra Italien, som var dets stolthed og dets haab.

Alt blev nu anderledes. Kraft traadte istedetfor svaghed. Ordnede forhold afløste det tidligere anarki; og i løbet af tre maaneder fik man organiseret en sterk og forstandig regjering.

To dage efter statsomveltningen flyttede konsulerne ind i slottet Luxembourg. Samme aften var alle offentlige bygninger og mange private huse illuminerede.

Fra det øieblik, da Bonaparte havde taget bolig i et af de kongelige slotte, betragtede han sig som Frankriges enehersker.

„Den gjedde vil snart sluge de to andre gjedder," sagde fru de Permon til Letizia.

„O, Panoria!" udbrød Letizia bebreidende. Moderen saavelsom de fleste andre troede endnu paa oprigtigheden af hans republikanske sindelag.

De tre konsuler beboede Luxembourg, indtil Napoléon den 19de februar 1800 flyttede ind i Tuilerierne med sin hustru.

Han bad sin moder om at tage bopæl i det gamle kongeslot sammen med ham. Men dertil kunde hun ikke beslutte sig; hun foretrak at forblive i sin leilighed hos Joseph.

Vi ved, at hun satte langt mere pris paa sin svigerdatter Julie end paa Josephine. Den kongelige boligs glans og luksus stemte desuden ingenlunde med hendes smag. Med angst traadte hun over Tuileriernes tærskel. Hun syntes at have en forudfølelse af den dag, da hendes søn som slagen mand skulde gaa ud derfra for altid.

Dagen efter sin indflytning i Tuilerierne holdt Napoléon en glimrende revue paa Carousselpladsen. Letizia var tilstede. Omgiven af sin families damer og de høieste embedsmænd tronede hun paa slottets balkon ved Josephines side.

En række glimrende festligheder fulgte denne revue. Civile og militære autoriteter bragte første-konsulen sin hyldest. Hans moder

viste sig kun ved festerne for at opfylde sin søns ønske og for at danne et sammenknytningspunkt mellem sine børn. Hun huskede for vel de tidligere prøvelser i sit liv til ikke med mistillid at se fremtiden imøde.

Samme vinter blev hendes yngste datter gift med general Murat.

Caroline og Pauline var begge grænseløst forfængelige. Deres dragter kostede som oftest mellem 10,000 og 15,000 francs. Desuden var de hyppig oversaaede med egte perler og med diamanter, der repræsenterede umaadelige summer.

Efter deres giftermaal havde moderen saare liden indflydelse paa sine døtre, om hun end vedblev at staa i et hjerteligt forhold til dem. Borgerinden med de enkle sæder tilhørte en anden tid og andre forhold. Hun havde vanskeligt for at følge baade Elisa, den ærgjerrige skjønaand, den forfængelige og magtsyge Caroline og den godhjertede, men letsindige Pauline, der forøvrigt var den af døtrene, som hun elskede høiest, og i hvis selskab hun befandt sig bedst.

Georgette Ducrest, en dame, som stod Josephine nær, har efterladt livserindringer, hvori hun med hensyn til konsulatets periode omtaler Letizia paa følgende maade:

„Fru Letizia Bonaparte forekom os alle som en elskværdig dame, ganske fordringsløs og mere end tarvelig i sin dragt. For ti—tolv

dages ophold paa landet hos sin datter Pauline Leclerc medbragte hun kun en eneste kjole, og den var af almindeligt sommertøi.

Pauline spøgte over hendes tarvelighed.

„Ti stille, ødsle barn," sagde moderen. „Det er nødvendigt, at jeg lægger penge tilside for dine brødre; de er ikke alle forsørgede endnu. Du i din alder tænker kun paa fornøielser. I min alder ser man mere alvorligt paa tingene. Jeg vil ikke, at Bonaparte skal klage over, at vi spiser op alt, hvad han har. Du misbruger hans godhed.""

Georgette Ducrest ytrer videre om Letizia:

„Hun var meget let at leve sammen med, var tilfreds med alt, fandt sig i at spise paa de forskjelligste tider, naar vi gjorde udflugter, og likte at høre alle enkeltheder om vore ture, naar hun ikke havde været med. Ønskede man at behage hende, maatte man tale til hende om hendes børn og rose dem for hende. Hun satte uhyre pris paa, at man talte vel om dem. Hendes ansigt, der i regelen var en smule koldt, oplivedes overordentlig, naar hun underholdt sig om de væsener, der var hende saa kjære." —

Vi ved, at hendes søn Lucien havde havt stor indflydelse paa begivenhederne den 18de og 19de brumaire; disse to skjebnesvangre dage havde han udfoldet en storartet energie og et glimrende mod.

Han blev udnævnt til minister for de indre anliggender og forvaltede nidkjært dette embede. Hans stivsindede karakter kom dog snart i strid med første-konsulens egenvilje.

Hans optræden under statskuppet havde skaffet ham en mængde modstandere. Deres forfølgelser gik saa vidt, at moderen, der nærede en særlig forkjærlighed for denne søn, og som troede, at fiendtlighederne mod ham udsprang fra politiministeren Fouché, gik til første-konsulen for at tale med ham om sagen.

Josephine, der havde ord for at beskytte politiministeren, var tilstede, da Letizia forlangte ham afstraffet for hans optræden mod Lucien. En heftig scene udspandt sig mellem de to damer, og Josephine græd.

Da Napoléons moder trak sig tilbage, bad hun svigerdatteren underrette „sin ven Fouché“ om, at hun troede at have arme lange nok til at bringe hvemsomhelst, der bagtalte hendes sønner, til at angre det.

Første-konsulen, der fulgte hende tilvogns, bemerkede hertil, at det var let at merke, at signora Letizia ikke læste engelske aviser; thi disse talte ikke alene ondt om hendes kjære Lucien, men om hele familien.

„Det er muligt,“ svarede moderen. „Jeg kan imidlertid intet udrette ligeoverfor de engelske blade. Men ligeoverfor Fouché er det en anden sag!“

I november maaned 1800 kom det til et heftigt sammenstød mellem Lucien paa den ene side og første-konsulen og Fouché paa den anden.

Ligesom flere gange tidligere kastede Lucien sin broder i ansigtet, at han skyldte ham sin ophøielse.

Napoléon vilde svare ham ved øieblikkelig at afskedige ham som minister. Men konsulen Cambacérès raadede ham til at sende ham som gesandt til Madrid, hvor det skulde være hans opgave at forringe den engelske indflydelse ved dette hof til gunst for den franske.

Broderen modtog hvervet og udførte det til fuldkommenhed; den 21de marts 1801 undertegnede han en forbundstraktat med Spanien.

Ønsket om en skilsmisse mellem Napoléon og Josephine var ikke opgivet inden førstekonsulens familie. Medens Lucien var gesandt i Spanien, foreslog han første-konsulen at skilles fra den ufrugtbare hustru for at indgaa en forbindelse med infantinde Isabella, den senere dronning af begge Sicilier.

Josephine fik nys om forslaget. Hun havde endnu betydelig indflydelse paa sin mand; hun opførte en stormfuld scene og blev hjulpen af sin datter Hortense, der var stedfaderens yndling. Napoléon blev rørt over de to kvinders taarer og befalede sin broder ufortøvet at afbryde den indledede underhandling.

Under Luciens ophold i Spanien var hans hustru død. Efter tilbagekomsten til Paris gjorde han bekjendtskab med fru Alexandrine Jouberthou; hun var en klog dame og en stor skjønhed, men hun havde et daarligt rygte.

Han saa hende først som grev Labordes elskerinde, fattede øieblikkelig en heftig kjærlighed til hende, og hvilede ikke, før hun blev hans elskerinde.

Hun fødte ham en søn; og da hun kort tid efter blev enke, besluttede han at gjøre hende til sin hustru.

Han havde i Spanien samlet umaadelige rigdomme og optraadte efter sin tilbagekomst med en pragt, der drog den offentlige opmerksomhed hen paa ham. Første-konsulen tilkjendegav ham i sterke udtryk sin misnøie hermed. Bruddet mellem dem blev dog først rigtig alvorligt, da Napoléon blev underrettet om sin broders nye egteskabsplan.

Brylluppet med enken Jouberthou fuldbyrdedes i hemmelighed. Den mægtige hersker var allerede begyndt at lægge planer om kongelige og fyrstelige partier for sine slegtninge; enkedronningen af Etrurien var tiltænkt Lucien. Konsulen geraadede i det heftigste raseri, da han erfarede, at denne havde giftet sig uden hans vidende og vilje.

Atter stillede Letizia sig paa den yngres

side; hun haabede at opnaa Napoléons tilgivelse for ham.

Men første-konsulen lod sig ikke formilde; han beskyldte hende for at foretrække denne søn fremfor sine øvrige børn.

„Det af mine børn, som er mest ulykkeligt, elsker jeg høiest,“ svarede hun.

„Hvis du optræder forsigtigt,“ sagde hun til Lucien, „vil konsulen af egen drift vende tilbage til dig, hvilket er naturligt. Han ved meget godt, at han ikke har ret til at fordre, at du gifter dig efter hans smag. Han har heller ikke giftet sig efter din smag, — ikke engang efter min!“

Lucien fik befaling til at forlade Frankrige. Han besluttede at flytte til Rom.

Det var paaskeaften 1804. Portene i hans hotel var lukkede. Men vognene, der skulde føre ham og hans familie bort fra Paris, stod fuldpakkede i gaardsrummet; posthestene var bestilte.

Han og Joseph gik op og ned paa gulvet i malerisamlingen. Letizia og Luciens hustru havde sat sig paa en sofa i nærheden af kaminen.

Taffeluret slog elleve. Moderen reiste sig og kom hen til sine sønner, der var stansede midt i værelset ved lyden af klokkeslagene.

Med synlig nervøsitet tog hun Josephs

haand i sin. Hendes stemme var kvalt af taarer; men hun søgte at beherske den, idet hun sagde til ham:

„Gaa, min søn! I maa skilles. Hør, hvad klokken er."

„Ikke endnu, min moder," sagde Joseph. „Lucien har netop lovet mig at vente indtil midnat. Jeg haaber fremdeles, at konsulen vil kalde ham tilbage."

„Nei, min søn! Napoléon kalder ikke sin broder tilbage; han vil ikke have ham i sin nærhed."

„Moder, hvorfor skulde han ikke det? Dersom Lucien ikke mere modsætter sig hans vilje, vil vor broder ikke være vred paa ham."

Letizia havde atter sat sig ned. Efter en stunds forløb afbrød Joseph den dybe stilhed.

„Klokken er kun halv tolv," bemerkede han. „Konsulen gaar ikke tilsengs før midnat. — Moder, skal jeg gaa til ham og bede for min broder?"

Hun svarede først ikke. Joseph gjentog spørgsmaalet tre gange.

Da reiste corsicanerinden sig med et ubeskriveligt udtryk af smerte og saaret moderstolthed.

„Ja, min søn, gaa til ham du, hans ældste broder," sagde hun, „og bed om, at Lucien maa faa tilladelse til at blive, for at han i vrede kan

svare dig, som han har svaret mig, ja, endog Josephine: „De, der er bedrøvede over at se ham drage bort, kan reise med ham!““

Hun vedblev oprørt:

„Javel, jeg drager bort. Jeg vil ikke reise med dig, Lucien, men jeg kommer efter. Saa sparer jeg ham for at føle sig forlegen over, at jeg holder saa haardnakket fast ved dig.“

Hun faldt tilbage i sofaen kvalt af hulken.

Før hun gik ind i malerisamlingen, havde hun været i soveværelserne for at kysse sønnens sovende børn til afsked.

Joseph tabte endnu ikke haabet om, at der vilde komme et bud fra Napoléon; men det blev midnat, og man hørte intet.

Da tog Lucien sin hustru ved haanden, og de knælede begge ned foran Letizia.

„Paa gjensyn! Paa snarligt gjensyn i Rom!“ sagde hun til dem. Kort efter forlod hun værelset.

„Stakkels moder!“ udbryder Lucien, der beskriver denne scene i sine memoirer, „hvor meget led du ikke i denne tid!“

Den følgende morgen brød han op med sin familie.

Trods sine andre børns modforestillinger var Letizia fast bestemt paa at dele sønnens forvisning.

Hendes veninde, fru Étienne Clary fra

Ajaccio le 5e frimaire
an 6e de la Rep. fr.

Ma très chère amie

J'ai reçu, citoyenne avec bien de plaisir
votre lettre du 19. Brumaire. Je suis
très sensible aux honnêtetés dont elle
est pleine, et aux marques d'amitié
que vous témoignez autant envers moi
que de notre Général. Elles ne sont
pas récentes pour moi qui en ai reçues
de bien sincères en tout temps. Veuillez,
je vous prie en agréer mes remerciements
et faites, s'il vous plaît, des vœux au
ciel pour la conservation d'un homme
qui a dévoué toute sa vie non tant au
bonheur de sa famille qu'au repos
de la France entière. Puisse-t-il faire
le bonheur de tous les gens qui y ont
tant de droits.

Le capitaine Barthélemy m'a apporté les
objets que vous me marquez, c'est-à-dire
la voiture, et les petits carreaux. Mais
sur ces derniers je dois vous faire observer
que je n'ai pas trouvé le nombre

~~au douze milles~~, que vous ne me marquez pas, par
conséquent vous voudrez bien me dire
pour ma regle le nombre precis que vous
lui avez consigné.
En attendant vous trouverez ci-joint
le modèle et dessin de l'Escalier, que
je vous prie de vouloir bien faire faire
au plustôt, et me l'envoyer si cela se peut
par la présente occasion. Vous voudrez
aussi m'envoyer trois mille Tuiles à
toit; Quant à la chaux il ne m'en
faut plus, n'en envoyez pas.
Le Patron vous remettra un sac de chataignes
de notre Pays. Vous en donnerez une petite
portion au citoyen Saur, à qui je vous
prie de faire bien de compliments de ma
part.
Agréez-les comme une marque de mon sincère
attachement, et de mon souvenir à toutes
les peines que vous prenez à mon egard.
Adieu soyez l'interprete de mes sentiments
auprès de votre Mary, votre mer et vos
sœurs et croyez-moi parfaite

Votre sincère amie

Bonaparte

Brev fra fru Letizia Bonaparte til fru Clary.

Marseille*), Joseph Bonapartes svigerinde, fulgte hende og blev hos hende i Rom. Hun ledsagedes desuden af sine børns gamle barnepige, Saveria, samt af nogle faa andre damer og herrer.

Aar 1802 var hendes svigersøn, general Leclerc, død paa øen St. Domingo. I januar 1803 var hans enke vendt tilbage til Frankrige; hun havde foreløbig taget ophold i Josephs hus, hvor vi ved, at moderen boede.

Hun var bleven angreben af en alvorlig sygdom, som forfulgte hende hele resten af hendes liv. Men skjønt svækket og klædt i sørgedragt var hun fremdeles den smukkeste kvinde, som man kunde se for sine øine.

Den umaadelig rige italienske fyrste Camillo Borghèse var nylig kommen til Frankrige. Han havde anholdt om hendes haand, faaet førstekonsulens og moderens samtykke; og egteparret boede nu i Rom.

Ogsaa Letizias stedbroder opholdt sig for tiden i denne by. Efter revolutionens afslutning, da hans søstersøn var bleven stillet i spidsen for den franske stat, var han vendt tilbage til den geistlige stand fra den borgerlige stilling, som han havde indehavt i nogle aar.

Første-konsulen saa i den romerske kirke en sikker støtte for absolutismen. Og den 15de

*) Se kapitel XII: Breve fra Letizia til fru Clary.

juli 1801 havde han og Pius VII sluttet concordatet. Den romersk-katholske kirke var igjen bleven indført i Frankrige.

Joseph Fesch havde trolig hjulpet Napoléon til at træde i et venskabeligt forhold til Rom. Han var bleven erkebisp i Lyon; og den 17de januar 1803 havde paven gjort ham til kardinal.

Kort før Letizias afreise havde hendes søn udnævnt sin onkel til gesandt ved det pavelige hof. Hans moder var saaledes i Rom omgiven af sine kjære: af Lucien og hans familie, der elskede og ærede hende, af den hjertevarme Pauline, og af broderen, som hun altid havde betragtet som et af sine egne børn.

Den 31te marts 1804 skrev kardinalen følgende til sin nevø:

„Deres moder er ankommen til Rom den 10de germinal, paaskelørdag, efter atten dages reise og uden at have stanset noget sted, hverken i Lyon eller i Milano. Hun er bleven modtaget med største udmerkelse i pavens stater. I Loreto tog hun bolig i det pavelige palads.

Hans Hellighed havde befalet, at man ved hendes ankomst skulde opreise en tribune for hende i St. Peters-kirken i lighed med dronningen af Sardiniens og hertugen af Mecklenburgs, for at hun kunde være til-

stede ved paaske-messen. Eftersom hendes tribune imidlertid ikke kunde opstilles anderledes end bag de ovennævnte personers, der over et aar har været i besiddelse af sine, troede hun at burde afslaa den tiltænkte ære under foregivende af træthed efter reisen.

Igaar forestillede jeg hende for paven i quirinalet. Hun var ledsaget af sin datter og af madame Clary; hun var klædt i fuld gala, og præsentationen foregik under det høitideligste ceremoniel. Schweizergarden eskorterede hende til det første forværelse, hvor hun blev modtaget af kammerherrerne; nobelgarden præsenterede gevær. Paven talte til hende om sin hengivenhed for Deres person, om de bønner, som han opsender for Deres velfærd. Han udtalte, at han vilde være henrykt over at se hende ofte hos sig, og at han ønskede, at hun vilde forblive hos ham saa længe, som det behagede hende. Efter en lang samtale var det hende, som maatte byde farvel.

Uden at afvente Deres moders modtagelses-dage har den romerske adel skyndt sig at aflægge hende besøg. Den ældste inden det hellige kollegium har opfordret alle kardinaler til at gjøre visite hos hende inden fire og tyve timer. Alle, selv napolitanerne, iler med at vise hende en udmerkelse, der kun bliver kongelige personer tildel. Hun

har optraadt med overordentlig anstand under alle disse ceremonier. Jeg tror, at Rom er det sted, der passer for hende; hun vil komme til at synes om at være her, og jeg vil ved kjærlighedsfuld omsorg søge at gjøre hende lykkelig . . . . .

Reisen har i høi grad forfrisket Deres moder. Hun befinder sig udmerket vel."

XV.

Letizia under keiserdømmet.

Napoléon lod sig udraabe til Frankriges keiser. Han ophøiede sine brødre Joseph og Louis og sine søstre til keiserlige høiheder. Letizia blev foreløbig ved at leve i tilbagetrukkenhed i Rom.

„Vor moder er for tiden meget optaget med at tænke paa alle de forandringer, som forestaar,“ skrev Lucien til Joseph. „Hun tror, at første-konsulen gjør uret i at ville bære Louis XVI's krone. Hun plages af onde anelser, som hun ikke betror mig. Hun mener, at republiken har flere venner, end Napoléon synes at antage. Hun frygter kort og godt for, at fanatiske republikanere vil myrde keiseren.“

I sin frivillige landflygtighed led hun fremdeles under bekymring og uro. Hun følte hverken kaldelse eller lyst til at dele sønnens glans. Men skjønt hun personlig ikke ønskede verdslig storhed, smertede det hende at se Lucien

udelukket fra de fordele og ærestitler, hvormed hendes andre børn blev berigede. Og det krænkede hendes moderlige selvfølelse, at hendes døtre og svigerdøtre kaldtes prinsesser, medens hendes egen nye titel endnu ikke var bleven bestemt i Paris.

Hendes søn Joseph og hans familie gav hende titelen „Impératrice-mêre“. I Rom kaldte man hende keiserlig høihed. Men Napoléon var meget tvivlraadig med hensyn til det prædikat, der skulde tillægges hende.

Hans brødre, søstre og svigerinder kunde bevare sine eller sine mænds døbenavne: prins og prinsesse Joseph, prins og prinsesse Louis, prinsesse Caroline og saa videre. Man kunde derimod ikke kalde keiserens moder prinsesse Letizia uden at udsætte hende for at blive forvekslet med døtrene og uden at kaste et ungdommelighedens skjær over hende, der vilde være lidet passende.

Under Bourbonerne havde titelen „*Madame*“ været forbeholdt kongens ældste datter og kongens ældste svigerinde. Efter megen betænkning stansede man ogsaa for Letizias vedkommende ved denne benævnelse. For at undgaa vanskeligheder i tilfælde af, at keiseren skulde faa en datter, føiede man til „Madame“ betegnelsen: „Mère de Sa Majesté l'empereur“.

Naar keiseren talte om sin moder, kaldte han hende aldrig andet end „Madame“; men i

daglig tale i Frankrige blev det lidt efter lidt sædvane at kalde hende „Madame-Mère“.

Med hensyn til den rang, som hun skulde indtage, fattede hendes søn og hans raadgivere lettere en beslutning.

Det blev fastslaaet, at „Madame“s officielle plads skulde være ved keiserens høire side, og at hun skulde gaa foran fyrsterne, medens keiserinden skulde bevare pladsen ved hans venstre side og gaa foran fyrstinderne.

Napoléon ønskede, at hans moder snart vilde vende tilbage til Frankrige. Men gjennem kardinal Fesch lod hun ham underrette om, at hun agtede at tilbringe sommeren i Pisa og Lucca.

Inden hun opsøgte disse to steder, trak hun sig for en tid tilbage til Luciens sommerhjem i Frascati; først i juli maaned reiste hun til Pauline Borghèse for sammen med sin datter at benytte badene i Lucca.

Derfra vendte hun tilbage til Rom, hvor hun endnu havde en mængde ting at ordne, og hvor navnlig hendes veninde, fru Clarys sygdom med bydende nødvendighed kaldte hende hen.

Gjennem et ti-aarigt venskab havde denne dame opnaaet adskillig indflydelse over den ældre fru Bonaparte. Og hun havde givet hende et overordentligt bevis paa sit venskab

ved at følge hende til Italien, skjønt hun var rig og efterlod en elsket mand og syv børn i Frankrige.

Hendes sygdom var af meget farlig natur. Hun døde i sin venindes arme, inden hendes mand kunde naa frem til Rom.

Dette dødsfald var et uopretteligt tab for Napoléons moder. Det var allerede bestemt, at Étienne Clary skulde have været hendes kammerherre, og at hans hustru skulde have været hendes hofdame. Skjønt af ringe herkomst og tarvelig opdraget vilde fru Clary ved sin takt og sin gode forstand vistnok være bleven en udmerket veileder for corsicanerinden under de nye forhold.

Allerede i august maaned ventede keiseren sin moder til Paris; men i november maaned var hun endnu i Italien.

Visselig bidrog hendes venindes død en tidlang til at holde hende tilbage. Den langsomhed, hvormed hun senere drev forberedelserne til afreisen, viser imidlertid tydeligt, at hendes længsel efter at indtage pladsen ved den kronede herskers høire side ikke var synderlig stor.

Den fjortende november forlod hun omsider pavens stater. Hun reiste meget smaa dagsreiser; og da hun kom til Milano, opholdt hun sig otte dage der.

Lucien og hans familie kom efter for at være sammen med hende i denne by. Den sidste tid i Rom havde hun sat al sin kraft ind paa at formaa Napoléon til at kalde sin broder tilbage til Paris og at anerkjende ham som medlem af den keiserlige familie; i Milano haabede hun endnu, at en kurér skulde bringe hende det ønskede budskab om, at keiseren vilde tilgive ham og forsone sig med ham.

Hendes haab skuffedes; hun maatte bestemme sig til at reise videre uden Lucien. Den 20de december — flere uger efter at kroningen havde fundet sted — ankom hun omsider til Paris efter gjentagne opfordringer fra sønnen.

Tiltrods for de scener, der havde formørket afskeden mellem Napoléon og hans moder, var gjensynet fra begge sider saare hjerteligt. Hun flyttede ind i Luciens store palads, der var prægtigt indrettet. Keiseren gav hende en million francs i aarlig indtægt. Han overlod det store slot Trianon til hende og det lille Trianon til Pauline. Og naar hoffet opholdt sig i Fontainebleau eller i St. Cloud, indrettedes den række værelser til Letizia og hendes datter, der stødte umiddelbart op til Napoléons.

Efter at han havde sat Italiens krone paa sit hoved, sendte han sin moder følgende brev fra Bologna:

„Den 24de Juni 1805.

Madame!

Jeg har kjøbt slottet Pont til Dem. Send Deres intendant for at se paa det og for at tage det i besiddelse. Det er min hensigt at bevilge 60,000 francs til dets møblering.

De har her et af de smukkeste godser i Frankrige. Jeg tror, at De har besøgt det for ti aar siden. Det er meget smukkere end Brienne.

Jeg haaber, at De i det, som jeg nu har gjort, maa se et nyt bevis paa, at jeg ønsker at behage Dem.

Deres meget hengivne søn

Napoléon."

Som keisermoder maatte hun holde hof. Men hun gjorde det saa prunkløst som muligt. Baade natur og opdragelse bragte hende til altid at føle sig fremmed i hoflivets etikette. Tiltrods for sin søns formaninger levede hun tilbagetrukket og tarveligt og lagde aarlig en hel del tilside af sin million. Vant, som man i Frankrige var, til at se høitstillede kvinder strø om sig med penge, vakte Madames sparsommelighed den høieste forbauselse.

Hun blev udnævnt til øverste beskytterinde for velgjørenhedsanstalterne i keiserriget. De barmhjertige søstres ordener blev gjenoprettede. Ministeren for de indre anliggender kaldte

nonnerne sammen i Letizias hus og uddelte medaljer til dem i hendes nærværelse. Kun ugjerne optraadte hun for offentligheden som protectrice for hospitaler og stiftelser; og naar hun præsiderede ved forsamlinger, skeede det tvungent og stivt. Skjønt hun gjorde et i høi grad fint og nobelt indtryk, var der intet i hendes væsen, som var egnet til at gjøre hende populær.

I stilhed gav hun adskilligt bort i velgjørende øiemed; dog sagde man almindelig om hende, at hun var meget gjerrig.

Men tager man i betragtning, hvad hun i sin tid havde gjennemlevet, bør det erindres, at det, som i andres øine tog sig ud som griskhed, fra hendes standpunkt kunde synes berettiget forsigtighed. Dersom hun ikke havde været nøieregnende i pengeanliggender, vilde hun ikke have været sig selv. Den gamle corsicanerinde havde gjennemgaaet en streng skole. Hendes hang til sparsommelighed var nødvendigvis bleven sterkt udviklet under den bitre kamp for tilværelsen i mandens sidste leveaar og under den nød, som hun og hendes børn havde lidt efter flugten fra Corsica.

Hun havde oplevet for mange skjebnens omveltninger til midt i al denne blændende storhed at kunne tro paa dens varighed. Hun huskede, hvordan hun i Marseille havde maattet vende hvert pengestykke mange gange for at

faa det til at strække til det nødtørftige brød for sine børn. Hun huskede, at hun i denne elendighedens periode mangen nat havde siddet oppe for at lappe deres slidte klæder.

Siden den tid var alt bleven anderledes i familien, kun ikke fru Letizias anskuelser og vaner. Hun saa med bekymring Elisa, Pauline, Caroline og deres egtefæller kappes med hverandre i luxus og elegance. Særlig overhobede hun sin datter Pauline med advarsler paa grund af hendes ødselhed. I sin vrede sagde hun undertiden til hende, at hun sandsynligvis vilde ende sine dage paa et fattighus.

Naar hendes børn paa sin side gjorde hende forestillinger, fordi hun var altfor sparsommelig, pleiede hun at svare:

„Hvem ved, om ikke alle disse konger engang vil komme og bede mig om brød?"

Jo mere man øste penge ud rundt om hende, desto mere indskrænkede hun sine personlige fornødenheder. Hun tænkte paa, hvor let den store fremgang kan efterfølges af de store nederlag. Hun beundrede sin søns genie; men hun vidste, at han var istand til at misbruge det. Medens den keiserlige magt stod paa sit høidepunkt, plagedes hun uafladelig af frygt for kommende ulykker.

„Vi corsicanere har oplevet mange revolutioner," sagde hun. „Alt dette kan faa en ende. Hvad vil der da blive af mine børn? Da vil

de finde mig! Det er bedre, at de gaar til sin moder end til fremmede, der kan svigte og forraade dem."

Begivenhedernes gang gav keisermoderen ret; hendes besparelser kom i sin tid hendes børn til gode.

Hendes forudseenhed bør ikke bebreides hende. Men man kan ikke undgaa at smile af hendes paaholdenhed ved mangen anledning; der klæber noget latterligt ved den. Smaalighed i pengesager er aldrig saa usympatetisk, som naar den viser sig hos fyrstelige personer; det er en svaghed, som karakteriserer parvenuen.

Moderens gjerrighed var en pine for Napoléon og virkede hyppig forstyrrende paa det gode forhold mellem hende og hendes store søn. Skjønt hun ikke paa langt nær forbrugte de indtægter, som han havde bevilget hende, rettede hun ofte anmodninger til ham om at faa dem forhøiede; og der kom da en ceremoniel og kjølig tone i deres brevveksling.

„Hvordan synes De om at være ved hoffet, signora Letizia?" kunde keiseren undertiden spørge hende. „De kjeder Dem — ikke sandt? Nu ja, De forstaar ikke at nyde livet. De aabner ikke Deres saloner. Betragt Deres døtre, — de synes som fødte til sin nuværende stilling. Jeg har givet Dem et slot i byen og et smukt gods paa landet samt en million aarlig. Og De

lever som en borgerkone fra St. Denis. De maa ikke skrabe penge sammen, men bruge alt, hvad jeg giver Dem."

„Da maa De give mig to millioner istedetfor én," svarede hun. „Thi jeg maa spare; det er min natur."

Da hendes søn blev keiser, var Letizia sandsynligvis to eller tre og femti aar gammel. Vi ved, at hun i sin ungdom havde været en stor skjønhed. En mand, der ingenlunde var sentimental, har fortalt, at hun under keiserdømmet havde bevaret saa beundringsværdige rester af denne skjønhed, at der blandede sig erotiske følelser i den respekt, hun indgjød. Selv fru de Rémusa, keiserinde Josephines veninde og Bonaparternes erklærede fiende, maa erkjende, at „keiserens moder var meget smuk og saa ualmindelig fornem ud".

I sine yngre dage havde hun en elegant, slank figur. Da hun blev gammel, blev hun noget fyldigere; men hun bevarede altid en holdning fuld af anstand. Hendes hænder og fødder var som meislede; navnlig var hendes fod uforlignelig smuk. I en temmelig høi alder var hun endnu i besiddelse af alle sine tænder, og hun havde et bedaarende smil, som flere af hendes børn arvede efter hende. Hendes øine var ikke store, men meget mørke. Hun havde et smukt, aandfuldt, gjennemtrængende blik.

Napoléon havde hendes ansigtstræk, hendes

Pauline Borghèse.

mund, hendes hænder og hendes øine. Alle hendes døtre mindede om hende. Pauline Borghèse lignede hende mest. Caroline Murats fremtræden gav en forestilling om hendes tidligere ynde. Elisa Baciocchi havde grovere træk og et mindre behageligt udtryk; hun var nærmest en karrikatur af Napoléon og Letizia.

Hver søndag tilbragte moderen og den øvrige familie hos keiseren. Naar Josephine eller senere Marie Louise var fraværende, var det keisermoderen, der repræsenterede ved hans hof.

Men hun afskyede officielle ceremonier og opstyltede fester; hendes største glæde var at samle sin familie omkring sig i sit eget hjem.

Denne glæde blev hende sjeldnere og sjeldnere tildel, eftersom børnene steg. Da hun var moder til en keiser, tre konger, en dronning og to regjerende fyrstinder, beklagede hun sig over, at hun ikke havde en eneste af dem til at holde sig med selskab. Medens Josephine i Tuilerierne sad omgiven af udpyntede kammerherrer, guldgalonerede lakaier og lakailignende adjutanter, medens keiseren saa hundrede og atter hundrede fremmede fyrster og diplomater hos sig, foretrak Letizia at sidde i ro i sit eget hotel, spille et parti reversi og tale om gamle dage med sin trofaste Saveria. I en tid, hvor hendes nærmeste lod sin storhed raabe ud paa gaden, bevarede hun en ung piges tilbageholdenhed.

Skjønt hun ikke likte pragt, viste hun altid stor omhu for sin person. Ved festlige leiligheder var hun stedse passende klædt, og ved sin ydre fremtræden repræsenterede hun fortrinligt. „Men," siger hertugen af Abrantès, „en hindring for hende i det selskabelige liv var en vis forlegenhed og den vanskelighed, som hun havde for at udtrykke sig paa fransk."

Hun foretrak at tale italiensk. Dette sprog benyttede hun næsten altid saavel ligeoverfor keiseren som ligeoverfor sine andre børn; men de pleiede at skrive til hende paa fransk.

Napoléon har sagt om sin moder, at hun var skabt til at regjere et kongerige.

Alting tyder paa, at hun i tilfælde vilde være bleven en klog, forudseende dronning; ialfald vilde hun sandsynligvis have regjeret godt, hvis hendes kongerige havde været lidet. Hun havde liden interesse for den store politik. Hendes egentlige kald var at herske i et hus, at opretholde orden inden en famlie, at stifte fred og forsone stridende elementer samt at sige sandheden til alle.

Fremragende mænd pleier fortrinsvis at slegte paa sine mødre. Napoléon havde ikke blot arvet hendes ansigtstræk, men hendes fasthed og energie. Maaske skyldte han hende ogsaa den kamplyst, der brændte i hans aarer. I slaget ved Ponte Nuovo havde hun følt fosteret røre sig under sit hjerte, som om han var utaal-

modig efter at blive sendt ud i verden og allerede før fødselen higede efter at komme med i kamp.

Han skyldte hende ikke sin fantasi. Men sikkert er det, at han efter hende havde arvet sin organisationsevne. Som sin moder havde han megen ordenssans. Som hende var han desuden i høi grad maadeholden i mad og drikke.

Da han var bleven den store keiser, ønskede han, at hun skulde forandre sine manerer, sit sprog, sin smag, ja, endog sine følelser. Han vilde, at hun skulde hæve sin stemme en tone, at hun ikke blot skulde lære at repræsentere, men at hun skulde synes om at gjøre det.

Men verdensherskeren, for hvem alle bøiede sig, løb panden mod en mur, naar han søgte at omforme Letizia. Hendes livsforhold kunde forandres; hun selv forandrede sig ikke. Hun bevarede sit naturlige, fordringsløse væsen, og hun gjorde sig ingen umage for at forbedre sit sprog. Der var noget i hendes personlighed, der ikke kunde rokkes, og som heller ikke vilde det.

Keiseren var og blev i hendes øine altid hendes lille „Napolione“. Han var Europas beseirer; men hende imponerede han ikke. Midt i hans storhed huskede hun ham, saaledes, som han var kommen til verden: rød,

skrigende, og med et umaadeligt hoved paa den lille krop.

Hun kjendte hans svagheder ligesaa godt, som hun kjendte sine andre børns; og hun stillede sig op mod hans fordringer. Men hændte der ham noget ubehageligt, da gjenfandt hun al sin ømhed for ham. Og hver gang andre begyndte at svigte ham, traadte hun til for at støtte ham.

Hverken den hæder, som hun overøstes med, eller hendes børns fremgang formaaede at blænde hendes klarsyn. Smigrere og smigrersker indgjød hende en uovervindelig afsky. En dag udtalte en kardinal en ros over hende, som hun fandt overdreven. Hun afbrød ham:

„Hr. kardinal," sagde hun, „naar De siger alt dette til mig idag, hvad vil der blive tilovers at sige mig imorgen?"

Naar hun gjorde et nyt bekjendtskab, gjættede hun, hvad der boede i vedkommende, inden denne havde forladt værelset. Efter at hertuginden af Chevreuse var bleven forestillet for hende, sagde hun:

„Hun liker os ikke. Jeg læser i denne kvindes smukke ansigt, at hun afskyr keiseren."

Hun havde gjættet rigtig: Hertuginden tog senere del i en sammensværgelse mod Napoléon og blev forvist.

„Madame"s hofstab bestod af to æresdamer, fire hofdamer, en forelæserinde, to kammer-

herrer, to hofstaldmestere, en intendant og en sekretær.

En af hendes hofdamer var, som bekjendt, den tidligere omtalte generalinde Junot, hertuginde af Abrantès (født 1784). Vi ved, at hun var datter af Letizias venner, egteparret Permon. Permonerne var en corsicansk familie, men oprindelig af græsk herkomst; de føiede til sit eget navn det store navn Comnène, som traditionen knytter til de østerlandske keisere.

Til Letizias hof hørte endvidere marechalinde d'Avoust samt damerne Soult, de Fleurier, de St. Pern og Fontanges.

Madame de Fleurier var en ligesaa perfekt „Madame Etikette", som hertuginden af Noailles, der pinte og plagede Marie Antoinette.*) Hun opramsede fra morgen til aften sine regler for etiketten; men hun talte for døve øren. Napoléons moder var paa dette som paa mange andre punkter aldeles utilbøielig til at lade sig belære.

Fru Fontanges var creolerinde, meget smuk, meget indolent og idetheletaget meget uskadelig. Fru de St. Pern var corsicanerinde.

Aftenerne i keisermoderens salon var som oftest lidet morsomme; man spillede reversi, og samtalen gik trægt. Noget livligere blev det, naar fru de Brisac indfandt sig. Hun hørte

*) Se: „Marie Antoinettes Ungdom" af Clara Tschudi.

ikke til huset; men Letizia likte hende og indbød hende ofte.

Hun var meget liden af vekst og umaadelig livlig; skjønt hendes figur var en smule vanskabt, var hun stedse i høi grad koket i sin dragt. Den kjærlighed, som hun nærede til sin mand, var gjenstand for stadig munterhed i kredsen.

„Han bød sin haand og sit hjerte til en anden,“ pleiede hun at fortælle; „men jeg ventede taalmodigt, til den anden var død.“

Fru de Brisac var noget døv. Da hun skulde præsenteres for keiseren, havde hun derfor forud forhørt sig om de spørgsmaal, som hans majestæt muligens kunde komme til at henvende til hende.

Hofsoiréen fandt sted. Fruen gjorde sine tre bøininger for herskeren.

Napoléon spurgte hende, om hendes mand var broder til den hertug af Brisac, som var bleven dræbt under revolutionen, og om han havde arvet dennes eiendomme.

„Departementet Seine og Oise,“ svarede fruen, der troede, at han havde spurgt, om hvor hun var født.

Keiseren fandt svaret besynderligt, men spurgte videre, om hun havde børn.

„To og femti, Deres majestæt!“ svarede damen med et vindende smil og nok en dyb

boining; hun troede, at han denne gang havde spurgt efter hendes alder.

Napoléon syntes, som bekjendt, bedst om de kvinder, der havde mange børn. Men dette var for meget selv for ham; han vendte sig og gik. — —

Alle ministere begav sig hver nytaarsdag til keisermoderen for at gjøre hende sin opvartning. Nogle af dem indfandt sig ogsaa en og anden gang ellers i aarets løb. Rigets erkekansler Cambacérès var saaledes meget opmerksom mod hende.

Men da hun tilsyneladende kun sjelden blandede sig i de politiske anliggender, og da hun saa meget som muligt søgte at undgaa berøring med Josephine og hendes hof, troede man i almindelighed, at hun var uden indflydelse.

Heri tog man paa en vis maade feil. Fraseet de intime familie-forhold, hvor keiseren ofte paakaldte sin moders hjælp til at udjevne stridigheder og til at formaa sine søskende til at rette sig efter hans ønsker, spillede hun ogsaa en temmelig vigtig rolle ved en hemmelig brevveksling, der blev vedligeholdt mellem hende og hendes søn. Det var saaledes Letizia, som under Napoléons ophold i Spanien (1808) underrettede ham om en sammensværgelse, der smededes mod ham af Talleyrand og Fouché, og

som foranledigede ham til straks at vende tilbage til sin hovedstad.*)

Hoffolkene tiltroede hende heller ingen magt til at fremhjælpe venner og bortgive embeder, saaledes som tidligere kongemødre i Frankrige havde gjort. Helt uden indflydelse var hun dog ikke paa dette omraade. Hun var den eneste inden familien, der var forbleven tro mod sin fortid; derfor følte hun det som pligt at støtte corsicanernes sag. Naar man kom fra hendes kjære ø for at søge stillinger paa fastlandet, kunde man være næsten sikker paa at finde en beskytterinde i hende. Utallige var de gamle venner fra ungdommen samt fættere, halvfættere og fætteres fættere, som hun skaffede embeder og forfremmelser. Til gunst for dem skrev hun indtrængende breve til ministrene. Og dersom man nølede med at opfylde hendes ønsker, skyede hun ikke at udfærdige nye skrivelser, hvori tonen var mere bestemt og bydende end i de første.

I det store og hele taget blandede hun sig imidlertid ikke i begivenhedernes gang. Men hun fulgte dem i afstand med moderlig angst. Mere end en gang har hun udtalt, at hendes storheds dage var fulde af bekymring. Om

---

*) Ovenstaaende meddelelser er hentede fra: „Murat, lieutenant de l'empereur en Espagne 1808", par le comte Murat.

man i hin periode havde kunnet se ind i hendes sjæl, har hun senere sagt, vilde man have fundet mere kummer end glæde.

Hendes søn havde ikke let for at tilgive hendes mangel paa tillid til den keiserlige bygnings bestandighed. Og dog var det hendes moderkjærlighed, der bragte hende til at skjælve for varigheden af de nye tilstande, som hans genie havde skabt. Det forfærdede hende, at hendes Napoléon skulde bære trykket af en saa tung byrde; hun var moder fremfor alt, og hun ønskede at kunne løfte den fra hans skuldre.

Hendes omgivelser betragtede hendes mistillid som onde drømme, der aldrig vilde blive til virkelighed. De spottede bag hendes ryg, naar hun med sin italienske udtale formede sine tanker i følgende sætning:

„Pourvou que cela doure!“ („Hvis dette bare kan vare!“)

Ydre storhed kunde ikke fylde tomheden i hendes hjerte. Ved siden af sin angst for fremtiden havde hun endnu en grund til at føle sig bedrøvet. Midt i hendes families uhørte fremgang led hun, fordi ærgjerrigheden havde dræbt fortroligheden, og fordi den familie-aand, som tidligere havde hersket, var bleven ødelagt af magtbegjær.

Hun havde høie tanker om den moderlige autoritet. Med smerte saa hun sig tilsidesat af

keiseren. Det krænkede hendes følelse af moderværdighed, at statshensyn bestemte endog hendes sønners giftermaal. Denne kvinde, der foragtede etiketten, følte sig lettelig saaret i sit personlige forhold til sine børn.

Hun kunde ikke skjule for sig selv, at jo mere Napoléons magt voksede, desto fjernere kom han fra hende.

Naar hun tænkte tilbage paa gamle dage i Ajaccio, da hun kommanderede og hendes lille verden adlød hende blindt, da hun havde ret til at lade riset danse paa den fremtidige seirherres ryg, dersom han overtraadte en eneste af hendes befalinger, naar hun gjenkaldte sig, at i Marseille havde hun blot behøvet at gjøre et tegn, og hendes smukke døtre havde skyndt sig paa torvet med en kurv paa armen, da kunde hun ikke afholde sig fra at tænke, at den tid, da man er ukjendt og fattig, har sin skjønhed, og at ærens tid har sine ydmygelser.

Da katholicismen atter blev indført som statsreligion i Frankrige, sagde hun til den daværende første-konsul:

„Nu er det ikke længer nødvendigt, at jeg giver dig en paa øret for at faa dig til at gaa i kirke."

„Nei," svarede Napoléon, „nu er det min tur at give min moder ørefigener."

Han lagde spøgende sin haand op til hendes kind. Det mishagede hende, — ikke at han

gjorde det, men at han havde ret til at gjøre det! At have sin søn til herre var i hendes øine en omveltning af naturens love.

Ude i verden priste man keisermoderens lykke. En fransk soldat sammenlignede hende i følgende vers med den hellige jomfru:

„Dans cette fête solenelle,
Le Français, rallumant son antique ferveur,
Honore la Vierge immortelle
Qui porta dans son sein le divin Rédempteur.
Soyez de même et fétée et chérie!
Chacun ici vous doit cet hommage flatteur.
N'êtes vous pas, comme Marie,
La mère de notre sauveur?"

Prinsessen af Ligne udbryder ved synet af Letizia:

„Se hende, den lykkeligste blandt kvinder, hende, hvem hverken magt eller modgang kan frarane æren af at have født til verden den største mand, som aarhundreder har frembragt. Hvor hun kan være stolt! Et mægtigt folk bøier sig for hendes søn, hvelvingerne gjenlyder af begeistringsraab! Hendes rolle er den skjønneste, som skjebnen kan tildele en kvinde. Hun er smuk; hun ser endnu ung ud. Og om hende siger man ikke: kan det være muligt, at hun er hans moder!"

Selv sagde Letizia:

„Der hersker en fuldstændig modsætning

mellem de ydre forhold i mit liv og mit hjertes indre. Jeg kan ikke andet end skjælve, naar jeg ophører at lide."

I sine memoirer har hun udtalt:

„Alle mennesker kaldte mig verdens lykkeligste moder, medens mit liv var en uafbrudt sorg, et martyrium. For hvert bud, der kom, frygtede jeg, at det skulde bringe den ulykkesefterretning, at keiseren var død paa valpladsen!"

XVI.

Louis Bonaparte og Hortense Beauharnais. — Keiseren nærmer sig hoidepunktet af sin magt. — Jérôme og Elisabeth Paterson.

Efter keiserdømmets oprettelse var Josephine elskværdigere mod sin svigermoder, end hun før havde været. „Enten havde lykken gjort hende mildere stemt mod dem, der tidligere havde villet skade hende," siger fru Junot, „eller keiseren havde befalet hende det. Sikkert er det, at vi bemerkede en betydelig forandring i hendes opførsel mod „Madame". Men en hensynsfuldhed, der kun udsprang af høflighed og beregning, kunde ikke erstatte et virkeligt, umiddelbart hengivenhedsforhold."

Ligeoverfor de andre medlemmer af familien gjorde keiserinden sig vedblivende ingen umage for at hidføre en bedre forstaaelse: Hun frygtede ikke Josephs hustru, der efter at være bleven dronning, vedblev at leve stille i sit palads i Paris, og som viste den mest absolute

ulyst til at forlade sin ro for at tage plads paa en trone. Hun frygtede heller ikke Pauline Borghèse, der delte sin tid mellem omsorgen for sin svage helbred og verdenslivets glæder, og som aldrig blandede sig i nogen intrige, uden naar andre i familien trak hende med.

Caroline Murat — daværende storhertuginde af Berg og Cleve — opvakte derimod i høi grad keiserindens skinsyge uro. Hun beboede det pragtfulde Elysée-palads, stod midt i sin fulde skjønhed, og omgav sig med den mest glimrende elegance. Keiserens yngste søster var bydende i sine fordringer, men forbindtlig i sine former, naar det tiltrængtes, meget imødekommende mod de mænd, som hun ønskede at bedaare, meget ufin, hvor det gjaldt at skade keiserinden, som hun hadede, og i besiddelse af en vidunderlig selvbeherskelse, der vel retfærdiggjorde svigerindens frygt.

Hendes arbeide for at styrte Josephine var omhyggelig planlagt og meget vedholdende.

Den forfængelige Caroline tragtede efter, at hendes broder skulde formæle sig med en prinsesse af Europas fyrstehuse. Hun overhængte Napoléon med overtalelser for at faa ham til at forstøde sin hustru og vælge en anden af kongeligt blod.

Efter at tanken paa en opløsning af egteskabet var dukket op, stod skilsmissen som et truende spøgelse for Josephine.

Hun lagde planen til en forbindelse mellem

sin datter og en af keiserens brødre; herigjennem haabede hun at skulle faa en udsoning istand mellem de to familier og at befæste sin egen stilling.

Først kastede hun sine øine paa den smukke, men letsindige Jérôme, der som familiens yngste blev forkjælet af sin moder, af Napoléon og af Pauline, hvem han lignede i høi grad.

Han havde næret et ungdommeligt sværmeri for Hortense Beauharnais, hvis blaa øine og lyse lokker en kortere tid havde fortumlet hans hoved og draget ham bort fra hans studier. Men han viste en aaben og konsekvent modvilje mod Josephine; og hun opgav tanken paa at faa ham til svigersøn.

Fra Jérôme vendte hun sig mod Louis Bonaparte, der tidligere havde været keiserens yndling, men som ved stadig sygdom havde udviklet sig til en menneskesky hypokondrist.

Han havde forelsket sig i en ung pige, som han havde truffet i fru Campans opdragelsesanstalt, hvor han oftere havde besøgt sin søster Caroline. Napoléon, der ikke havde ønsket denne forbindelse, havde fjernet ham fra hovedstaden og senere taget ham med til Egypten.

Afstanden havde afkjølet hans følelser. Men vendt tilbage til Paris havde han for anden gang forelsket sig, denne gang i en dame, som han havde mødt i Tuileriernes have, en frøken Lefèbvre, som han kjendte saa lidet, at han

endog i længere tid var i uvidenhed om hendes fornavn.

Hortense og Louis nærede gjensidig en lige stor afsky for hinanden. Dette vidste Josephine. Men hun bestormede ikke destomindre keiseren med bønner om at bringe partiet istand; og hun bevægede Hortense til at give efter for hendes ønske.

Tanken paa dette egteskab beredte Letizia megen kummer. Hun kjendte sin søns hengivenhed for en anden. Hun vidste, at han følte modbydelighed for den unge pige, som man vilde paatvinge ham, og at de to, som man havde bestemt for hinanden, aldeles ikke passede sammen.

Trods moderens indvendinger, og skjønt baade brud og brudgom i lige grad gruede for forbindelsen, hvilede Josephine imidlertid ikke, før hun havde fravristet alle parter deres samtykke. Vielsen fandt sted i Paris den 4de juni 1802.

Skjønt hun forsmaaede at hykle følelser, som hun ikke eiede, var Hortense i begyndelsen underdanig og hensynsfuld mod sin mand. Men hans mistroiske natur ventede intet godt fra familien Beauharnais, og han tog hendes imødekommenhed for koketteri. „Hun øver sig paa mig for at bedrage mig,“ sagde han. Mere end en gang viste han sig haard og ringeagtende mod hende. Han talte til hende om

de svagheder og letsindigheder, som man tillagde hendes moder. Han betydede hende, at al fortrolighed mellem hans hustru og en saadan moder maatte falde bort. „De er nu en Bonaparte," tilføiede han. „Vore interesser maa være fælles; Deres families interesser vedkommer Dem ikke længer!"

Ni maaneder efter bryllupp et nedkom Hortense med en søn; keiserdømmets fiender paastod, at Napoléon var faderen. Han viste stor hengivenhed og interesse for dette barn; jo tydeligere han lagde disse følelser for dagen, desto freidigere slap bagvaskelsen sig løs.

Caroline Murat var ondskabsfuld nok til at bringe rygtet til sin broder Louis, der — hvad enten han troede det eller ikke — følte sin ære angreben og tog paaskud heraf til endmere at plage sin hustru og til formelig at holde vagt over hende.

I stedet for Joachim Murat, der fulgte keiseren i krigen, blev han 1805 udnævnt til guvernør i Paris. Han fik kommandoen over keisergarden, Paris's nationalgarde og alle de tropper, der hørte til hovedstadens departement.

Han var dengang fire og tyve aar gammel og delte ikke sin broders politiske ærgjerrighed.

Hans interesser gik i retning af literaturen, ikke i retning af en trone.

Ikke destomindre udfoldede han en stor-

artet arbeidskraft i den stilling, der var bleven ham betroet. Napoléon viste sig ved sin tilbagekomst meget tilfreds med ham og udtalte dette aabent.

Keiseren nærmede sig nu høidepunktet af sin magt. Han forenede den dobbelte værdighed som Frankriges keiser og konge af Italien. Rigets grænser var sterkt udvidede. Og han skabte konger, storhertuger og fyrster rundt om sig.

Hans broder Joseph var konge i Neapel og skulde snart blive konge i Spanien. Hans svoger Murat var storhertug af Cleve og Berg og skulde om føie tid blive konge i Neapel. Hans søster Elisa herskede i Lucca og skulde blive storhertuginde af Toscana; Pauline var fyrstinde af Guastalla.

Han havde ladet „Triumfbuen“ og „Vendômesøilen“ reise i Paris. Hans udenrigsminister Talleyrand var bleven fyrste af Bénévent, hans generalmajor Bérthier fyrste af Neuchâtel. Sin broders svoger Bernadotte havde han givet fyrstetitelen Ponte-Corvo. Europas mægtige bøiede sig i støvet for ham. Det franske folk hilsede sin helt med jubel; han var solen, hvorom alting dreiede sig.

Ikke alene medlemmerne af hans egen familie, ogsaa hans hustrus børn og fjernere slegtninge skulde hæves til høie stillinger. Josephines niece Stéphanie Beauharnais blev gift med arve-

prinsen af Baden. Hendes søn Eugène blev vice-konge i Italien og kongen af Bayerns svigersøn. Ogsaa hendes datter skulde blive dronning.

Frankrige omformede republiker til monarkier. Fristaterne Genua og Venedig blev indlemmede, den ene i keiserdømmet Frankrige, den anden i kongedømmet Italien. Den bataviske republik skulde blive kongeriget Holland.

I Paris spurgte man hverandre, hvem der skulde gjøres til hersker i dette land. Nogle mente, at det vilde blive Louis Bonaparte, andre tænkte paa hans unge broder Jérôme, atter andre paa svogeren Murat.

Napoléon afgjorde spørgsmaalet uden at raadføre sig med nogen; han erklærede, at Louis skulde være konge i Holland.

Den unge mand gjorde alt for at slippe for den tiltænkte værdighed. Han fremhævede, at han var syg, og at han ikke vilde kunne taale Hollands fugtige klimat.

Broderen agtede ikke hans indvendinger; beslutningen var fattet, og han vilde adlydes. „Det er bedre at dø paa en trone end at leve som fransk prins,“ sagde han.

Louis var vant til at maatte bøie sig for den viljesterke keiser; modstræbende fandt han sig i sin skjebne. Hans proklamation til det hollandske folk blev udfærdiget i tronsalen i

Tuilerierne den 6te juni 1806; og han drog afsted til sit nye rige. —

Keiserens yngste broder, Jérôme, var bleven uddannet til sø-officer. Omtrent ved tidspunktet for Louis' og Hortenses giftermaal var han i denne egenskab kommen til Amerika, hvor han overalt var bleven hædret paa grund af sit slegtskab med Napoléon.

Med særlig venlighed var han bleven mødt i den rige kjøbmand William Patersons hus. Dennes skjønne datter Elisabeth satte hans letfængelige hjerte i brand; og han anholdt om hendes haand.

Tiltrods for moderens og broderens indsigelser, og skjønt brudens fader ligeledes havde sine store betænkeligheder, blev deres forbindelse fuldbyrdet juledag 1803.

Napoléon havde paa dette tidspunkt allerede truffet forberedelser til at bemægtige sig keiserkronen. Han havde lagt planer for sin yngste broder saavel som for sin øvrige familie; og han var rasende over at se dem krydsede af en attenaarig ynglings forelskelser.

Den 22de februar 1805 havde fru Letizia efter Napoléons opfordring nedlagt forbud mod Jérôme's egteskab.

Samme vaar begav det unge par sig til Europa; de agtede at kaste sig for keiserens fødder.

Det er tvivlsomt, om Jérôme, der kjendte

sin broder, regnede meget paa et heldigt udfald af denne ekspedition. Hans hustru betvivlede derimod ikke, at alt vilde gaa godt. Hun stolede paa, at keiseren ikke vilde kunne modstaa hendes skjønhed; og hun nød paa forhaand den triumf, som hun ventede sig ved at træde pludselig frem for ham og straks se ham beseiret for sine fødder.

De ankom lykkelig til Lissabon. Men da skibet ankrede paa havnen, blev det omringet, og man underrettede den unge frue om, at det ikke vilde blive tilladt hende at gaa iland.

Hendes mand forlod hende under dyre eder og forsikringer om sin urokkelige kjærlighed.

Tiltrods for den protest, som Letizia havde nedlagt, var hun ikke utilbøielig til at anerkjende Jérômes egteskab, da hun nu saa ham igjen i Paris.

Joseph Bonaparte stillede sig ligeledes paa hans side. Og Lucien raadede ham skriftlig til at gjøre oprør og nedsætte sig i Amerika, hvis keiseren negtede at modtage hans hustru.

Han reiste videre, bestemt paa at følge Luciens raad, og kom til Milano, hvor Napoléon dengang holdt hof.

I begyndelsen blev han ikke stedet for den vrede herskers aasyn. Da keiseren omsider samtykkede i at modtage ham, blev den unge synder overøst med haarde ord.

Den karaktersvage Jérôme holdt ikke længe

stand mod sin broders vrede. Han samtykkede i at lade sig skille fra sin hustru og blev til gjengjæld fransk admiral og keiserlig høihed.

Hans hustru havde imidlertid forladt Lissabon og styrede kursen mod Amsterdam. Men fartøiet nærmede sig heller ikke den hollandske kyst, før to krigsskibe som skildvagter lagde sig ved dets side. Efter otte dages forgjeves venten besluttede hun paanyt at heise seil og at styre mod et rige, hvor Napoléon ikke havde magt til at forfølge hende.

I England fik hun endelig lov til at sætte foden i land. Den bedragne og forladte hustru imødesaa sin nedkomst. Hun stod uden støtte, uden venner. Den 7de juni 1805 nedkom hun med en søn; og i oktobermaaned samme aar vendte hun med ham tilbage til Amerika.

Skjønt paven haardnakket vægrede sig ved at opløse Jérômes egteskab med Elisabeth Paterson, gjorde Napoléon forberedelser til at gifte ham med prinsesse Cathérine af Würtemberg og at hæve ham op paa den westfalske trone.

XVII.

Napoléon og kirkens overhoved — Skilsmissen fra Josephine.

1806 og 1807 kjæmpede Napoléon mod Preussen og Rusland. I Letizias saloner var der en nedtrykt stemning, da keiseren drog bort.

Kardinal Fesch tilbragte vinteren hos sin søster sammen med sin sekretær, en munter og livlig ung mand.

„Hvoraf kommer det, at De altid ler, medens vi andre er i angst,“ sagde husets frue engang bebreidende til ham.

„Hvorfor skulde jeg være bedrøvet, Madame?“ spurgte sekretræren.

„Ved De da ikke, at keiseren er afreist for at kjæmpe mod fienden?“

„Jo, Madame! Men er det en grund til at være bedrøvet? — Det er ikke første gang, keiseren drager i krig. Han er vant til at seire.“

„Deri har De ret," svarede hans moder; „dog behøves der kun én kugle for at dræbe ham. Gud har ikke forpligtet sig til at gjøre vidundere for hans skyld."

Men atter vendte hendes søn tilbage som den store seirvinder. Keiser Alexander af Rusland, som før havde været hans fiende, var nu bleven hans forbundsfælle. Han havde oprettet kongeriget Westfalen og skjænket det til sin broder Jérôme; og han havde ophøiet Sachsen og Würtemberg til kongeriger, fordi de havde stillet sig paa hans side.

Han var gjenstand for stormende begeistring. Napoléons-dagen 1807 var en af de mest glimrende festdage i hans regjeringstid. Siddende mellem keiserinde Josephine og fru Letizia modtog han paa Tuileriernes balkon med blottet hoved folkets hyldest. Han var paa høiden af sin popularitet.

Alvorlige skyer trak imidlertid op i horisonten.

Da paven var vendt tilbage til Rom efter at have salvet Frankriges keiser, havde den ærværdige prælat bragt hjem med sig bange anelser om, hvad fremtiden vilde bringe.

Napoléon havde opfordret ham til at give afkald paa sin verdslige herskermagt; men Pius havde negtet at efterkomme keiserens ønske.

Da han ikke blindt vilde gjøre sig til red-

skab for seirherrens planer, besattes kirkestaten af de keiserlige tropper.

Napoléon erklærede, at Carl den stores gave var tagen tilbage og bød paven som erstatning en aarlig løn af to millioner francs.

Pius tilbageviste forslaget som en forhaanelse. Striden mellem kirkens overhoved og Frankriges hersker blev heftigere og heftigere. Forgjeves søgte kardinal Fesch at mægle fred. Begge parter var taknemmelige for hans mæglingsforsøg; men begge vedblev at staa paa sit.

Ingensinde mødte keiseren mere modstand eller følte større ærgrelse end under denne kamp. Nogle dage pleiede at være tilstrækkelige til at opnaa, hvad han ønskede af Europas konger; men hans magt strandede mod biskoppen i Rom. Paven truede tilsidst med at sætte ham i ban. Napoléon svarede ved at lade den hellige fader bortføre og trak ham rundt fra det ene fængsel til det andet.

Letizia var fortvivlet over dette. Faa begivenheder i hendes egen familie gik hende nærmere til hjerte end pavens fængsling. I et brev til kardinal Fesch udbryder hun:

„Jeg forudser, at Deres nevø vil berede sin egen og hele sin slegts undergang. Han burde lade sig nøie med, hvad han har opnaaet. Han jager efter for meget, derfor vil han tabe alt. Bekymringen for min familie holder stedse

vagt ved mit leie. Jeg tænker, at jeg ikke vil komme til at angre, at jeg har bevæbnet mig mod ulykken."

Hendes søns stridigheder med kirkens overhoved virkede saa sterkt paa hende, at hun blev syg; efter lægernes raad begav hun sig til Aix la Chapelle for at benytte de derværende bade.

En stor forandring var imidlertid bleven forberedt ved Tuileriernes hof: keiserens skilsmisse fra Josephine.

Vi ved, at Letizia aldrig havde yndet hende, og at flere af hendes sønner og hendes døtre i mere end et decennium havde arbeidet for opløsningen af dette egteskab.

Keiserinden var elsket af folket; skilsmisseplanen, hvorom der taltes med større og større bestemthed, blev paa en gang dadlet og beklaget.

Som allerede antydet, havde Josephine i egteskabets første aar ført et temmelig letsindigt liv og ofte givet den forelskede general grund til bitre bebreidelser. Senere havde forholdet forandret sig. Skjønt hans hustru vedblev at bevare den første plads i hans hjerte, havde hun dog, eftersom aarene gik, oftere og oftere havt aarsag til at beklage sig over Napoléons utroskab.

Trods disse mange anledninger til skinsyge fra hendes side og trods megen misnøie fra hendes mands side paa grund af hendes ufor-

svarlige ødselhed, havde forholdet mellem dem i det hele været godt og hjerteligt. Keiserinden eiede en saa vidunderlig forstaaelse af keiserens karakter, en saa fin takt i den maade, hvorpaa hun behandlede ham, en saadan selvforglemmelse ligeoverfor hans svagheder og luner, og der var desuden noget saa bedaarende elskværdigt ved hendes person, at hun, tiltrods for sine aar, forstod at fængsle ham.

Den store smerte for dem begge var deres barnløshed.

En tidlang syntes Napoléon at have vænnet sig til at betragte sin broder Louis' og sin steddatter Hortenses ældste søn som sin efterfølger. Først da han døde (1807), synes skilsmissetanken for alvor at have fæstet rod hos ham.

Med undtagelse af kardinal Fesch var samtlige medlemmer af hans familie altid paafærde for at puste til denne hans indskydelse. Ogsaa adskillige af hans ministre raadede til skilsmisse, blandt andre Fouché, Josephines fortrolige, der talte til hende selv derom, idet han fremholdt hensynet til Frankriges vel.

Keiseren vaklede. Hvor inderligt han end ønskede en arving til sin trone, kunde han ikke hurtig beslutte sig til at vise Josephine bort fra sig.

Bange anelser fyldte hans hustru; frygten for at miste sin egtefælle og sin stilling forhøiede hendes kjærlighed til ham. Nu ønskede

hendes mand at have ret til at bebreide hende den utroskab, der i de første aar af deres egteskab havde beredt ham saa megen smerte. Men hun tog sig vel iagt for at give ham grund dertil; hun var et mønster paa mildhed, underkastelse, resignation og godhed. Uafladelig søgte hun at komme hans ønsker i forkjøbet. Han følte sig forlegen, naar han saa hende saa ydmyg og saa hengiven; medens han søgte at flygte bort fra sig selv, forfulgtes han af selvbebreidelser.

Fra begyndelsen af 1809 regnede man Josephine for intet fra politisk synspunkt betragtet. „Le Moniteur“ undlod endog dette aar at bringe hende den sædvanlige officielle nytaarslykønskning.

Hun søgte at nærme sig sin svigermoder i haab om, at Letizia misbilligede skilsmisseplanen. Men fordi hun i lykken havde vendt sig bort fra hende, fandt hun i modgangen ingen trøst og støtte hos hende.

Vel skjænkede den gamle corsicanerinde hende deltagelse; dog billigede hun keiserens forsæt. Hun havde længe frygtet, at Eugène Beauharnais skulde blive hans begunstigede arving og hendes sønners herre. Af fuldt og helt hjerte haabede hun, at dette ikke maatte ske.

Efter freden i Schönbrunn vendte Napoléon

atter i triumf tilbage til sit land. Den 26de oktober 1809 klokken ni om morgenen indtraf han i Fontainebleau. Da Josephine ankom om eftermiddagen samme dag, anede hun sin skjebne.

Den 14de november forlod man Fontainebleau. Paris var overfyldt af høie besøgende. Alle napoléonider var ilede derhen for at bringe den hæderkronede keiser sin hyldest og for at forelægge ham ønsker og andragender. Kongen af Sachsen, kongerne af Bayern og Würtemberg, samt mange af Rhin-forbundets fyrster havde ligeledes indfundet sig.

Den ene glimrende fest afløste den anden; men keiserparrets samliv knugedes af et pinligt tryk. Napoléon gik omkring forlegen og indesluttet. Josephine var opfyldt af mørke tanker. Hun havde mistet sin sikre holdning; naar hun troede sig ubemerket, fyldtes hendes øine med taarer.

Hun søgte at udforske sine omgivelser, skjønt hun for sammen i angst, naar ordet skilsmisse, som hun ikke formaaede at bringe over sine læber, undslap de andre.

Den 9de december kom hendes søn fra Milano. Napoléon havde kaldt ham til Paris; det var ham, der skulde meddele sin moder, at skilsmissen var besluttet.

Den 15de december indfandt erkekansleren

Cambacérès og den keiserlige husminister sig i Tuileriernes slot. Letizia, hendes børn og svigerbørn, samt Eugène Beauharnais var samlede om keiserparret. Josephine og Hortense var klædte i sorg.

Napoléon aabnede familiemødet. Han udtalte, at han længe havde været berøvet haabet om at faa børn i egteskabet med sin elskede gemalinde, keiserinde Josephine. Dette havde bestemt ham til at ophæve forbindelsen for at indgaa en ny.

„I en alder af firti aar," sluttede han, „kan jeg endnu hengive mig til haabet om, at forsynet vil skjænke mig børn, og at jeg vil leve tilstrækkelig længe til at kunne opdrage dem i min aand."

Derefter kom turen til Josephine. Hendes smerte var forfærdelig. Da hun skulde begynde at læse op for hele den keiserlige familie, hvad der skulde siges fra hendes side, skjalv hun saa sterkt paa haanden, at hun næsten ikke formaaede at holde papiret. Hun fik neppe fremført de første ord; taarer kvalte hendes stemme, og papiret faldt paa gulvet.

Stødvis udbrød hun:

„I ser her en ulykkelig kvinde for eder . . . . Jeg vil snart dø . . . . . Skilsmissen dræber mig . . . . Gjør hvad I vil, jeg vil underkaste mig alt."

Hendes søn tog papiret op og gav hende det tilbage. Med en febrilsk haandbevægelse rakte hun det til ministeren, som fuldendte læsningen i hendes sted.

Med taarefyldte øine lyttede hun til hans oplæsning. Hun søgte at bekjæmpe den nagende sorg og vilde for enhver pris bevare sin værdighed.

De tilstedeværende var alle bevægede; de fleste græd.

Efterat Cambacérès havde holdt en kort tale, overrakte han skilsmisse-akten til keiseren og keiserinden, der først hidsatte sine underskrifter. Dernæst underskrev Letizia. Et stykke længere nede, i respektfuld afstand fra moderen, underskrev hendes børn og svigerbørn: først Louis, derefter Jérôme, Murat, Eugéne, dronningerne Julie, Hortense, Cathérine, fyrstinde Pauline og dronning Caroline.

Det er interessant at læse dette dokument, der er opbevaret i det franske rigs-arkiv. Napoléons underskrift er ved denne leilighed mere end sædvanlig tydelig og viser en ubøielig vilje; den ender i en lang, afsluttende pennestreg under det hele navn. Tæt under dette har Josephine ængstelig og beskeden skrevet sit navn med meget smaa bogstaver.

Tilhøire, ovenfor Josephine, og næsten i høide med Napoléon ser man med store bog-

staver: „Madame“. Letizias haandskrift er noget skjælvende, og blækket er tyndt paatrykt. Men hendes „M“ ligner sønnens „N“; den afsluttende streg under Madame er kortere, men minder ligeledes paafaldende om pennestregen under „Napoléon“.

XVIII.

Lucien Bonaparte. — Letizias forsøg paa at forsone sine sønner. — Hendes sønnedatter Charlotte kommer til Paris.

Alle Letizias børn bar nu kroner med undtagelse af en eneste. Moderen bad uafladelig den mægtigste blandt dem, han som havde skabt den hele herlighed, om at forsone sig med Lucien.

Keiseren, der ikke havde glemt, hvad han havde havt ham at takke for den 18de brumaire, var meget tilbøielig til at efterkomme sin moders ønske. Broderen var paa sin side ikke blottet for ærgjerrighed.

Allerede 1805 havde Letizia haabet paa en udsoning. Den syvende april dette aar skrev hun til Lucien:

„Min kjære søn!

Gjennem dit brev af 1ste marts har jeg med bedrøvelse erfaret, at du fremdeles er

plaget af feber. Jeg har i den senere tid befundet mig bedre.

Du har hørt om det gode indtryk, som dit brev har gjort paa keiseren. Aftenen før hans afreise talte vi sammen om dig, og jeg glædede mig overordentlig over alle hans gode hensigter mod dig. Dette haab om en nærforestaaende forsoning mellem mine børn gyder trøstens balsam i mit hjerte.

Du ved, at jeg ikke vil faa fred, før jeg har opnaaet at bringe den istand. Men hertil trænger jeg din hjælp. Du har stedse givet mig beviser paa din sønlige kjærlighed; tiden er nu kommen til at give mig det største af dem alle. Campi vil skrive til dig om, hvad du har at gjøre. Det er din moder, som beder dig derom! Det er ikke nok at have begyndt, man maa fuldføre verket! Benyt det beleilige øieblik. Lad ikke denne gode anledning til at forsone dig med din broder slippe dig af hænde.

Dersom du lod den gaa forbi, maatte jeg have grund til at frygte, at det var den sidste, som frembød sig; og jeg vilde være dømt til at henleve resten af mine dage i sorg. Med det trøstende haab snart at høre, at du har forsonet dig med keiseren, omfavner jeg dig og hele din familie af ganske hjerte.

Din hengivne moder."

Napoléon havde sat sig fast i hovedet, at broderen skulde lade sig skille fra sin hustru, som han endnu altid kaldte „enken Jouberthou". Han tænkte fremdeles paa at formæle ham med en prinsesse og at skjænke ham en trone. Men Lucien elskede sin hustru ikke mindre høit end før og vilde ikke høre tale om skilsmisse.

Det første forsøg paa en forsoning glippede. Moderen blev imidlertid ikke træt af at tale hans sag ligeoverfor keiseren. Hun foranledigede et møde mellem sine to sønner i Mantua (1807) i haab om, at de ved mundtlig samtale kanske lettere vilde komme til forstaaelse.

Lucien beskriver sammenkomsten i sine memoirer:

Det var aften, da han ankom til Mantua. Han blev ført ind i en stor sal, der var oplyst med fakler. Da han traadte ind, sagde en officer ganske sagte:

„Sire! Deres broder Lucien!"

Den, som ordene var henvendte til, syntes intet at høre. Han sad foran et stort, rundt bord, helt bedækket af et umaadeligt kaart over Spanien. Hans venstre kind var støttet mod den venstre haand. Den anden haand stak merker i kaartet med naale af forskjellige farver.

Lucien sagde ikke et ord. Skjønt overbevist om, at det maatte være keiseren, var han dog tilbøielig til at tvivle derpaa, saa for-

andret fandt han ham fra tidligere dage. Napoléon var ikke saa fyldig, som broderen havde hørt fortælle; men han var ikke destomindre aldeles ulig republikens lille general.

Endelig lagde keiseren sig tilbage i sin stol og ringede paa en klokke.

Broderen gik et par skridt frem og sagde:

„Sire! Det er mig — Lucien!“

Napoléon reiste sig meget hurtigt. Lucien vilde omfavne ham. Men keiseren blev staaende ubevægelig.

Endelig tog han hans haand, puffede ham lidt tilbage og ytrede, medens han tog ham skarpt i øiesyn:

„Det er altsaa Dem! Hvordan har De det? Hvordan staar det til med Deres familie? Hvorlænge er det, siden De forlod Rom? Har De havt en god reise?“

Lucien svarede, at han befandt sig vel, og at han med fornøielse saa, at det samme var tilfældet med hans majestæt.

„Ja,“ svarede keiseren, „ogsaa jeg befinder mig vel. Men jeg bliver for tyk; og jeg frygter for at blive endnu tykkere.“

Han betragtede ham fremdeles, tog en pris tobak og vedblev:

„Ved De hvad — De ser virkelig meget godt ud! Før var De for mager; nu finder jeg Dem næsten smuk. — Men lad os sætte os ned og passiare sammen.“

De satte sig ved det store bord. Napoléon vedblev aandsfraværende at prikke med naalene i landkaartet. Efter et minuts forløb vendte han sig heftig om og sagde, idet han atter tog en pris:

„Hvad har De at meddele mig?“

Forhandlingen begyndte. I seks timer forsøgte keiseren paa alle maader at bringe sin broder til at give efter. Snart forsøgte han med mildhed, snart med trusler; snart sagde han, at hans egteskab var ugyldigt, snart atter, at det var gyldigt, men at det maatte opløses.

Da Lucien forblev urokkelig, tilbød Napoléon at tilkjøbe sig den skilsmisse, som han saa levende ønskede: fru Jouberthou skulde faa hertugdømmet Parma for sig og sin søn.

„Hvad Dem angaar,“ vedblev han med straalende øine, idet han slog paa Spaniens kaart, „saa vælg bare! Vil De have Italien? Vil De have Spanien? — Hvad De vil, er i Deres haand, dersom De lader Dem skille.“

Broderen lod sig hverken overtale eller blænde. Men da han frygtede for, at keiseren skulde beholde ham som fange, hvis han holdt fast ved et bestemt afslag, sagde han sluttelig, at han vilde tænke over sagen.

Saasnart han havde overskredet dørtærskelen, løb han hurtig hen til sin vogn, som han ikke havde ladet spænde fra, og forlod Mantua uden at spilde et øieblik.

Letizia var fortvivlet over, at denne sammenkomst, af hvilken hun havde ventet sig saa meget, havde været til ingen nytte. Hun opgav dog ikke endnu at arbeide mod det maal, som hun havde sat sig. Baade hun og hendes datter Pauline sendte brev paa brev til Lucien for at formaa ham til at samtykke i det offer, som Napoléon forlangte.

Da der blev tale om, at keiseren skulde vælge sig en ny brud, synes hans moder at have tænkt paa en forbindelse mellem ham og Luciens ældste datter af første egteskab.

Hun indbød den unge pige til at komme til Paris, og haabede, at hun skulde blive redskab til en forsoning mellem de to brødre.

Efter gjentagende og indtrængende opfordringer samtykkede Lucien endelig i at sende sin datter til den franske hovedstad.

„Lolotte (Charlotte) er ankommen," skrev bedstemoderen til sin søn. „Saasnart hendes dragter er bragte i orden, fører jeg hende til keiseren; og jeg er forud overbevist om, at hun vil blive godt modtaget. Imorgen skal jeg underrette dig om, hvordan det er gaaet.

Gud give, at jeg samtidig vil kunne underrette dig om den eneste ting, som mangler i min lykke: eders forsoning.

Din moder."

Faa dage senere skrev hun til Luciens hustru om den skilsmisse, som keiseren vedblev

Jérôme og Cathérine,
konge og dronning af Westfalen.

at forlange. Brevet, der er dateret den 10de marts 1810, viser, at moderen har udtømt sine kræfter for at tilveiebringe en udsoning. Hun beder indstændig sin svigerdatter om at opløse forbindelsen med hendes søn.

„De kjender alle de ulykker, som Deres giftermaal har ført over vor familie," heder det i hendes skrivelse. „De vil forstaa, at maalet nu er overfyldt, siden jeg foreslaar Dem at gjøre dette skridt. Keiseren vil eders skilsmisse. Det afhænger af Dem at bestemme Lucien til at føie sig. I tilfælde af, at han skulde negte at gjøre det, kan De forlange det. Dette er midlet til at undgaa den unaade, som truer ham ligesaavel som eders børn og alt, hvad der tilhører eder. Dersom De opfylder min bøn, vil De derimod skabe Deres egtefælles og Deres børns lykke. Betænk Dem ikke her, hvor De har valget mellem det liv fuldt af bitterhed og kummer, som De kan vente, hvis De trodser, og udsigten til en lykkelig fremtid. Deres børn vil blive anerkjendte af keiseren. Endelig, hvis De har nogen høiagtelse for en moder, der til enhver tid har bragt offere for sine børn, saa vil De ogsaa gjøre det for min skyld. Og jeg forsikrer Dem om, at jeg aldrig i mit liv vil glemme Dem det!

Deres moder."

Hendes svigerdatter følte ingen tilbøielighed til at rette sig efter hendes ønske. Det haab, som keisermoderen havde sat til sin sønnedatters ankomst, var glippet allerede paa forhaand.

Letizia overøste Charlotte med godhed; men den unge dame syntes ude af stand til at vænne sig til forholdene ved Napoléons hof. Forudindtaget mod keiseren gjennem sin faders og stedmoders paavirkninger, var præsentationen ved hoffet hende en gru. Hun skjulte dette for bedstemoderen, men derimod ikke for andre medlemmer af dennes hus.

Det er usandsynligt, at keiseren nogensinde skulde have tænkt paa at egte sin niece; derimod havde han vistnok til hensigt at faa en forbindelse istand mellem hende og prinsen af Asturien.

Men Charlotte fandt ikke smag i de egteskabsplaner, som man havde udtænkt for hende. I sine breve til hjemmet beklagede hun sig over opholdet hos bedstemoderen; hun kriticerede i uoverlagte, ret sterke udtryk næsten alle medlemmer af den keiserlige familie.

Hendes fader forlangte, at hun atter skulde komme hjem. Han vilde uopholdelig have hentet hende, dersom Letizia, der fremdeles klamrede sig til haabet om en forsoning mellem sine

sønner, ikke havde ønsket at beholde hende endnu en tid.

Den 1ste april 1810 skrev hun til Lucien:

„Min kjære søn!

Endskjønt jeg har givet Campi det hverv mundtlig at underrette dig om hele min mening om dine affærer, saa vil jeg endnu skriftlig tilføie, at dersom du holder af mig, maa du ikke nøle med at gaa ind paa de forslag, som keiseren har gjort dig, og som han fastholder.

Din og din families saavelsom min og vor alles skjebne afhænger kun af dig. Det er ikke længere tid til at ræsonere, min kjære søn! Alt hvad du kunde sige mig, vilde ikke bringe mig til at forandre anskuelser. Jeg venter denne sidste trøst af den kjærlighed, som du altid har vist mig.

Campi vil fortælle dig, at jeg er syg og sengeliggende. Dit sidste brev har ikke bidraget lidet hertil, ligesom din stivsindethed uden tvivl vil bidrage til at forkorte mine dage.

Du kan gjengive mig livet og lykken. Det er sidste gang, at jeg beder dig derom.

Keiseren og alle medlemmer af familien er i Compiègne. Jeg alene er forbleven i Paris med Charlotte. Vor datter vedbliver at gjøre sig elsket og afholdt af alle. Jeg

er overordentlig tilfreds med hende. Hun er min kamerat. Der mangler for hendes lykke saavelsom for min kun det at se dig forsonet med keiseren.

Farvel, min kjære søn! Jeg venter med den mest levende utaalmodighed paa dit svar, eller rettere sagt: paa efterretningen om din ankomst. Jeg omfavner dig og hele din familie af ganske hjerte.

Din kjærlige moder."

Heller ikke dette sidste forsøg bragte Luciens beslutning til at rokkes.

Aabenbart nærede ikke hans datter nogen saa brændende længsel efter forsoningen mellem hendes fader og den mægtige onkel, som bedstemoderen syntes at tro. Charlotte blev ved at sende hjem alt andet end respektfulde beretninger om sine oplevelser under opholdet hos bedstemoderen.

Hendes breve blev aabnede af Napoléons agenter; og keiseren blev underrettet om hendes uoverlagte ord. Den unge pige havde tilladt sig ondskabsfulde bemerkninger om herskeren selv, om hans søstre og brødre; hun havde end ikke skaanet fru Letizia.

Skjønt Napoléon selv ikke altid viste sin moder de hensyn, som han burde, følte han sig sterkt saaret, naar han erfarede, at andre undlod at gjøre det. Charlottes utaknemmelig-

hed mod bedstemoderen oprørte ham mere end hendes forhaanelser mod ham selv.

Han udtrykte i sterke ord sin misnøie med den oprørske niece og befalede, at hun saa hurtigt som muligt skulde sendes tilbage til sin fader.

XIX.

Napoléons formæling med Marie Louise. — Den nye keiserindes forhold til sin svigermoder.

I anledning af keiserens paatænkte nye forbindelse havde han den 28de januar 1810 sammenkaldt et stort familieraad, ligeoverfor hvilket han havde tilkjendegivet, at han i valget af en keiserinde vaklede mellem fyrstinder fra Rusland, Østerrige, Sachsen og andre regjerende huse i Tyskland eller en fransk dame. Han opfordrede de tilstedeværende til at udtale sin mening.

Ingen af de raadspurgte stemte for en fransk dame. Ligeoverfor den russiske prinsesse reiste der sig betænkeligheder paa grund af hendes trosbekjendelse. Flertallet stemte for en forbindelse med det østerrigske keiserhus. Navnlig talte Eugène Beauharnais ivrigt for Østerrige og fremhævede, at der for fredens skyld burde gjøres noget, som kunde forsone dette rige. Joachim Murat gjenkaldte derimod

de revolutionære minder, der knyttede sig til Marie Antoinette, og fraraadede en forbindelse med huset Habsburg-Lothringen; en saadan havde aldrig bragt Frankrige lykke.

Underhandlinger var indledede med Rusland; men da de stødte paa vanskeligheder, begyndte keiserens egne ønsker at hælde mod et egteskab med erkehertuginde Marie Louise. Østerriges gesandt i Paris blev underrettet om planen; og i franske hofkredse betragtede man i begyndelsen af februar maaned (1810) denne forbindelse som næsten sikker.

Efter at Josephine havde trukket sig tilbage, havde Letizia overtaget vertindepligterne ved sin søns hof. Den niende februar spiste den østerrigske gesandt middag hos hende sammen med kongen af Holland; og moder og søn udtalte sig med megen sympati om den forestaaende forbindelse.

Den 26de februar sendte Napoléon en rundskrivelse til sin familie, hvori han meddelte dem sit forestaaende, nye egteskab. Fra alle sider strømmede der fremmede til Paris. Næsten hver dag meldte bladene, at en eller anden høi gjest var ankommen for at overvære bryllupper: den 14de marts indtraf fyrst Camillo Borghèse, den 16de kong Jérôme af Westfalen, den 18de Elisa Baciocchi.

Det første møde mellem Napoléon og erkehertuginden skulde finde sted i skoven mellem

Soissons og Compiègne, hvor Marie Antoinette og hendes vordende egtemand først havde mødt hinanden. Men i sin iver for at se sin unge brud red Napoléon hende meget længer imøde, end etiketten havde forordnet. Medens erkehertuginden og hendes følge skiftede heste i Courcelles, viste han sig pludselig paa skuepladsen til Marie Louises overraskelse og bestyrtelse.

Næsten alle, der kunde bruge sine ben, strømmede ud, da han og hans vordende brud klokken 10 om aftenen den 27de marts i øsende regnveir holdt sit indtog i Compiègne. Ved foden af slotstrappen stod medlemmerne af det keiserlige hus med Letizia i spidsen for at modtage dem.

Den 2den april skulde vielsen finde sted. Nogle aftener i forveien var døtre og svigerdøtre samlede i moderens hus.

Ved kroningen havde herskeren tvunget sine søstre og svigerinder til at bære Josephines slæb. Det samme forlangte han nu, at de skulde gjøre for hans anden hustru.

Ganske vist var det denne gang en østerrigsk erkehertuginde, hvis hermelins kaabekant de havde at holde i sin haand. Men familiens damer var ogsaa nu i helt andre stillinger end dengang. Alle som én var oprørte over denne fordring; ivrige og ophidsede talte de derom i Letizias saloner.

Vi ved, at moderen personlig ingenlunde yndede den monarkiske etikettes fordringer. Ved denne anledning fandt hun det imidlertid paa sin plads at stille sig paa Napoléons side. Hun sagde strengt til de forsamlede damer:

„Mine døtre og svigerdøtre! Husk paa, at keiseren er vant til lydighed; maaske har han uret i det foreliggende tilfælde. Men naar han holder fast ved sit forlangende, maa I gjøre, som han vil!“

Hendes søn traadte ind i det samme og hørte hendes sidste ord. Han gjættede, hvad der var tale om, og gik hen og kyssede hende til tak. I næste øieblik vendte han sig med en saa heftig tordentale mod søstrene og de andre, at de øieblikkelig forstummede og underkastede sig.

Den 1ste april fandt den borgerlige vielse sted i Saint-Cloud. Keiseren og den unge keiserinde steg op paa en trone, fyrsterne og fyrstinderne stillede sig til høire og venstre.

Til høire for Napoléon stod hans moder og nedenfor hende de regjerende konger. Tilvenstre stod dronningerne og fyrstinderne efter sin rang, øverst blandt disse dronning Julie af Spanien.

Dagen efter blev den kirkelige vielse fuldbyrdet i den store, firkantede Louvre-sal i Paris, der kun benyttedes ved de aller høitideligste ceremonier. Denne dag stod Letizia ved Marie

Louises side, i spidsen for dronningerne; hendes søn, kong Louis af Holland stod ligeoverfor hende i spidsen for kongerne.

Forholdet mellem Marie Louise og Letizia var, tilsyneladende idetmindste, meget bedre, end forholdet havde været mellem keiserinde Josephine og hendes svigermoder. Hvor indskrænket den østerrigske erkehertuginde end var, saa eiede hun forsaavidt de gamle slegters finfølelse, at hun betragtede det som pligt at behandle keiserens moder med ærbødighed. Flere ting tyder desuden paa, at hun personlig har følt sig tiltalt af Letizia. I et brev til sin fader skriver hun:

„Min svigermoder er en elskværdig og høist ærværdig fyrstinde. Hun har modtaget mig paa en meget smuk maade."

Det gode indtryk var neppe gjensidigt. Tiltrods for de følelser af hengivenhed og de forsikringer om datterlig kjærlighed, som keiserinden saavel i breve som mundtlig udtalte for hende, følte „Madame Mère" kun liden sympati for Marie Louise. Hun har ogsaa i sine memoirer erklæret hende for at være aldeles intetsigende og en daarlig karakter. Hendes søn følte sig saaret ved moderens mistro ligeoverfor hans gemalinde; men en dag skulde komme, hvor han erkjendte, at hun havde havt ret.

Keiseren af Frankriges magt og Marie

Louises høie herkomst bragte aldrig Letizia til at glemme, at hun var Napoléons moder, og at hun havde ret til hans og hans hustrus respekt. I et familieselskab rakte han en dag haanden frem mod hende med en bevægelse, som om han mente, at hun burde kysse den. Hun puffede den heftig tilbage.

„Er jeg ikke Deres keiser?“ spurgte han.

„Er jeg ikke Deres moder? Og er De ikke først og fremst min søn?“ svarede hun.

Napoléon taug og kyssede hende paa haanden.

Marie Louise, der var tilstede, bemerkede til svigermoderen:

„Mama! Da jeg var i Wien, kyssede jeg altid keiseren af Østerriges haand.“

„Keiseren af Østerrige var Deres fader, mit barn!“ svarede Letizia. „Keiseren af Frankrige er min søn, — det er forskjellen!“

Skjønt meget tilbageholdende, næsten ængstelig i selskabslivet, vidste hun altid at sætte sig i respekt og holdt strengt paa de rettigheder, der fulgte hendes rang.

Da Marie Louise under keiserens fravær en dag besøgte sin svigermoder, sagde hun:

„Madame, jeg har lyst til at spise middag hos Dem idag. Men gjør Dem ingen uleilighed for min skyld. Jeg kommer ikke som keiserinde.“

Letizia tog sin svigerdatter i sine arme, kyssede hende paa panden og svarede:

„Jeg gjør ingensomhelst forandring for Deres skyld; jeg modtager Dem som min datter. Keiserens hustru kommer og spiser hos keiserens moder!“

XX.

Napoléon og kongen af Holland. — Kongen af Roms fødsel.

Napoléons adjutant Rapp har sagt om ham: „Ingen var mere trofast i sin hengivenhed end keiseren. Han elskede ømt sin moder; han var forelsket i sin hustru. Han holdt meget af sine søstre, sine brødre, af alle sine nærmeste. Med undtagelse af hans moder gjorde alle ham sorger; alligevel holdt han ikke op med at overøse dem med ære og gods.“

Hans broder Joseph, som nu var konge i Spanien, satte, ligesom sin afdøde fader, for megen pris paa fornøielser; han var langt fra at udfolde den kraftige virksomhed, som Napoléon ønskede af ham. Ligesaalidt opfyldte Jérôme sine pligter som konge af Westfalen; ved sin ødselhed og sit udsvævende liv gjorde han sig foragtet af sine undersaatter.

Napoléon haabede, at hans familie skulde støtte hans herredømme; i virkeligheden har

maaske ingen skadet ham mere end hans egen slegt.

Ofte beklagede han sig til moderen over sine brødre.

„Min søn,“ svarede Letizia, „De har baade ret og uret. De har ret, naar De sammenligner Deres brødre med Dem selv; thi De er noget overordentligt, en personlighed, som ikke kan finde sin lige. Men De har uret i at tale nedsættende om dem, naar De sammenligner dem med andre konger; thi de andre konger er saa dumme, at man kunde tro, de gik med bind for øinene.“

„Signora Letizia!“ udbrød keiseren leende. „Smigrer De mig ogsaa?“

„Jeg smigre Dem? — Nei, langtfra! En moder smigrer aldrig sit barn. De ved,“ tilføiede hun, „at ligeoverfor offentligheden behandler jeg Dem med respekt, fordi jeg er Deres undersaat. Men i familielivet er jeg Deres moder. Og naar De siger: „Jeg vil,“ saa svarer jeg: „Jeg vil ikke!““ —

Idelige stridigheder forbitrede forholdet mellem kongen af Holland og keiseren; ogsaa mellem disse to maatte hendes bestræbelser altid gaa ud paa at udjevne og forsone.

Louis var i begyndelsen bleven kjoligt behandlet i sit land; lidt efter lidt havde han dog vundet folket. Han ønskede hollændernes vel og forsvarede dem mod Napoléons fordringer.

Det var kommet til et afgjørende brud mellem ham og hans hustru. Den lette, livlige Hortense stod uforstaaende ligeoverfor sin mands melankoli og ømfindtlighed. Hendes munterhed, hendes lidenskabelige kjærlighed til fornøielser, hendes uforsigtige tale havde daglig stødt an mod hans alvor, hans mistroiske sind, hans ængstelige omsorg for sin helbred.

Hun havde forladt Amsterdam og var nu i den franske hovedstad. Naar hendes egtefælle indfandt sig i Paris, tog han aldrig ophold i sit eget hus, hvor hustruen boede, men var sin moders gjest.

Louis optraadte som hollænder; hans mægtige broder befalede ham at optræde som fransk embedsmand. Kort før Marie Louises ankomst kaldte han ham til Paris. Mødet mellem dem var kjøligt. „Louis skaffede mig mere besvær ved sine formentlige dyder end Lucien ved sine feil,“ har Napoléon ytret. Han var opbragt over den uafhængighed, som han vovede at lægge for dagen i styrelsen af sit land, og truede stadig med at gjøre Holland til fransk provins.

Den unge konge viste sig snart ængstelig, snart besjælet af et fatalistisk mod. Han anede, at keiseren agtede at holde ham fængslet, indtil han havde givet efter for hans ønsker, og besluttede hemmelig at skynde sig til Holland.

Men da han efter en sammenkomst i Tuilerierne vendte tilbage til sin moder, fandt

han hendes palads omgivet af politisoldater, der havde ordre til ikke at tabe ham af syne.

Den ulykkelige mand blev alvorlig syg i Letizias hus. Alle de fyrstelige personer, som opholdt sig i Paris, skyndte sig at aflægge ham visitter. Napoléon holdt sig i begyndelsen borte. Men endelig besluttede ogsaa han at komme, og samtalen mellem dem var ret venskabelig.

Da hans helbred blev en smule bedre, reiste Louis sammen med sin moder til Compiègne for at modtage Marie Louise; han viste sig ved alle de fester, der blev foranstaltede i anledning af formælingen.

Efter nødtvungen at have underkastet sig keiserens fordringer kunde han endelig vende tilbage til Amsterdam.

Ogsaa dronning Hortense blev af sin stedfader tvungen til at vende did tilbage. Men den gamle uenighed brød snart igjen ud mellem egtefællerne; og hans hustru flygtede atter til Frankrige med sit yngste barn.

De politiske forviklinger varede fremdeles. Napoléon blev ved at betragte Holland som et af ham fuldstændig afhængigt rige; og kongen besluttede at frasige sig tronen. I hemmelighed reiste han natten den 2den juli 1810 bort fra sin hovedstad.

I begyndelsen vidste man ei, hvor han var. Han gav intet livstegn fra sig; og Letizia svævede i største angst for sin søn.

Efter flere ugers forløb modtog hun endelig følgende brev fra keiseren:

„Saint Cloud, den 20de juli 1810.

Madame!

Jeg skynder mig at meddele Dem, at kongen af Holland opholder sig ved badestedet Teplitz i Bøhmen. Da De har maattet føle megen uro paa grund af hans forsvinden, nøler jeg ikke et øieblik med at sende Dem denne efterretning til Deres beroligelse.

Hans opførsel er saadan, at den kun kan forklares ved hans sygelige tilstand.

Deres meget hengivne søn

Napoléon.“

* * *

Efterretningen om, at keiserparret turde haabe at faa en arving, og den almindelige jubel ved rygtet om Marie Louises forestaaende nedkomst trængte for et øieblik alle familietvistigheder i baggrunden.

Et ekstrablad til „Moniteur“ havde aftenen den 19de marts 1811 forberedt pariserne paa, at keiserinden var begyndt at føle de første smerter. Notre-Dames store klokker kaldte befolkningen til natlig kirkebøn.

Solen gik straalende op den følgende morgen. Byen var i spændt forventning; en urolig folke-

mængde fyldte gaderne og afventede tegnet paa keiserbarnets fødsel. Men endnu hørtes intet til kanonernes torden.

Den keiserlige familie, indehaverne af rigets høieste værdigheder og hoffets damer og herrer havde været samlede i Tuileriernes slot den hele nat. I Marie Louises soveværelse holdt hendes øverste hofdame, hertuginden af Montebello, den lidende keiserindes hoved i sine hænder. I den tilstødende sal sad fru Letizia og hendes døtre, medens hendes søn i angst gik op og ned ad gulvet.

Klokken ti om formiddagen blev keiserinden endelig forløst under forfærdelige lidelser.

Paa gaderne krydsede vogne hverandre i de forskjelligste retninger. Alt var bevægelse og forventning. Endelig hørtes et skud. Dyb taushed faldt over mængden, alt blev stille som ved et trylleslag. Fodgjængere, elegante ekvipager, arbeidskjærrer stansede. Hvis enkelte kjørende forsøgte at fortsætte sin vei, blev de ved bydende haandbevægelser og truende stemmer tvungne til ikke at røre sig af pletten.

Tjenestefolk samlede sig i portrummene, butikeiere traadte ud af sine døre; vinduerne i alle huse og i alle etager fyldtes med hoveder.

Ved første skud havde man begyndt at tælle. Man lyttede spændt og nævnte tallene med høi røst, ligesom i kor. Ikke alle var naaede til det samme tal; der hævede sig liden-

skabelige modsigelser om, hvorvidt det var nitten eller tyve. Man kom til det etogtyvende. Nu herskede der ingen tvivl længer. Et umaadeligt raab: „Vive l'Empereur!" opslugte alt andet.

Kanonskuddene blev ved at drønne; men man agtede ikke mere paa dem. Man disputerede ikke, om det var det fire og tyvende eller fem og tyvende; man havde visheden for, at det var en prins, som var født.

Atter kom alt i livlig bevægelse. Vognene rullede i fordoblet fart mod sine bestemmelsessteder. Paa gaderne omfavnede man hverandre og trykkede hverandres hænder. Mændene svingede sine hatte, kvinderne lod sine tørklæder flagre i luften. Man græd af glæde; fra vinduerne vinkede man og hilste og raabte ned til mængden.

Bag et forhæng i et af vinduerne paa slottet iagttog Napoléon folkets jubel. Store taarer rullede ned ad hans kinder, uden at han gjorde mine til at tørre dem bort. Han havde naaet sin lykkes høidepunkt. En anelse om dette sneg sig kanske ind i hans sjæl. Hele dagen var hans øine fugtige; man saa ham eftertænksom og alvorlig.

Pager sendtes ud for at melde det glade budskab. Klokken $10^1/_2$ steg luftskippersken, madame Blanchard op i en ballon og strøede trykte sedler ud om dette barns fødsel, der allerede i vuggen blev kaldt konge af Rom.

Til de venligsindede hoffer skrev keiseren personlig. „Dette er gode breve,“ sagde han; „jeg har aldrig undertegnet bedre.“

Høit og lavt, i Østen og i Vesten var hans fiender fulde af misundelse over denne nye lykke, der var faldt i hans skjød; et keiserbarns fødsel vilde endmere befæste hans stilling, hans anseelse, hans indflydelse. At hans glans og magt pludselig kunde styrte sammen, vovede man neppe at tænke, endsige at udtale. I de politiske kredse i Wien vakte det opmerksomhed, at en gut havde vovet at raabe paa gaden: „Om nogle aar kan vi have denne konge af Rom som tiggerstudent hos os.“

Over hele det umaadelige franske keiserrige og i kongeriget Italien blev begivenheden feiret ved folkefester, kanontorden, klokkeklang, takkebønner i kirkerne, illuminationer og fyrverkerier, samt ved flag og faner, der vaiede fra offentlige og private bygninger, fra kirketaarne og fra skibsmaster.

Digtekunsten nedlod sig til den laveste smiger. I alle europæiske sprog, med undtagelse af det engelske, tryktes der sange, oder og dithyramber. I løbet af en uge talte man to tusinde digte til den lille konge af Roms pris, og der blev uddelt hundrede tusinde francs til de trængende blandt poeterne. Selv de mest overdrevne blandt disse versificerede udgydelser var kun ekko af den almindelige stemning.

Keiserens moder kunde ikke være ufølsom for den overstrømmende glæde og begeistring, som vaktes tillive ved hendes barnebarns fødsel, ved disse utallige tegn paa hengivenhed og beundring for hendes søn. Ved daabshøitideligheden gjentoges den stormende jubel. Folket strømmede til hovedstaden fra fjerne egne, begeistringen kjendte ingen grænser.

Keiseren af Østerrige*) og „Madame Mère“ var faddere. Da Letizia under den hellige handling vendte sig mod sin mægtige søn, · da hun saa hans blik fuldt af ubeskrivelig lykke hvile paa barnet, syntes tilliden til den kommende tid endelig ogsaa at holde indtog i hendes sjæl.

Men denne sildige følelse af tryghed skulde snart atter svinde bort.

---

*) Repræsenteret ved en af erkehertugerne.

XXI.

Cathérine af Westfalen og hendes svigermoder. — Letizia under keiserdømmets nedgang.

En kjærlig svigerdatter havde Letizia i sin søn Jérôme's anden hustru. Da hun første gang saa „Madame Mère“, elskede hun hende allerede; og hun nærede hele sit liv en overordentlig hengivenhed og respekt for sin egtefælles moder. Hun sammenligner hende i et af sine breve med enkekeiserinden af Rusland, der almindelig var gjenstand for den største ærefrygt.

Naar kongen og dronningen af Westfalen var i Paris, var Letizia lykkelig i deres selskab. Og under hendes ophold ved badesteder besøgte Cathérine og Jérôme hende oftere.

Sommeren 1811 drog hun til Cassel for at besøge sine børn. Modtaget af alle offentlige autoriteter holdt hun et glimrende indtog i sin yngste søns hovedstad.

Kongen og dronningen gjorde sig begge

den største umage for at gjøre opholdet saa behageligt som muligt for den elskede moder. Der blev foranstaltet fester, gjort udflugter til de omliggende slotte, holdt parader og jagter. Men mere glæde end ved festerne følte hun ved den kjærlighed og enighed, som herskede mellem det kongelige par.

Ved hendes afreise ledsagede Jérôme og Cathérine hende et stykke paa vei; alle tre var smertelig bevægede ved skilsmissen.

Dronningen skrev i sin dagbog:

„Afskeden gjorde mig meget ondt. I den alder, hvori moder er, og i den bevægede tid, hvori vi lever, er det vanskeligt at forudse, naar vi sees igjen. Adskillelsen faldt mig dobbelt tung, fordi Madame Mère var et saa behageligt selskab for mig. Hun har megen aand og udmerkede egenskaber. Da jeg næsten altid er henvist til mig selv, fandt jeg megen støtte hos hende. Et kvindehjerte trænger at aabne sig for et andet kvindehjerte."

Det følgende aar skrev hun til svigermoderen:

„Cassel, den 28de april 1812.

Min kjære mama!

Deres brev af 16de april modtog jeg særdeles beleiligt; thi jeg var meget urolig og meget bedrøvet over ikke at have hørt fra Dem paa nogen tid. De har forvænnet

mig ved Deres godhed. Og naar der gaar længere tid hen, uden at De skriver til mig, føler jeg allehaande ængstelser, frygt for at De ikke befinder Dem vel eller for at Deres følelser for mig ikke længer er saa varme som før.

De ved, min kjære mama, at jeg elsker Dem, som om jeg kunde være et af Deres egne børn, og at denne hengivenhed bringer mig til at ønske gjenkjærlighed fra Deres side.

Jeg deler med grund de ængstelser, som De maa nære i dette øieblik; jeg vil ikke gjenvinde min ro, før Jérôme er kommen tilbage. Jeg modtager ofte efterretninger fra ham; han befinder sig vel. Han er endnu i Kalisz i Polen.

Naar De vil skrive til ham, min kjære mama, saa behøver De kun at sende mig Deres breve; thi jeg har anledning til meget punktligt at lade dem naa frem til ham, og jeg ser mig istand til at skrive til ham hver dag. De forretninger, som han har betroet mig, kræver, at jeg næsten daglig aflægger ham regnskab; desuden vil jeg nødig paatage mig noget ansvar.

Jeg er meget glad over, hvad De siger mig om Deres helbred; jeg beder Dem indtrængende om at blive ved at fortælle mig

om, hvorledes De befinder Dem, saavelsom om Deres planer for sommeren.

Min kjære mama! Vær saa venlig at hilse keiseren og keiserinden fra mig, naar De finder anledning dertil. Og hils tusinde gange Caroline og Pauline.

Vær overbevist om, at intet kan sammenlignes med den ømme og respektfulde kjærlighed, som næres for Dem af Deres dybt hengivne

datter Cathérine."

I Paris havde man imidlertid i al hemmelighed begyndt de frygtelige krigsrustninger mod Rusland.

I Dresden solede keiseren sig endnu engang i sin magts og herligheds fulde glans. Marie Louise havde fulgt ham derhen. De allierede fyrster hyldede ham, før han (juni 1812) drog bort i spidsen for den kolossale hær, hvortil alle vasalstater, selv Østerrige og Preussen, havde ydet sit bidrag.

Faa maaneder senere trængte sørgelige rygter om hærens lidelser og om blodige tab frem til Frankrige. En sammensværgelse mod Napoléons regjering, som general Mallet havde sat i scene, og som ikke havde været langt fra at lykkes, udbredte skræk i den keiserlige familie. Stadig kom der nye efterretninger fra

Rusland, stadig blev de mere og mere forfærdelige. Almindelig sorg og bestyrtelse herskede i Frankrige. Der fandtes næsten ikke en familie, som ikke begræd en paarørende, der havde fundet sin død i den blodige slagtummel eller paa ismarkerne ved Beresina.

Efter maaneder fulde af angst indtraf keiseren uventet og velbeholden i sin hovedstad. Hans rastløse energie forvandlede i løbet af kort tid riget til en eneste stor feltleir og bragte haab og tillid tilbage til de modløse sjæle. —

Efter Napoléons fiendtlige optræden mod paven, efter at kirkestaten var bleven indlemmet i Frankrige, havde Lucien Bonaparte ikke længer følt sig i sikkerhed paa sit derværende gods. Han havde havt til hensigt at begive sig til Amerika med sin familie. Men han kom ikke længere end til England; her blev han behandlet med udmerkelse, men ikke destomindre holdt under opsigt af dette lands regjering, der negtede ham at drage videre.

Da hans broder 1813 aabnede det store felttog i Tyskland, glemte Lucien det gamle nag. Han skrev til ham og tilbød ham sin tjeneste.

Keiseren sendte i den anledning følgende linjer til sin moder:

„Lucien har tilskrevet mig og foreslaar mig en forsoning, som ogsaa jeg levende

ønsker. Skriv til ham i mit navn og sig ham, at hans brev har fundet gjenklang i mit hjerte. Jeg har tiltænkt ham Toscanas trone. Han skal herske i Florens og atter bringe Medicis'ernes tidsalder til opblomstring. Ligesom disse elsker og beskytter han de skjønne kunster."

Letizia græd af glæde, da hun læste dette brev. Efter ti aars forløb saa hun endelig udsigt til en udsoning af denne strid, der havde beredt hende saa megen kummer.

Ogsaa Louis gjorde skridt til igjen at nærme sig keiseren. Efter at have nedlagt Hollands krone havde han levet fuldstændig tilbagetrukket i Graz (i Steiermark). Ved efterretningen om den franske armés nederlag i Rusland, indsaa han, at hans plads nu burde være ved broderens side; greben af de store begivenheder var han rede til atter at stille sig under den keiserlige fane.

„Jeg kommer, Sire," skrev han til Napoléon (den 1ste januar 1813), „for at tilbyde det land, hvor jeg er født, for at tilbyde Dem og min familie den ringe del af min helbred, som jeg endnu er i besiddelse af, saavelsom alle tjenester, som jeg er istand til at yde, forudsat, at jeg kan gjøre dette med ære."

Hermed mente han, der endnu i første række følte sig som hollænder, at keiseren skulde

gjengive hans tidligere undersaatter deres selvstændighed og høilydt gjøre dette bekjendt for alverden.

Keiserens svar indtraf, men ikke i den form, som han havde ventet. Hans formodning om, at hærens undergang skulde have bøiet denne jernhaarde karakter, var urigtig. Napoléon troede sig endnu mægtig nok til at knuse sine fiender; han tænkte ikke et øieblik paa at imødekomme sin landflygtige broders ønske.

Udaf hans svar hører man den foragtelige latter, hvormed han har modtaget den kongelige sværmers tilbud. „De forestillinger, som De gjør Dem med hensyn til min stilling, er aldeles urigtige," skriver han. „Jeg har over en million bevæbnede mænd til min raadighed, og jeg har to hundrede millioner i min krigskasse. Holland forbliver for bestandig fransk."

For at mildne dette bestemte sprog, der dræber Louis' illusioner, roser han imidlertid hans forsæt at ville vende tilbage til Frankrige. Han lover at modtage ham i sine stater „ikke som en broder, af hvem han er bleven fornærmet, men som en fader, der har opdraget ham".

Samtidig bad han sin moder om at skrive til ham; og hun sendte ex-kongen af Holland følgende brev:

„Paris, den 20de februar 1813.

Min kjære søn!

Dine breve af 1ste og 2den januar er blevne overrakte mig af keiseren. Samtidig har han overgivet mig det brev, som du sendte under min adresse, og som var bestemt til ham.

Jeg kan ikke sige dig, hvilken tilfredsstillelse og glæde, de har beredt mig. Jeg takker Gud af ganske hjerte, der under de nuværende omstændigheder har ledet dig til dette skridt.

Det gjør dit hjerte ære ligesaavel som din forstand. Og jeg vilde elske dig endnu høiere, dersom min kjærlighed til dig var istand til at forøges.

Men det er ikke nok, min kjære søn, at have gjort det første skridt; man maa ikke skrækkes tilbage, man maa krone verket!

Keiseren læste høit for mig det svar, som han havde sendt dig. Fraseet passussen om Holland forekommer det mig, at du bør være tilfreds. Han slutter med ivrig at opmuntre dig til at komme til ham i Paris; jeg forener mine opfordringer med hans for at bede dig om denne gang ikke at afslaa hans indbydelse. Jeg beder dig derom i navn af alt, hvad der er dig kjærest, og som det største bevis, du kan give mig paa din hen-

givenhed. Dersom det er nødvendigt, befaler jeg dig det som din moder!

Hvis jeg kunde betro til papiret alle de mægtige grunde, der kalder dig til Paris, er jeg vis paa, at du ikke et øieblik vilde betænke dig paa at forlade din landflygtighed; men det er nok, naar jeg siger dig, at din nærværelse her er høist nødvendig, meget mere nødvendig, end du kan forestille dig det fra det fjerne.

Sæt tilside alle de grunde, der endnu kunde holde dig borte fra os. Lyt kun til naturens stemme. Vend tilbage til din familie, som trænger dig i dette øieblik!

Omstændighederne kunde forøvrigt ikke være gunstigere for dig. Din tilbagevenden under denne krise vil opvække samme beundring i Europa, som din karakters fasthed opvakte for tre aar siden. Offentligheden vil skjænke din ædle handlemaade sit bifald.

Og desuden: hvilken trøst vil du ikke føle ved at gjense dine børn, ved i nærheden at føre tilsyn med din Napoléons opdragelse, dette barn, der er saa elskværdigt, saa interessant, og som allerede berettiger til saa mange forhaabninger. Han vil — det tvivler jeg ikke paa! — bringe dig til at glemme alt det forbigangne.

Jeg vil ikke gjentage for dig, hvad jeg har sagt dig tusinde gange med hensyn til

mig selv; jeg vil skylde dig min sjæls fred og ro, dersom du vender tilbage. I modsat tilfælde vil du maatte bebreide dig at have afkortet den sørgelige rest af mine dage og at have bragt mig til at stige ned i graven uden at føle savn ved at forlade livet.

Min sundhed er hidtil nogenlunde. Paulette meddeler mig, at hun begynder at føle sig bedre. Din onkel er fremdeles i Lyon, hvor han glæder sig ved en god helbred. Dronningen af Spanien skriver selv til dig. Keiseren, keiserinden og kongen af Rom befinder sig vel.

Keiseren har glemt at overlevere mig dine digte. Jeg vil bede ham om dem og sige dig min mening om dem i mit næste brev.

Farvel, min kjære søn! Lad mig ikke vente paa dit svar, og lad det blive overensstemmende med mit hjertes ønsker!

Jeg omfavner dig af fuldt hjerte.

Din kjærlige moder."

Keiserens svar paa Louis' henvendelse havde ikke været egnet til at hidføre en forsoning. Hans erklæring om, at Holland for bestandig skulde vedblive at være fransk, fyldte ex-kongen med dyb smerte. „Heller," udraabte han, „vil jeg tusinde gange lide døden end gjøre noget,

der støder an mod min samvittighed og mod min pligt."

Moderens ros over hans beslutning om at vende tilbage lød som haan i hans øren. Det berørte ham smerteligt, at netop hun var af den mening, at han burde være tilfreds med sin broders svar. I sin vrede overhørte han hendes indtrængende formaning om atter at slutte sig til sin familie.

Krigsrustningerne i Østerrige var et tydeligt fingerpeg for ham om, at keiserens svigerfader snart vilde tage parti mod Frankrige. Opholdet blev ham uudholdeligt i en stat, der i forbund med det øvrige Europa tænkte paa at ødelægge hans fødeland.

Den 2den august forlod han Graz under et paataget navn. Han underrettede Napoléon om, at han begav sig til Schweiz; endnu en gang tilbød han ham sin tjeneste i haab om, at broderen vilde opfylde hans fordringer med hensyn til Holland.

Men keiseren blev i høieste grad forbitret over de formaninger til en fredelig politik, som Louis tillod sig at sende ham. Han erklærede, at han heller vilde lade Holland gaa tilbage til huset Oranien end til sin broder.

I utrolig kort tid havde han ført sin hær ind i Tyskland for at møde de fremrykkende fiender. I mai maaned (1813) havde han vundet

slagene ved Lützen og Bautzen, hvilket atter i høi grad havde styrket hans selvtillid.

I anledning af det sidste af disse slag skrev Marie Louise til sin svigermoder:

„Saint-Cloud, den 25de mai 1813.
Klokken 7 aften.

Min kjære mama!

Jeg har netop modtaget underretning om, at keiseren har vundet et slag ved Bautzen. Han befinder sig vel og har ikke et øieblik været i fare. Jeg haaber, at dette andet, ligesaa afgjørende slag maa bringe os freden og keiserens tilbagekomst.

Jeg havde endnu en mængde ting at sige Dem, min kjære mama; men jeg vil ikke opsætte et minut med at glæde Dem med disse gode efterretninger.

Jeg beder Dem at tro paa hele min varme kjærlighed, min kjære mama!

Deres meget hengivne datter
Louise."

Da hun modtog disse linjer, befandt Letizia sig ved badestedet Pont. En maanedstid senere vendte hun tilbage til Paris.

En høitstaaende dame, der omtrent ved denne tid kom til hende for at overrække hende et anbefalingsbrev, har beskrevet sit besøg i sine memoirer:

„Jeg fandt Madame siddende ved et stort bord med over treti smaa kurve og adskillige perlearbeider foran sig.

„Vent lidt," sagde hun; „vi skal se nærmere paa brevet. — Kan De gjøre den slags arbeider?"

„Nei, Madame."

„Jeg heller ikke. Jeg kjøber dem af de ulykkelige enker efter de faldne officerer, hvoraf der nu er saa mange. (Til kammerherren:) De ved, Cossé! det er den vanføre frue, som har arbeidet dem; hun har fingre som en fé. Jeg gjør den stakkel en tjeneste; alle mine damer tager dem. — Tror De det ikke?"

„Jo, det tror jeg gjerne! En gave fra Madame Mère's haand er altid smigrende."

Letizia: „En gave, siger De! — Hvor har De Deres tanker? Jeg betaler dem, og jeg lader ogsaa de andre betale dem. Aah, min kjære! Jeg ser godt, at De ikke er sparsommelig."

Damen skriver videre:

„Jeg havde stor lyst til at le. Men hr. Cossé-Brisacs uhyre alvorlige mine kaldte mig øieblikkelig til respekt.

Blandt andre ting spurgte Madame mig ogsaa ud om de romerske perler. Jeg troede at optræde diplomatisk ved at svare:

„De er meget dyrere, end de, som man benytter til disse arbeider."

„Aa, lille ven! Jeg kjender prisen paa de

forskjelligste sorter!" udbrød Madame. „Mig kan man ikke indbilde noget saadant! Jeg spiller ikke prinsesse som mine døtre. — Apropos! Har man nye efterretninger idag? Jeg er lidt urolig. Cossé forekommer mig ogsaa nedslaaet. Alverden siger, at min søn burde have sluttet fred. Jeg for min del tror, at hvad han gjør, altid er til det bedste."

Jeg følte mig en smule forlegen og svarede, at man maatte have tillid til keiserens geni.

Madame gjorde en bevægelse med hovedet; og jeg skyndte mig at tage afsked.

Jeg blev ført ud med samme etikette, hvormed jeg var bleven ført ind. Idet jeg trak mig tilbage med ansigtet vendt mod Madame, blev min fod viklet ind i mit slæb; hvis jeg havde været mindre slank og elastisk, vilde jeg være faldt omkuld."

Keiserens moder viste ved denne leilighed, at dersom hun i nogen grad var fremmed for hoflivets former, saa havde hun ialfald med sit ligefremme væsen bevaret sin fordringsløshed og sit hjertes godhed.

„Aa, Gud!" raabte hun. „Gaa De kun ret frem. De kunde nær være kommen til skade paa grund af etiketten."

XXII.

Brev fra Jérôme til sin moder. — Letizia forsoner Joseph med Napoléon. — Keiserdømmets fald. — Afreisen til Blois. — Letizia drager til Rom.

Den 18de september 1813 skrev Jérôme fra Cassel til sin moder:

„Min kjære mama!

Jeg har i løbet af de sidste tre maaneder været beskjeftiget med at lade male en æske af emalje til Dem. Der arbeides fremdeles paa den; og jeg haaber, at den maa blive efter Deres smag. Jeg beder Dem om at modtage den som et tegn paa min kjærlighed til den bedste og mest elskede af alle mødre.

Vi er stadig i forventning om store efterretninger fra egnen om Berlin; det synes, at man hviler sig ud en smule ved Bohmen. Keiseren maa være ankommen til Torgau.

Gud give os snart fred! Det er, hvad hele verden ønsker, og hvad vi alle trænger.

Farvel, min kjære mama! Jeg omfavner Dem af ganske hjerte!

Deres hengivne og kjærlige søn

Jérôme."

Haabet om fred skulde ikke gaa i opfyldelse. Østerrige havde allieret sig med Rusland og Preussen. Kongen af Bayern havde skilt sin sag fra Napoléons. Og kong Jérôme maatte flygte fra sit rige, der atter toges i besiddelse af de fordrevne regenter.

Det store slag ved Leipzig fuldendte Rhinforbundets opløsning; dets fyrster søgte ved frafald fra sin forrige beskytter at redde sine egne besiddelser. Virkningerne af Napoléons nederlag strakte sig endnu videre: Holland reiste sig mod sin underkuer og modtog med jubel prins Wilhelm af Oranien, der vendte tilbage fra England. Schweiz gjorde sig selvstændigt, og Illyrien underkastede sig Østerrige paanyt.

De konger, som Napoléon havde skabt, havde bidraget uendelig meget til hans fald; navnlig havde kongen af Westfalens optræden skaffet ham mange fiender.

Keiseren forbød sin broder at vende tilbage til Paris. Jérôme, der ikke kunde trøste sig over at have tabt Westfalen, reiste med nogle

levninger af sit hof fra Koblenz til Køln, fra Køln til Aix la Chapelle.

Wellingtons seire i Spanien havde tvunget kong Joseph til at forlade dette land. Han vendte tilbage til Frankrige, betragtede sig som et offerlam og holdt ikke op med at plage sin broder for at formaa ham til ved nye troppemasser at føre ham tilbage til hans trone.

Det var for sent. Napoléon maatte tænke paa at forsvare Frankriges grænser; de forbundne magter rykkede nærmere skridt for skridt. Han forlangte, at Joseph formelt skulde frasige sig Spaniens krone og leve som fransk prins.

Hertil kunde ex-kongen ikke beslutte sig. Istedetfor at støtte keiseren ved at stille sig i spidsen for forsvarsbevægelsen i Paris, holdt han sig i fornem afstand og syntes at misbillige, hvad broderen foretog sig.

Paa sit slot Mortefontaine levede han omgivet af et lidet hof. „Den samling af mennesker, der befandt sig paa slottet, afgav et besynderligt skue,“ siger grev Miot de Mélito. „Man saa der en konge af Spanien, som ikke eiede en tomme jord i dette land, og hustruen til en fransk general, der var bleven ophøiet til fyrste, og som var bleven vor dødelige fiende.*) Endvidere en af Napoléons sviger-

*) Bernadotte.

inder, datter af kongen af Würtemberg, der var traadt ind i det forbund, som var dannet for at styrte keiserdømmet. Man saa spanske, tyske og franske hoffolk, der ikke længer havde noget hof, hvor de hørte hjemme. For at gjøre maalet fuldt af dette sammensurium, traf man ogsaa den indiske patriark og Spaniens storinkvisitor, som fra tid til anden læste en messe paa slottet. Jagt, fiskeri, spil, landture og bordets glæder forbandt hele denne verden, der syntes forundret over at være samlet paa et sted. Man bedøvede sig, medens man ventede paa, at uveiret, som hylede i det fjerne, skulde bryde løs og jage os fra hverandre."

Frankriges stilling blev for hver dag mere betænkelig; keiseren haabede fremdeles paa sin ældste broders underkastelse som fransk prins. Som ved enhver uenighed i familien traadte ogsaa ved denne leilighed moderen mæglende imellem. Hun begav sig den 27de december til Josephs slot og bevægede ham ved sine indtrængende forestillinger til at skrive et brev til Napoléon.

To dage efter Letizias besøg sendte han brevet afsted:

„Sire!

De fremmede hærmassers indrykning i Schweiz har aabnet Frankrige for fienden. Under disse omstændigheder ønsker jeg, at

Deres majestæt skal være forvisset om, at mit hjerte er fuldstændig fransk. Ført tilbage til Frankrige af begivenhedernes magt, vilde jeg føle mig lykkelig ved at kunne være Dem til nogen nytte; og jeg er rede til at gjøre alt for at bevise Dem min hengivenhed."

Forsoningen mellem de to brødre var fuldstændig. I januar maaned (1814) flyttede exkongen af Spanien atter ind i slottet Luxembourg, som han otte aar tidligere havde forladt som prins af Frankrige.

Da de allierede tropper var rykkede ind i Schweiz, var Louis Bonaparte brudt op fra Solothurn, hvor han i nogen tid havde opholdt sig. Han var først reist til sin onkel, kardinal Fesch, der endnu forvaltede sit embede som erkebiskop i Lyon. Men i begyndelsen af aaret 1814 kom han til Paris, hvor han atter tog ophold hos sin moder.

Napoléon viste sig vred over, at han var ankommen uden først at udbede sig hans tilladelse; han befalede ham at fjerne sig firti mile fra hovedstaden.

Den yngre broder negtede at adlyde. „Ingen har ret til at forhindre mig fra at bo i mit hjem," sagde han.

Ved Marie Louises mellemkomst fik han den 10de januar foretræde hos keiseren; men mødet var kort og koldt.

Begivenhederne væltede sig over hverandre. Keiserdømmets magt syntes tilintetgjort. Nutidens farer og fremtidens trusler bragte den tidligere storhed i forglemmelse.

Letizia oplevede nu de ulykkens dage, som hun saa længe havde frygtet og forudseet. Had, smædeskrifter, forfølgelser udslyngedes over hendes før saa frygtede søn, for hvem man begyndte at tabe sin rædsel.

Stedse tydeligere traadte i Frankrige tegnene frem paa overanstrengelse og træthed. Den begeistring, hvormed folket under revolutionen havde styrtet sig i kamp mod Europa, var forsvunden.

For at vise et stort mod maa man have store forhaabninger. Men her var der ikke mere noget haab. Selv hos de høieste officerer begyndte den ridderlige aand at forsvinde. De brød sig ikke længer om det eventyrlige liv og talte aabent om stillingens haabløshed, — kun ikke, naar de befandt sig ansigt til ansigt med keiseren.

De, som holdt fast ved ham, var de, som havde mest at beklage sig over. Soldaterne, som uden at knurre havde fulgt ham i Egyptens sand og Ruslands snesletter, som havde fulgt ham fra felttog til felttog, fra Arcole og Pyramiderne til Moskwa og Leipzig, som overdækkede med saar og skrammer tidt kun havde havt en straahytte til hvileplads, ærede ham ogsaa

nu i nederlagenes tid, og bevarede ham sin troskab og begeistring.

Paa den letsindige pariserbefolkning virkede det omtrent, som naar lynet slaar ned, da man fik efterretning om, at fienden hurtigt nærmede sig. For første gang gjorde man sig regnskab for den strenge virkelighed: Krigen, der hidtil havde været ført udenfor landet, rykkede dem ind paa livet; hver by, hver landsby, hvert hjem kunde vente at blive plyndret og herjet.

Da herskeren (december 1813) havde aabnet den lovgivende forsamling, havde man mødt ham med en heftig og bitter opposition, der havde foranlediget ham til hurtig at opløse den.

„Jeg ved," sagde han, „at man finder behag i kalde mig menneskeæderen fra Corsica, og at man tillægger mig nederdrægtigheder. Man vil komme til at sige endnu værre ting om mig. Jeg venter med at blive vred, indtil man paastaar, at jeg har spist min egen moder til frokost."

Medens hans brødre i ulykken knyttede sin skjebne til hans, modtog han budskabet om, at hans svoger Murat havde undertegnet en vaabenstilstand med England og sluttet forbund med Østerrige. Dette frafald smertede baade ham og hans moder saameget mere, som det skyldtes hans hustrus paavirkning, at kongen af Neapel havde ladet sig henrive til dette forræderi.

Letizia tabte ved denne leilighed den sidste illusion med hensyn til sin svigersøn og al tillid til sin yngste datter.

Den 25de januar 1814 tog Napoléon afsked fra sin gemalinde og søn, som han aldrig mere skulde gjense; han ilede afsted for at møde fienden.

Marie Louise skulde føre regentskabet. Joseph var bleven udnævnt til hendes raadgiver; hun var desuden bleven omgivet af et regentskabsraad, hvori keiseren blandt andre havde indvalgt sin moder, dronningen af Spanien og dronning Hortense.

To maaneder senere stod de allierede tropper foran Paris. Napoléon, der vilde ile sin hovedstad til hjælp, kom for sent. Samme nat, som han skulde være naaet frem, overgav befolkningen sig til seirherrernes ædelmodighed. Opfyldt af harme og fortvivlelse maatte keiseren begive sig til Fontainebleau.

Inden fiendens ankomst havde keiserinden, kongen af Rom, Letizia og hele den keiserlige familie forladt Paris for at opslaa sit hovedkvarter i Blois.

Veien mellem Vendôme og Blois var først nylig bygget; strømme af regn havde paa flere steder gjort den næsten ufremkommelig. En mængde pakvogne blev stikkende fast i sølen; man maatte spænde hestene fra de andre vogne for at faa trukket dem op af dette morads,

hvilket i høi grad forsinkede flugten. Ogsaa den pragtfulde kroningsvogn havde man slæbt med; den maatte med uhyre besvær trækkes gjennem smudset.

Klokken fem om eftermiddagen den 2den april holdt man indtog i den lille by. Mængden hilste stille; ingen hyldest afbrød den trykkende taushed.

Smaastadsborgerne var ikke lidet overraskede over dette høie og talrige besøg. Raadhuset blev i hast indrettet for keiserinden og kongen af Rom. Bemidlede borgere, der boede i raadhusets nærhed, blev opfordrede til at stille værelser til raadighed for keiserens moder, for kongerne Joseph, Louis og Jérôme samt for dronningerne Julie og Hortense.

Man svævede i pinlig uvished om hovedstadens og Frankriges skjebne.

Den 7de april om formiddagen indtraf efterretningen om, at Napoléon havde frasagt sig tronen. Marie Louise blev kaldt til Østerrige af sin fader.

Kongen af Rom skulde følge hende. Letizia sluttede endnu en gang sit barnebarn i sine arme. Hendes svigerdatter traadte hen til hende, før hun steg tilvogns.

„Madame," sagde hun, „jeg haaber, at De vil bevare for mig de følelser af velvilje, som De hidtil har hædret mig med."

„Det vil afhænge af Dem selv og Deres opførsel i fremtiden," svarede keiserens nedbøiede moder.

Den karakter- og viljeløse Marie Louise drog bort. Faderens magtsprog og raadgivere i hendes nærhed drev hendes vei mod hendes barndoms hjem. Hvis hun var bleven ledet i en anden retning, er det ikke usandsynligt, at hun vilde have staaet for efterslegten som keiserens trofaste hustru. Hun var en natur, der trængte at have et væsen i sin nærhed, som hun kunde elske. Hvis hun fra Blois var ilet til Fontainebleau, vilde hun maaske have skjænket fangen paa St. Hélèna sin kjærlighed til det sidste.

Det var paaskeaften 1814, at hun reiste. Samme dag forlod keisermoderen Blois, ledsaget af sin ældste og sin yngste søn. Hun tog veien til Orleans. De tætte rækker af tilskuere, der havde stillet sig op ved hendes vei, nøiede sig med i dybeste taushed at stirre paa hende og paa de to ex-konger i hendes følge.

Hendes hofdame, baronesse Fontanges, havde fulgt hende til Blois, men af egen drift skilt sig fra hende i denne by. Ingen af hendes andre hofdamer kom for at følge hende videre eller indfandt sig senere hos hende.

Kardinal Fesch var ad lange omveie ilet til Orleans for at hente sin søster; sammen

med ham fortsatte hun i stilhed reisen til Italien. Aldrig havde disse to søskende i den grad følt, hvor inderligt de var knyttede til hinanden, som under denne flugt.

„Madame Mère“ havde tilbragt keiserdømmets ti aar med at skjælve for Napoléons liv, med at gaa i forbøn og mægle fred for sine andre sønner, med at lide paa grund af sine døtres opførsel, med at være skinsyg paa Josephine og at være paa vagt mod ydmygelser af Marie Louise. Hun var den eneste inden familien, som keiserens fald ei fandt uforberedt.

Hun havde nydt den verdslige storhed og forstaaet dens intethed. Der havde i hendes besynderlige skjebne været saa mange overraskelser og omveltninger, at hun tidt havde følt sig fristet til at spørge sig, om hendes liv havde været virkelighed eller en roman.

Medens hun drog bort, tænkte hun uden savn paa disse hofmænd og smigrere, der i sin tid havde teet sig som præster ligeoverfor en gud, naar de befandt sig i Napoléons nærhed, men som hastigt vendte ham ryggen, nu da han var styrtet ned fra sin sokkel.

Han, der nogle aar tidligere, som seirherre ved Wagram havde holdt de mest glimrende fester i Fontainebleau, sad nu overvunden i dette samme slot, hvor paven havde været hans fange.

Paven var fri; han havde nylig i triumf feiret sin tilbagekomst til Rom.

Undsluppen Napoléons fængsel aabnede han ædelmodigt et asyl for sin forfølgers forfulgte slegt. Det var til hans stater, at Fesch og Letizia søgte sin tilflugt. Fuld af godhed og mildhed modtog Pius VII keiserens moder.

„Velkommen, min datter,“ sagde han, „velkommen til denne by, der altid har været de store landflygtiges tilflugtsted.“

XXIII.

Letizia og keiseren paa øen Elba.

Den tredie mai om aftenen ankrede Napoléon ved øen Elba; den følgende morgen steg han iland. Et Te Deum blev sunget i kirken. Da denne ceremoni var til ende, begav han sig til byens raadhus, hvor han skulde bo.

Raadhussalen var smykket med smaa malerier samt med nogle armestager. Midt for langvæggen havde man i hast reist en trone og dekoreret den med guldpapir og brogede tøistumper.

Mange mennesker havde fulgt keiseren, og man lod saa mange træde ind, som salen kunde rumme. Napoléon tog ordet og opfordrede borgermestrene til at holde orden inden sine kommuner og præsterne til at præke fredsommelighed for sine sognebørn.

Klokken fem den følgende morgen gik han ud for at besigtige de offentlige bygninger. Han kom først tilbage klokken ni efter at have

overøst de mennesker, som han mødte, med allehaande spørgsmaal. Han befalede, at der skulde foretages en hel del forandringer, samt at kasernen Saint-François skulde omdannes til et slot, hvor han vilde opslaa sin residens.

Den derpaa følgende dag reiste han meget tidligt ud til gruberne i Rio. Han undersøgte alt med samvittighedsfuld opmerksomhed og roste i sterke udtryk direktøren. Overhovedet viste han samme omsorg og iver for denne ø, der kun var tyve mile i omkreds, og som kun havde 12,000 indbyggere, som han havde vist for sit tidligere, umaadelige rige.

For at vinde befolkningens hengivenhed forærede han øen 60,000 francs, der skulde anvendes til vei-anlæg, som længe havde været planlagte, men som hidtil ikke havde kunnet bringes til udførelse paa grund af manglende pengemidler. Summen lod han veksle i sølvmynt, for at hans ædelmodighed kunde gjøre et saa meget større indtryk, naar hans tjenere bar pengesækkene gjennem byen.

Befolkningens sydlandske fantasi kom i fyr og flamme for deres hersker. Man talte ikke om andet end om hans umaadelige skatte og om de vidundere, som han vilde udføre. Aldrig, end ikke i sin høieste glansperiode, var han bleven mere rost, end han nu blev det paa Elba.

Han lod øens damer underrette om, at han

to gange ugentlig vilde modtage dem klokken otte om aftenen. Med glæde fulgte mange denne smigrende indbydelse. Napoléon viste sig i selskabets midte og rettede spørgsmaal til alle om deres navne og deres mænds bestillinger. De fleste svarede, at deres egtefæller var beskjeftigede med handelsforretninger. Keiseren ønskede at vide arten af deres forretningsvirksomhed og fik til svar, at én var slagter, en anden bager o. s. v.

I løbet af mai maaned sysselsatte han sig med at sætte sin bolig istand og at lade indhegne spadserepladsene rundt sit slot. Han tilsaa arbeiderne. Fra klokken fem om morgenen stod han mellem murere og snedkere iført silkestrømper og med spændesko paa fødderne. General Bertrand, der var hos ham, skrev (den 27de mai 1814) til hr. de Méneval, der havde ledsaget Marie Louise og endnu befandt sig hos hende:

> „Keiseren er meget tilfreds paa øen og synes at have glemt, at han for kort tid siden var i en saa ganske anden stilling. Han er ivrig optaget med at indrette sit slot og med at søge efter et passende sted til et smukt hus paa landet.“

Den 25de juni skrev han:

> „Keiseren bliver ved at befinde sig vel. Vi rider meget, kjører og seiler. Keiserens

bolig er overordentlig forskjønnet. Man arbeider ogsaa paa at indrette boliger for ham i forskjellige egne af øen.“ —

Da hans moder erfarede, at han lykkelig og vel var ankommen til Elba, besluttede hun at følge efter ham. Hendes datter Pauline fattede samme beslutning, men afreiste nogle maaneder senere.

De sidste dage af juli drog Letizia afsted. En skotsk adelsmand, oberst Campbell, der samtidig begav sig til Elba og gjorde reisen sammen med hende fra Livorno, udtaler i sin dagbog, at hun viste sig særdeles elskværdig, naturlig og ligefrem. Han gav hende titelen „Madame“ og „keiserlig høihed“.

„Den gamle dame var meget smuk,“ siger obersten; „hun var af middels høide, og hendes ansigtsudtryk var overordentlig indtagende. Hun var ledsaget af sin kammerherre Colonna, en gammel corsicaner, der med hatten i haanden bød hende armen, hver gang hun skulde gaa fra et sted af skibet til et andet. Desuden havde hun i sit følge to hofdamer og sin gamle tjenerinde, fru Saveria.“

Skibets officerer, obersten samt keiserens moder og hendes følge indtog alle maaltider i fællesskab paa dækket. Da man nærmede sig Elba, og et par tilstedeværende omtalte, at man nu fra søen kunde se Napoléons bolig, sprang

Letizia, der dengang vistnok var flere og seksti aar gammel, med lethed og livlighed op paa en kanon for at betragte sønnens hus.

Da skibet kastede anker, kom havnefogeden og flere andre embedsmænd ombord og meddelte, at keiseren hele den foregaaende dag havde ventet sin moder, men at han tidligt denne morgen havde begivet sig til et høidepunkt udenfor byen.

Straks efter ankom generalerne Bertrand og Drouot, alle officerer af den keiserlige garde og borgermesteren for at modtage „Madame Mère“ ved landstigningen.

Soldater stod opstillede i rækker fra skibsbroen og til Napoléons hus og dannede spalièr i alle gader, hvor hun skulde passere. Hun steg tilvogns med sine damer; to ekvipager, hver forspændt med seks heste, førte hende og hendes følge til hendes bolig i Porto-Ferrajo. Befolkningen hilste hende med begeistring.

Morgenen efter modtog hun sin søn. Da hun havde hvilet ud efter reisen, besøgte hun sammen med ham tilvogns de vigtigste punkter paa øen. Hun og hendes damer spiste den første tid hos ham, indtil hun havde indrettet sin egen bolig.

Hendes ankomst havde fundet sted den 2den august. Den 15de august — hendes søns fødselsdag — foranstaltede hun en storartet fest, der vakte befolkningens jubel.

Blandt dem, som ved denne leilighed blev forestillede for hende, var en henrivende ung pige, Rosa Mellini, datter af en ingeniør-oberst, der, efter at have taget afsked fra krigstjenesten, var vendt tilbage til Elba, hvor han var født. Hun tiltrak sig straks Letizias opmerksomhed. Hun valgte hende senere til sin selskabsdame og overøste hende med godhed. Den gamle dame gav hende det hverv at skrive hendes breve og skilte sig herefter aldrig mere fra hende.

Keiserens moder fandt sig uden savn i livet paa Elba; paa denne ø var hun sin søn langt nærmere, end hun havde været det under de stive ceremonier ved Tuileriernes hof. Hun beboede et velindrettet hus, som hendes datter Pauline kom for at dele med hende; og der gik ikke en dag hen, uden at hun besøgte Napoléon eller modtog besøg af ham og kunde give ham beviser paa sin moderlige kjærlighed.

Hun pleiede hver formiddag at sysselsætte sig nogle timer med haandarbeide. Paa bordet foran sig havde hun stillet et lidet portræt af keiseren. Rundt om ham stod billeder af hendes andre børn.

Den 16de september skrev hun til Lucien:

„Nu, da mine møbler er ankomne fra Paris, bor jeg meget bekvemt i nærheden af

Napoléon. Keiseren tænker altid paa, hvad der kan gjøre mit ophold i Porto-Ferrajo behageligt."

Vinteren 1814—15 aabnede hun flittig sine saloner for borgerne og officersfamilierne. Hun viste sig ligesaa hyppig ved festerne i den lille by, som hun havde vist sig sjelden ved hofselskaberne i den franske hovedstad. Den skjønne og værdige Letizia og den bedaarende fyrstinde Borghèse præsiderede ved de soiréer, som Napoléon foranstaltede for Elbas damer; og den alvorlige keisermoder viste ved disse leiligheder den mest fuldendte imødekommenhed. Der blev oprettet et lidet theater i Porto-Ferrajo. Man gav gode forestillinger, hvor Napoléon, Madame Mère og Pauline jævnlig var tilstede.

Keiserens moder var meget afholdt. Kun det bebreidede man hende, at hun viste en altfor udpræget forkjærlighed for corsicanerne. Hun havde de store karakterers egenskab at være trofast; derfor begunstigede hun fortrinsvis sine landsmænd, naar disse søgte stillinger hos hendes søn.

„Min moder er beundringsværdig i sin kjærlighed til sin fødeø ligesaavel som i sin kjærlighed til sine børn," sagde Napoléon om hende. „Hendes kjærlighed til mig er ophøiet! — Hun og Pauline vilde trøste mig for lang

tid her paa øen, dersom jeg behøvede nogen trøst."

Den tid, som keiseren tilbragte paa Elba, var idetheletaget ikke ulykkelig; efter saa megen tummel trængte han en hvile. Den deilige luft, synet af havet, som han havde elsket fra sin barndom, beboernes sprog, der var hans modersmaal, bataljonerne af hans gamle garde, som havde fulgt ham, hans tjenere, der i sin fanatiske hengivenhed var rede til at udgyde den sidste blodsdraabe for ham, alt dette var ikke uden tiltrækning. Det var, som om han befandt sig i et sommerophold paa øen; han havde en anelse om, at denne hviletid snart vilde være forbi.

Igrunden var han ikke træt hverken af krigen eller af æren; og han følte en ondskabsfuld glæde ved at følge begivenhederne i Frankrige.

De feil, som Bourbonerne gjorde, og læsningen af de franske blade, beredte ham en umaadelig fornøielse. Vel hørte man ham af og til sige, at han fra nu af vilde leve som en fredsdommer i et engelsk grevskab, og at han ikke længer brød sig om verdslig storhed. Men da han en dag steg op paa et bjerg i nærheden af Porto-Ferrajo, da han saa havet, der i høie bølger slog op mod den klippefulde kyst, kunde han ikke afholde sig fra at udbryde:

„Man maa tilstaa, at min ø er meget liden.“

Hans tidligere minister Talleyrand havde den 13de oktober 1814 fra Wiener-kongressen skrevet til kong Louis XVIII:

> „Man viser temmelig tydeligt den hensigt at fjerne Bonaparte fra Elba. Ingen har endnu nogen bestemt mening om det sted, hvor man burde føre ham hen. Jeg har foreslaaet de azoriske øer; de er fem hundrede mile fra noget fastland.“

Kongen af Frankrige havde i sit svar kaldt dette en udmerket idé.

Talleyrand havde den 7de december atter skrevet:

> „Man maa skynde sig at skaffe sig af med manden paa Elba.“

Keiseren fik nys om, at man agtede at fjerne ham fra Frankriges kyster.

Forgjeves havde han forlangt, at man skulde opfylde, hvad der var bleven fastslaaet i traktaten vedrørende hans tronfrasigelse. Man havde end ikke værdiget ham noget svar; og Louis XVIII undlod at sende ham et eneste myntstykke af de millioner, der var blevne ham

lovede. Hidtil havde han hovedsagelig dækket sine udgifter ved sin moders midler.

End bitrere var det for ham, at man haardnakket afholdt Marie Louise og hans søn fra at dele hans landflygtighed.

Hvor skjebnesvangre følgerne af hans tilbagevenden fra Elba end var for keiseren, maa man erkjende, at den maade, paa hvilken han blev behandlet af Frankriges konge og af de allierede herskere, berettigede ham til at søge at forsvare sig. Det var ikke alene en general, som atter vilde vise sig i spidsen for sine tropper, en hersker, som vilde gjenvinde krone og scepter, det var en egtefæile og fader, der vilde gjenerobre sin hustru og sit barn, en mand, der vilde kjæmpe for sin frihed.

I stilhed gjorde han forberedelser til at drage bort. Han besluttede at forlade øen søndagen den 26de februar 1815.

„Under vort ophold i Porto-Ferrajo“ — har Letizia fortalt — „viste keiseren sig en aften muntrere, end han pleiede. Han bad mig og Pauline om at spille et parti écarté med ham. Lidt efter forlod han os og trak sig tilbage til sit kabinet. Da han ikke kom igjen, gik jeg ind til ham for at kalde paa ham; men kammerherren sagde til mig, at han var gaaet ud i haven. Jeg husker, at det var en af de varmeste aftener denne vaar. Maanen kastede sine

straaler ned mellem træerne. Keiseren gik med raske skridt op og ned i alléerne i haven.

Pludselig stansede han og støttede sit hoved mod et figentræ. „Jeg maa fortælle det til min moder," sagde han for sig selv.

Da jeg hørte disse ord, gik jeg nærmere. Den mest levende spænding var udtrykt i min stemme, da jeg sagde:

„Hvad er det, som gjør Dem urolig iaften? Jeg finder Dem meget mere tankefuld end sædvanlig."

Keiseren lagde haanden paa sin pande og svarede efter et øiebliks tøven:

„Ja, jeg maa sige Dem det, moder! Men jeg beder Dem om ikke til noget menneske at gjentage det, som jeg vil betro Dem — ikke engang til Pauline!"

Han smilede, kyssede mig og vedblev:

„Jeg underretter Dem om, at jeg reiser inat!"

„Hvorhen?" spurgte jeg.

„Til Paris. — Men først og fremst beder jeg om Deres raad."

„Lad mig et øieblik søge at glemme, at jeg er Deres moder," sagde jeg.

Jeg tænkte efter og vedblev:

„Reis, min søn! Følg Deres skjebne. Det kan ikke være himlens vilje, at De skal dø hverken ved gift eller i et uvirksomt liv, men med sværdet i haanden. Maaske vil planen strande og den nære død følge det mislykkede

forsøg. Men her kan De ikke blive, det indser jeg med smerte. — Lad os haabe, at Gud, som har beskyttet Dem midt i saa mange slag, vil beskytte Dem endnu en gang."

Da jeg havde sagt disse ord, omfavnede jeg min søn i sterk bevægelse."

Før han drog bort, kaldte Napoléon til sig sin moders kammerherre, der var hende varmt hengiven.

„Colonna," sagde han, „jeg reiser til Frankrige, hvor jeg endnu en gang vil forsøge lykken. Jeg beder Dem indstændigt om at følge hendes høihed overalt, til hvilket sted hun end maatte trække sig tilbage. Jeg stoler paa Dem, Colonna; og i tillid til Dem er jeg rolig for hende."

XXIV.

De hundrede dage. — Afskeden i Malmaison.

Uden sværdslag gjenerobrede keiseren sit land. Efter en og tyve dages triumftog gjennem Frankrige aabnede Paris jublende sine porte for ham.

Tiltrods for de mange beviser paa begeistring, som mødte ham, var han sørgmodig; efter seirens første beruselse tvivlede han paa sit held.

Han følte sig tvungen i sin nye rolle som konstitutionel monark; han lignede en løve, som man har klippet kløerne af, hvis tænder man har trukket ud, og som ikke har andet igjen end sin manke.

I sit skrivebords skuffer fandt han hengivenheds-forsikringer til Louis XVIII fra de samme mænd, der nu raabte høit: „Napoléon leve!“ Selv havde han i forskjellige perioder af sit liv været royalist, republikaner og endelig keiser; han var overbærende mod dem, hvis

anskuelser skifter. Frankrige syntes ham som en skuespillerinde, der uden mindste selvbebreidelse bytter rolle og dragter. Han saa frafald og knæfald snart hist og snart her; de bedrøvede ham, men de forundrede ham ikke.

Der var saa meget at varetage, at man ikke engang fandt tid til at fjerne Bourbonernes liljer. De embedsmænd, der ivrigst udfoldede den trefarvede fane, gjemte maaske i al hemmelighed den hvide kokarde, fordi de anede, at den snart atter vilde indtage trikolorens plads.

Eden til Napoléon svor man kun med læberne. Keiseren vidste det; og han vidste, at lykken er Frankriges gud. Angstfuld spurgte han sig selv: „Vil lykken endnu denne gang følge mig?“ Tuileriernes pragtfulde slot, hvor hverken hans hustru eller hans barn kom til ham, var mørkt og vakte bitre minder.

Vel var han atter keiser. Men hvor var hans italienske jernkrone, som han stolt havde sat paa sit hoved i domkirken i Milano under raabet: „Gud har skjænket mig den! Vogter eder for at røre den!“ Hvor var de tyske vasaller? — Maaske forstod han i Tuilerierne bedre end paa Elba, hvilken forandring der var foregaaet i hans liv.

Den første marts havde han betraadt Frankriges grund. Den en og tyvende samme maaned havde han med sin stadig voksende hær holdt indtog i hovedstaden. Den syttende april forlod

han Tuilerierne for at flytte til Elysée, hvor han kunde afbryde sit umaadelige arbeide ved nogle spadsereture under de skyggefulde træer, der kjølede hans hede pande.

Han anede, at jorden gled bort under hans fødder. Dersom kongen af Rom havde været hos ham, vilde synet af dette blonde hoved have skjænket ham nogle øieblikkes ro; men hans barn var fangen i hans fienders hænder. Han kastede sit klartskuende, men modløse blik ud over forhold og mennesker. En dyb smerte bemægtigede sig hans sjæl. Han hørte i det fjerne lyden af de utallige bataljoner, som nærmede sig Frankrige. Tidligere eller senere — det følte han — vilde hans geni og hans heltemod ligge under for fiendernes uhyre overvegt i antal.

Hans moder havde forladt Elba kort efter ham; den sidste aften i mai maaned ankom hun til Paris sammen med sin broder. Hendes sønner Joseph, Lucien og Jérôme og hendes svigerdatter Hortense var allerede samlede om keiseren.

Stor glæde følte hun ved Luciens optræden. Han, som aldrig havde bøiet sig for den mægtige keiser, da han stod paa høidepunktet af sin storhed, var nu ilet til ham for at støtte den saa hurtig gjenerobrede, men vaklende trone.

Dagen efter hendes ankomst aflagdes paa

mai-marken ed til konstitutionen, og keiseren uddelte faner.

Han kjørte derud i kroningsvognen, der var forspændt med otte heste. Han bar en hvid silkedragt, en hat med fjærbuske; og kroningskaaben var kastet over hans skuldre.

Joseph, Lucien og Jérôme bar kaaber af hvid silke broderede med guld, erkekansleren Cambacérès bar en blaa fløielskaabe oversaaet med bier.

Marechallerne red ved vogndøren. Kronens stor-officerer, kammerherrer, pager, bevæbnede herolder, intet manglede i toget. For sidste gang udfoldede Napoléon keiserdømmets pragt.

Paa en tribune bag hans lænestol bivaanede hans moder festligheden sammen med dronning Hortense og sine to sønnesønner. De uhyre menneskemængder, de straalende uniformer, fanerne, der flagrede i vinden, de kjæmpemæssige ørne, som keiseren rakte sine trofaste, den umaadelige jubel, hvormed han hilstes, indgjød ikke Letizia nogen tillid til fremtiden. Et dybt alvor stod malet i hendes endnu skjønne ansigt; bange anelser fyldte hendes sjæl.

Den 12te juni drog Napoléon til hæren. Han sagde farvel til sin moder, til sine ministre, til dronning Hortense og forlod sit palads kl. $3^1/_2$ om morgenen.

Idet han steg tilvogns, opdagede han general Bertrands hustru. Han tog hendes haand.

Som om han havde en forudfølelse af St. Hélèna, sagde han:

„Lad os haabe, fru Bertrand, at vi ikke snart maa angre, at vi har forladt Elba.“

* * *

Slaget ved Waterloo afgjorde keiserens skjebne. For anden gang maatte han frasige sig sin trone. Afventende den provisoriske regjerings endelige afgjørelse trak han sig tilbage til Malmaison fulgt af sin moder og dronning Hortense.

I begyndelsen kunde man ikke forklare sig hans tale og optræden; man kunde tro, at han havde mistet hukommelsen. Han gjorde ingensomhelst hentydning til sin nuværende stilling. Uafladelig talte han om svundne tider, om sin første hustru, som var død under hans ophold paa Elba, og om de lykkelige dage, som han havde tilbragt sammen med hende i Malmaison.

Men han vaagnede atter op ved lyden af kanontorden, som drønnede fra sletten ved St. Denis. Officerer, gamle soldater kom med sine klæder i laser og fulde af støv. De fortalte om fiendens fremgang. General Blücher havde skilt sig fra Wellington. De allierede nærmede sig i to afdelinger, hver paa 60,000 mand; mellem dem laa en afstand, der var betydelig nok til,

at man kunde angribe den ene, inden den anden kunde ile til.

Midt i uroen omkring ham syntes Napoléon at nære et ubestemt haab om endnu at komme til at spille en rolle; han syntes at vente paa et mirakel. De efterretninger, soldaterne bragte, satte hans gamle feltherre-instinkter i bevægelse.

Natten mellem den 28de og 29de juni tilbragte han med at udarbeide en forsvarsplan: Man skulde lade ham overtage kommandoen over resterne af hæren fra Waterloo; han lovede enkeltvis at beseire preusserne og englænderne.

Den 29de om morgenen sendte han general Beker med dette bud til den provisoriske regjering, der residerede i Tuilerierne.

„Jeg tilbyder," skrev han, „at stille mig i spidsen for arméen, der ved synet af mig vil gjenvinde hele sit mod, kaste sig over fienden som fortvivlet og straffe ham for hans dristighed. Jeg giver mit æresord som general, som soldat og som borger paa, at jeg ikke vil bevare kommandoen en time efter, at seiren er afgjort; jeg lover at vinde seir, ikke for mig, men for Frankrige."

I uniform, omgivet af sine adjutanter, afventede han den provisoriske regjerings svar; dersom det var samtykkende, maatte han øieblikkelig stige tilhest.

General Beker vendte tilbage med det bud, at man ikke mere ønskede Napoléons hjælp.

Seirherren fra Austerlitz underkastede sig. Han, den moderne tids Cæsar, den nye Carl den store, maatte finde sig i at modtage et foragteligt afslag af sin tidligere politiminister, kongemorderen og forræderen Fouché.

Han maatte drage bort, før dagen var til ende. Forberedelserne til afreisen var fuldførte. Preusserne trængte frem paa den venstre side af Seinen; dersom han blev endnu nogle timer i Malmaison, vilde han være deres fange.

Han ombyttede sin uniform med en civil dragt. Hans moder, hans brødre, dronning Hortense, nogle soldater og hofmænd var samlede for at sige ham farvel. Da han havde tænkt lidet paa at skaffe sig pekuniære hjælpemidler, bønfaldt Hortense ham om at modtage hendes diamanthalsbaand. Han afslog det først; men da hun grædende tryglede ham derom, tillod han hende at sy det ind i hans klæder.

Efter at have anbefalet alle enighed og mod trykkede han i en sidste omfavnelse sine tro venner til sit hjerte. Alle trak sig grædende tilbage. Kun fru Letizia var endnu hos sin søn.

En nationalgardist i uniform traadte ind og bad om den ære at maatte tage afsked fra sin keiser. Han sagde sit navn: det var skuespilleren Talma, som Napoléon havde kjendt

fra sin ungdom og som næsten havde været ham en personlig ven.

Efter nogle minutter forlod han atter værelset. Men idet han gik ud, blev han vidne til den sidste afsked mellem moder og søn.

„Jeg har bivaanet en tragisk scene, keiserens afsked,“ fortalte han den følgende dag. „Han viste intet tegn paa svaghed. Men hvilket udtryk laa der ikke i hans træk, i hans holdning, og hvor mange tanker vil ikke være strømmede ind paa ham i dette øieblik. To taarer rullede ned ad hans moders regelmæssige ansigt. Hun udtalte kun disse tre ord, idet hun til afsked rakte ham sin haand:

„Farvel, min søn!“

Keiserens svar var ligesaa lakonisk:

„Min moder! Farvel!“

Han tog hende i sine arme; hun var den sidste, som han trykkede til sit hjerte.“

Hurtig steg han tilvogns. Alle de tilbagestaaende brast i taarer. Medens de saa ham kjøre bort, sagde befolkningen, som elskede ham:

„Hvordan er det muligt, at en saa stor mand er saa forladt i ulykken!“

— — — —

Dagen efter skrev kardinal Fesch til Pauline Borghèse:

„Keiseren var igaar i Malmaison; vi talte om dig. Han beder dig om at styrke din

helbred og om ikke at tænke paa ham. Han bærer sin ulykke med en ubegribelig koldblodighed.

Madame forbliver i Frankrige sammen med mig, indtil man faar se, hvilken skjebne forsynet har bestemt for hendes børn. Lucien er reist til London for at udvirke pas til de øvrige medlemmer af familien.

Intet offer bør være dig for stort nu, da det gjælder om den mest mulige sparsommelighed. Som forholdene staar i øieblikket, er vi alle fattige."

XXV.

Letizia gaar atter i landflygtighed. — Murat og hans skjebne. — Letizias forhold til Caroline og til de øvrige børn i disse aar. — Hendes henvendelse til Europas herskere. — Brev til ex-dronning Julie.

Ude i Europa sagde rygtet, at keiser Napoléon var falden i slaget ved Waterloo. Jérômes hustru hørte og troede efterretningen. Hun skrev den 30te juni et fortvivlet brev til sin mand, hvori hun udraaber:

„Mit hjerte brister ved tanken paa vor stakkels moders grufulde stilling. Udtryk hele mit hjertes deltagelse for hende. Lad os lægge vor skjebne i forsynets haand."

De virkelige begivenheder løb hurtigere end rygterne. Bourbonerne vendte tilbage til Paris; Bonaparterne maatte for anden gang gaa i landflygtighed. Napoléon blev som englændernes fange ført til St. Helena.

Letizia var bleven syg af de mange sindsbevægelser; hun var den eneste af sin slegt, der var ude af stand til at forlade hovedstaden før Bourbonernes tilbagekomst. Kardinal Fesch blev hos hende.

Saasnart hun befandt sig en smule bedre, ilede den ulykkelige moder med at drage bort. Ledsaget af sin broder og under beskyttelse af en østerrigsk officer begav hun sig paa vei. Hun formaaede neppe at udholde reisens anstrengelser; men man negtede hende tilladelse til at hvile sig nogle dage underveis.

Den 19de juli var hun brudt op fra Paris. Hvor hun drog frem, mødte hun den mest sympatetiske modtagelse. Naar hun kjørte gjennem byer eller tæt befolkede landdistrikter, hørtes raabene: „Keiseren leve! Leve keiserens moder!“

De to søskende reiste over Schweiz til Italien. Pius VII opfordrede atter Napoléons moder til at tage bolig i Rom. Efter et ophold i Siénna fulgte hun hans indbydelse.

Kort efter sin ankomst skrev hun til kardinal Consalvi:

„Jeg er isandhed alle smerters moder! Den eneste trøst, som er forundt mig, er den, at den hellige fader forglemmer det forbigangne for kun at erindre den godhed, som han stedse har vist min familie.“

Hun havde mistet sine smigrere og hofmænd, men hun havde endnu venner. Modgangen passede bedre for hende end medgang og glimmer. Som ung havde hun vist sin karakters kraft og mod i vanskelige tider paa Corsica. I middelalderen, under sine børns lykke og fremgang, havde hun mindre fyldt sin plads i deres midte. Men som gammel viste hun atter sin storhed, en værdighed i ulykken, der minder om en romersk matrone fra den gamle tid.

Ved sin ankomst til Rom var hun endnu i den tro, at hendes søn var undsluppen, og at han i Amerika havde fundet et sikkert tilflugtsted. Vel tvivlede hun ikke paa, at han for altid havde mistet scepter og krone; men hun haabede, at hans frihed var bevaret.

Da fik hun den efterretning, at han var tagen til fange paa Bellerophon og ført til St. Hélèna. Budskabet om, at han var stødt ud paa den øde ø i det fjerne ocean, at han var prisgiven sine modstanderes vold, var et slag saa tungt, som det kunde træffe et moderhjerte.

I sit had og sin frygt havde hans fiender besluttet, at han ikke skulde tillades hverken at skrive eller modtage et eneste brev, uden at det blev læst af de engelske embedsmænd paa øen. Man hemmede derved i høi grad brevvekslingen mellem ham og hans familie; og

Letizia havde den krænkelse, at ethvert af hendes breve blev aabnede af guvernøren.

Efter grev Las Cases' tilbagekomst modtog hun det første sikre bud om sønnens vanskelige pekuniære stilling. Straks og uden forbehold stillede hun nu atter alt, hvad hun eiede, til hans raadighed. I glansens og overflodens dage havde man bebreidet hende gjerrighed. Nu var hun dybt bedrøvet over, at man forhindrede hende fra at give ham alt.

Flere betydelige summer og værdifulde gjenstande, som hun afsendte, naaede aldrig sit bestemmelsessted. Herfra maa dog undtages 100,000 francs, som Napoléon personlig udbad sig, idet han beklagede sig over den sørgelige mangel, hvorunder han led.

Moderen følte med ham, hun led med ham; men hun kunde ikke hjælpe ham og ikke do med ham. Følelsen af hendes afmagt beredte hende den største smerte. Gjerne vilde hun have gjort sig til hans tjenerinde for at leve i hans nærhed. Trods sin høie alder frygtede hun hverken den lange søreises anstrengelser eller det usunde klimats indflydelse. Hun bad indtrængende om, at det maatte blive hende tilladt at reise til St. Hélèna og leve sammen med ham.

Hendes bønner forblev uopfyldte; dog blev hun ikke træt af at gjentage dem. Hun for-

nyede dem hvert aar, saalænge keiseren levede. Men altid viste de sig lige frugtesløse.

For de frygtsomme i Europa var Napoléon, selv i Hudson Lowe's fængsel, en trykkende fare, der forhindrede dem fra at puste frit. Den nye regjering i Frankrige, ligesom hans fiender i udlandet, kastede sig over ham, over ethvert medlem af hans familie, og skaanede end ikke hans gamle, ærværdige moder.

Gift og galde spyttedes ud mod den tidligere keiser. Fordømmelsesdommene fra hines læber, der havde været hans ydmyge hofmænd indtil dagen før hans fald, oprørte Letizia i hendes magtløshed. Hun glemte, at han havde været en svøbe for de lande, hvis fyrster nu holdt ham fængslet, og at mange i den søn, som hun elskede saa høit, saa en misdæder, der fik den straf, som han havde fortjent. Naar hun læste angreb og smædeskrifter, steg indignationens rødme op i hendes blege kinder. Hun klagede ikke over sine egne ulykker, heller ikke over den skjebne, der havde rammet hendes andre børn. Men hun græd over, at verdensherskeren, for hvis ærgjerrighed Europas grænser havde været for snevre, skulde gaa til grunde paa St. Hélèna.

Hendes søn var styrtet; og hun sagde til sig selv:

„Du, der er moderen til denne mand, maa

fra nu af glemme verden. Der findes ikke mere lykke for dig; thi din søn er ulykkelig." *)

Baade hun og Napoléon tillagde Murats forræderi og frafald en stor skyld i ulykkerne; og moderen havde afbrudt al forbindelse med Caroline og hendes mand. Ved hendes ankomst til Rom efter keiserens første tronfrasigelse havde Murat sendt sin svigermoder tolv kostbare heste i foræring. Men hun havde sendt gaven tilbage og høilydt erklæret, at hun nærede afsky for forrædere og forræderi.

Carolines utrættelige skridt for at forsone sin moder blev uden virkning; Letizia afslog haardnakket at se sin datter igjen. Tiltrods for forbudet lykkedes det dronningen af Neapel en eneste gang at trænge frem til hende. Hun nærmede sig kjærligt og spurgte, hvad hun havde gjort for at fortjene en saadan behandling.

„Hvad du har gjort?" svarede Letizia. „Du har forraadt din broder, din velgjører!"

Datteren indvendte, at hendes mand alene var herre over sin politik, at paatrængende omstændigheder og hans riges interesser havde tvunget ham til brud med Frankrige, at ingen, og allermindst Letizia, med god samvittighed kunde tillægge hende nogen skyld.

---

*) Letizias memoirer, nedskrevne efter hendes diktat af Rosa Mellini.

„Du har forraadt din velgjører," gjentog den opbragte moder. „Du burde have opbudt hele din indflydelse for at faa din mand bort fra hans fordærvelige beslutning. Kun over dit lig skulde Murat have kunnet skride til en saadan handling! Keiseren var ligesaavel hans velgjører som din. — Gaa væk fra mig, Caroline!"

Hun vendte sin datter ryggen.

Ved underretningen om Napoléons tilbagekomst fra Elba havde Murat, der ikke længer følte sig sikker paa Neapels trone, uden plan og overlæg begyndt fiendtlighederne mod Østerrige. Efter at have tabt to slag, var han med nogle ryttere vendt tilbage til Neapel, hvor han havde fundet befolkningen i opstand. Han var flygtet til Frankrige; men Napoléon havde forbudt ham at komme til Paris. Efter slaget ved Waterloo var han reist til Corsica, hvor han havde samlet tilhængere. I spidsen for disse havde han gjort forgjeves anstrengelser for at gjenerobre sin tabte krone. Ved stormveir skilt fra sine tropper var han bleven kastet iland paa kysten af Pizzo i Calabrien, tagen til fange, stillet for en krigsret og skudt den 13de oktober 1815.

Efter hans tragiske endeligt kom det endnu ikke til nogen forsoning mellem moder og datter. Først da Napoléon var død, gav Letizia omsider efter for Carolines udholdende bestræbelser for at opnaa tilgivelse. Men selv om

hendes læber udtalte tilgivende ord, glemte hun i sit hjerte aldrig forræderiet.

Hendes andre børn beredte hende samtidig kummer. De fleste af dem var forfulgte, landflygtige; og flere af dem var fattige.

Efter keiserens fald fulgte der hos dem alle en svimmelhed, der hindrede dem fra klart at se den høide, fra hvilken de var styrtede ned. Endnu troede de sig i besiddelse af nogen personlig storhed.

Moderen havde aldrig været blændet af glansen; hun var ogsaa den eneste, som klart saa det dybe fald. Som mennesker, der har kjendt baade lykkens høide og ulykkens dybder, nærede hun en eiendommelig blanding af medlidenhed med og foragt for den menneskelige natur.

Hun gjorde sig ikke illusioner om sine børn; men hun ønskede varmt at kunne indgyde dem noget af sin egen sjæls styrke.

„Jeg har aldrig sat pris paa æresbevisninger eller troet paa hoffets smiger,“ sagde hun. „Dersom mine sønner mere opmerksomt havde lyttet til mine ord, vilde de have havt det bedre, end de nu har det.“

Ved en senere leilighed udtalte hun:

„Mine børn har aldrig saaledes som jeg kunnet forstaa den uhyre ydmygelse, i hvilken vi er sunkne ned efter keiserens bortgang.“

Jérôme var den fattigste af hendes sønner.

Hans hang til odselhed og den pragtsyge, som altid havde været hans svaghed, gjorde det dobbelt vanskeligt for ham at indskrænke sig; og mindst af alle sine søskende kunde han glemme, at han havde været konge.

Han overhængte hende uafladelig med bønner om penge. Overlæsset med gjæld og forfulgt af sine kreditorer plagedes han desuden af angst for, at de af hendes børn, der kunde være hende nærmere i denne tid, skulde formaa den gamle moder til at gjøre et testamente, der ei var gunstigt for ham.

Med rund haand kastede Letizia guldruller ud til sin yngste; men hun blev ved at formane til sparsommelighed. Hendes økonomiske sans var ikke aftaget med alderen og ulykken; og det skar hende i hjertet, at hendes børn intet havde lært i modgangens skole.

Til sin svigerdatter Cathérine skrev hun den 3die april 1818:

„Du kan ikke være uvidende om, at der inden vor familie findes én, som er meget ulykkelig, og som meget mere end nogen af eder andre trænger, at man kommer ham til hjælp."

„Jeg er ikke istand til at give dig noget af min karakter," skrev hun til Jérôme. „Naar jeg modtager en slem efterretning, ned-

bøies jeg i første øieblik; men i det næste haaber jeg mere end jeg fortvivler. Gjør ligesaa! Indskrænk din husholdning, hvis det er nødvendigt. Opløs den endog — send hele dit tjenerskab bort! Det vilde være saa meget mere ærefuldt af dig at kjæmpe mod ulykken og at overvinde den. Jeg er overbevist om, at Cathérine har sjælsstorhed nok til at indskrænke sig til det absolut nødvendige. Kun en moder kan give dig dette raad. Hvis du følger det, vil du ikke mere have noget at frygte, men alt at haabe."

Til sin søn Lucien skrev hun:

„Du burde for længe siden have lært, at den største del af det menneskelige liv bestaar af ulykker og skuffede forhaabninger. Tanken herpaa bør give os kraft til at være sterke ligeoverfor alt, hvad der kan møde os, især naar det ikke sker ved vor egen skyld."

Hun sagde til et tredie af sine børn:

„Man maa leve efter sin stilling. Naar man ikke længer er konge, er det latterligt at give sig skin af at være det. Ringe pryder fingrene; men ringene falder af, og fingrene bliver igjen."

Endog Caroline tryglede hende om penge og sendte venner til Rom for at overtale hende

til at yde hende hjælp. Men moderen svarede ogsaa hende, at alt hvad hun eiede, skulde tilhøre keiseren, af hvem hun havde modtaget alt.

Elisa, som ønskede at kjøbe et gods, var ikke heldigere end sin søster. Tidt havde Letizia sagt, at det af hendes børn, som led mest, var det, som stod hendes hjerte nærmest. Fangen paa St. Hélèna eiede nu den største del i hendes hjerte; hans skjebne optog hendes tanker mest. Hun skrev til sin datter:

„I lykkeligere dage havde jeg altid en aaben haand for mine børn; men nu er det min pligt ikke at splitte min formue. — — Du bør ikke forglemme, at jeg er rede til at berøve mig enhver behagelighed for det tilfælde, at han, som jeg skylder alt, skulde trænge min hjælp."

Den 27de august 1818 sendte hun følgende brev til keiserne og kongerne, der var forsamlede i Aachen:

„En moder, der er dybere nedbøiet, end ord kan udsige, har længe haabet, at Deres keiserlige og kongelige Majestæters møde skulde gjengive hende lykken.

Det er umuligt andet, end at keiser Napoléons fangenskab bringes paa tale, og at

Deres sjælsstorhed, Deres magt, erindringen om tidligere begivenheder ikke skulde gjøre Deres k. k. Majestæter tilbøielige til at virke for befrielsen af en fyrste, i hvis skjebne De engang tog saa megen del, og som De viste venskab. Kan De lade ham omkomme i en kvalfuld forvisning, denne fordums hersker, som, idet han troede paa sin fiendes høimodighed, kastede sig i hans arme? Min søn havde kunnet bede keiseren, sin svigerfader, om et tilflugtsted. Han havde kunnet overgive sig til keiser Alexander, der en gang var hans ven. Han kunde have flygtet til den preussiske konge, som ligeoverfor den bedende uden tvivl vilde have husket deres tidligere forbund. Skal England faa lov til at straffe ham for den tillid, som han har vist dette land?

Keiser Napoléon er ikke mere at frygte. Han er syg. Hvis han var frisk, hvis han endnu var i besiddelse af de hjælpemidler, som forsynet i sin tid lagde i hans haand, saa afskyr han dog borgerkrigen.

Sire! Jeg er moder, og min søns liv er mig kjærere end mit eget. Tilgiv, at jeg i min smerte tager mig den frihed at henvende dette brev til Deres k. k. Majestæter. Lad ikke en moder bønfalde forgjeves, naar hun raaber til Dem mod den lange grusomhed, som man har udvist mod hendes søn.

I hans navn, der er barmhjertighed, hjælp, at min søns kvaler kan ophøre, hjælp, at han faar sin frihed igjen! Jeg bønfalder Gud derom og eder, der er hans stedfortrædere paa jorden.

Statsinteresserne har grænser; og efterverdenen, der skjenker udødelighed, beundrer mere end alt andet seirherrens ædelmodighed."

Brevet forblev upaaagtet, keiserens stilling uforandret. I sin overdrevne frygt for Napoléons navn beskyldte Bourbonerne endog hans af sorg nedbøiede moder for at nære oprørsplaner.

En del af Europa opskræmtes 1820 af revolutionære bevægelser. Rygter udspredtes om, at Letizia havde hvervet agenter, der paa Corsica skulde søge at fremkalde uroligheder til gunst for hendes søn. Man vilde vide, at der over hele Frankrige var planlagt en sammensværgelse for at skaffe keiseren tilhængere. Man troede endog bestemt at kjende antallet af de millioner, som fru Bonaparte havde givet ud til dette øiemed.

Louis XVIII havde aldrig følt sig sikker paa sin trone. Narret af falske efterretninger gjorde den franske regjering anstalter for at drage keiserens moder til ansvar. Paa indtrængende anmodning af Frankriges gesandt i

Rom besluttede paven, skjønt ugjerne, og skjønt han ikke skjenkede rygterne tiltro, at sende sin statssekretær til hende for at indhente oplysninger.

Pius's udsending begav sig til hendes palads og meddelte hende alle enkeltheder vedrørende rygterne, der var satte i omløb, samt foranledningen til sit besøg. Samtidig udtalte han en levende beklagelse over, at et saa pinligt hverv var bleven ham paalagt.

Keisermoderen hørte ham til ende uden at sige ham imod. Først da han taug, ytrede hun med værdighed:

„Sig til paven for at mine ord kan naa Louis XVIII: Hvis jeg var saa heldig at eie de millioner, som man høimodig tillægger mig, vilde jeg ikke anvende dem til at stifte ufred paa Corsica eller til at skaffe min søn tilhængere i Frankrige; han har tilhængere nok! Jeg vilde anvende dem til at udruste en flaade, der skulde bortføre keiseren fra St. Hélèna, hvor den skammeligste troløshed holder ham fangen."

Hun neiede og trak sig tilbage.

Keiserens sygdom og lidelser var ikke længe forbleven nogen hemmelighed for hende og beredte hende sorg og angst. Naar hun talte om de allierede fyrster, gjentog hun tidt:

„Jeg vidste vel, at de vilde dræbe mig."

Hendes datter Pauline sagde en dag til hertuginden af Abrantès, da de spadserede sammen paa Monte Pincio:

„Du ser, hvordan moder græder over min broders ulykker. Smerten vil ikke lægge hende i graven; hun vil komme til at lide længe. Men hendes lidelser er forfærdeligere end keiserens.“

Kardinal Fesch, Lucien og Pauline var de eneste af hendes nærmeste, som før keiserens død kunde opholde sig i hendes nærhed.

Efter Napoléons anden tronfrasigelse var Lucien som statsfange bleven indsat i citadellet i Turin; men paa pavens indstændige anmodning havde man gjengivet ham hans frihed. Han boede undertiden i Rom, men oftest paa sine godser i Albanerbjergene.

Letizia gjentog ofte, at dersom udvisningen fra Frankrige blev ophævet for hende og hendes børn, vilde hun lade sig føre tilbage til Corsica for at dø der.

Joseph Bonaparte ønskede, at hun skulde komme til ham i Amerika, hvor han var bosat. Men hun kunde ikke bestemme sig dertil.

Den 5te september 1818 skrev hun til sin svigerdatter Julie, der paa grund af sin svage helbred opholdt sig i Frankfurt am Main:

„Jeg har faaet brev fra Joseph, hvori han meddeler mig, at han har sendt en mand

afsted for at ledsage Zénaïde*), for det tilfælde, at du ikke er istand til at gjøre reisen.

Jeg forstaar den smerte, som du maa føle ved at skilles fra en elsket datter; jeg medgiver desuden, at Zénaïdes studier og opdragelse kan komme til at lide ved opholdet i et land, hvor man ikke finder alle betingelser for at udvikle sine talenter. Du maa føle dig meget nedtrykt ved at udsætte hende for en saa lang reise uden dig. Men det er rigtigt, at en fader ogsaa faar sin del af børnene, og at han i ulykken kan have et barn hos sig, der deler livets møie med ham. —

Joseph spørger mig, hvorfor du ikke flytter til Rom. Mit svar er ganske ligefremt: at du altid havde haabet at kunne reise til ham, samt at der forøvrigt ikke var noget, der holdt dig tilbage i Frankfurt, da jeg vidste, at du levede i fuldstændig tilbagetrukkenhed og med en sparsommelighed, der var under din stand.

Joseph synes at bebreide mig, at jeg ikke reiser til Amerika; han tror, at det er min hengivenhed for kardinalen, som holder mig tilbage i Rom. Men min alder, min svaghed

*) Zénaïde var Josephs og Julies ældste datter, født 1801, død 1856.

tilraader mig ikke at udsætte mig for en lang reise eller for en forandring af klimat. Dersom Joseph havde været i en ligesaa ulykkelig stilling som keiseren, vilde jeg ikke have betænkt mig et øieblik paa at reise til ham. Men han befinder sig vel og er fri. Bør jeg i dette tilfælde ganske glemme mig selv? Dersom hele familien begav sig derhen, er det forøvrigt ingen tvivl underkastet, at ogsaa jeg vilde udsætte mig for søreisens farer og klimatets ubehagelighed."

XXVI.

Keisermoderen ligeoverfor Napoléons forfølgere. — Marie Louise og keiseren af Østerrige. — Hertugen af Reichstadt.

Napoléons moder dikterede under sit ophold i Rom kortfattede memoirer, hvortil jeg allerede et par gange har henvist, og som hendes selskabsdame Rosa Mellini skrev ned. De slutter med følgende ord:

„Mit liv endte med keiserens fald. Fra dette øieblik gav jeg afkald paa alt, for altid. Ingen visitter, ingen selskaber, ingen besøg mere i theatrene, der tidligere havde været min eneste adspredelse i tunge øieblikke. Mine børn og øvrige slegtninge har saa tidt anmodet mig om at gaa i theatret. Men jeg har bestandig afslaaet det; jeg har betragtet opfordringen som en fornærmelse.“

Hun talte sjelden om fortidens storhed. Men med glæde gjenkaldte hun sig den kjærlighed og respekt, som hendes børn havde vist hende og bevaret for hende gjennem livet.

Hun likte bedre at mindes Napoléon som barn end i keiserdømmets glans; hendes strenge og alvorlige ansigt lyste op, naar hun talte om hans fødsel. Ofte sagde hun: „Jeg er mere end keiserinde; thi jeg er moder til den store Napoléon!“

Med undtagelse af lord og lady Holland, der mildnede Napoléons fangenskab, aabnede hun aldrig sit hus for nogen englænder eller nogen repræsentant for de andre magter, der tilhørte forbundet mod ham; hun nærede et uudslukkeligt had til sin søns forfølgere.

Den senere Napoléon III tænkte et øieblik paa at melde sig til krigstjeneste i Rusland. Han fremstillede sig for sin bedstemoder for at høre hendes raad.

„Heder du ikke Napoléon?“ spurgte hun.

„Jo,“ svarede hendes barnebarn.

„Saa bør du vide, hvad du har at gjøre,“ sagde bedstemoderen strengt.

Man foreslog en dag, at hun skulde ombytte det keiserlige vaaben paa sin vogn med sit eget eller sin mands familie-vaaben.

„Hvorfor skulde jeg det?“ gav hun til svar. „Europa har i ti aar bøiet sig i støvet for min søns vaaben. Kongerne kjender det godt.“

Da hun en dag kjørte ned ad corsoen i Rom, strømmede der saa mange mennesker op og ned, at kusken var nødt til at lade hestene gaa i skridt.

To østerrigske officerer i uniform gjenkjendte det keiserlige vaaben paa vognen; de nærmede sig for at kige ind i den.

Letizia lagde merke til det; hun havde paa sin side gjenkjendt den forhadte, østerrigske uniform.

Hun slog vinduet ned og sagde:

„Mine herrer! Hvad vil I keiser Napoléons moder?“

Officererne blev forbløffede og hilste ærbødigt.

Aldrig kunde hun tilgive hverken keiseren af Østerrige, som havde sluttet sig til keiserens fiender, eller hans datter, som havde delt lykken med hendes søn, men havde svigtet ham i nøden.

I løbet af aaret 1819 aflagde Østerriges hersker et besøg i Rom. Palazzo Bonaparte var det eneste hus, der ikke var illumineret til hans ære. Kold og mørk laa den høie bygning for enden af corsoen; og Napoléons moder havde ladet jalousierne trække ned for alle vinduer.

Hendes pligtforglemmende svigerdatter havde ledsaget sin fader paa en del af hans reise. Da man nærmede sig pavens stater, havde en kammerherre gjort ex-keiserinden opmerksom paa, at hun burde lade forespørge, om fru Letizia ønskede at modtage hendes besøg, hvis hun fulgte med til Rom.

Den østerrigske gesandt fik det hverv at begive sig til den gamle dame for at undersøge hendes stemning.

„Deres besøg samt hvad De meddeler mig, maa isandhed overraske mig," sagde keiserens moder i en streng tone til ham. „De fornærmer min svigerdatter, idet De siger, at hun farer rundt paa landeveiene i Italien istedetfor at opholde sig hos sin egtefælle, martyren paa St. Hélèna. Den kvinde, De taler om, kan ikke være min svigerdatter. Det maa være en eller anden rænkefuld person, som uden berettigelse smykker sig med mit navn."

Svaret blev forebragt Marie Louise, der, efter sigende, skal have følt sig meget skamfuld, og som ufortøvet vendte om til sit lille Parma uden at have besøgt den evige stad.

Hendes fader vilde under sit ophold i Rom hilse paa sin slegtning, ex-dronningen af Etrurien, der beboede et palads ved siden af det, som eiedes af Napoléons moder.

Den østerrigske adjutant misforstod ordren og lod sig melde hos Letizia Bonaparte. Idet han traadte ind, sagde han med høi røst:

„Keiseren af Østerrige, min høie herre — — —"

Han kom ikke længere. Husets frue havde stolt reist sig og afbrød ham:

„Gaa og sig til keiseren af Østerrige, Deres herre, at der findes intet fællesskab mellem keiser Napoléons moder og ham!"

Hun havde mere end én grund for sin harme. Hendes barnebarn var i keiseren af Østerriges hænder. Det var hende forment at se ham igjen og at veksle breve med ham.

Uden at nævne hans eller hans faders navn havde kongen af Roms morfader udfærdiget et dokument, hvori han tilkjendegav, at „erkehertuginde Marie Louise havde havt en søn, som man havde tildelt rang, vaaben og familienavn."

Den stolte corsicanerinde lo bittert, da man bragte hende denne meddelelse.

„Vi er tilstrækkelig hævnede paa huset Østerrige," sagde hun. „Da man gav Marie Louise til min søn, troede man altsaa ikke at gjøre hende til hans hustru, men til hans elskerinde."

„Hvad man end foretager med min sønnesøn," udtalte hun ved en anden leilighed, „vil han aldrig faa et smukkere navn end sin faders. Titelen „hertug af Reichstadt" har ingen klang. Navnet Napoléon Bonaparte vil gjenlyde til verdens ende; og ekkoet fra Frankrige vil gjentage det."

Hun elskede dette barn, som hun ikke mere skulde se. Jo trøstesløsere efterretningerne lød om keiserens tilstand, med desto varmere inderlighed klamrede hun sig til tanken paa ham.

Hun troede fast, at hendes familie endnu en gang skulde komme til at herske i Frankrige.

Men haabet om en ny opgang for slegtens stjerne fordunklede aldrig hendes klare blik. Hun traadte ikke ud af sin værdige tilbagetrukkenhed uden for at underskrive bønskrifter til fordel for fangen paa St. Helena. Og selv naar moderkjærligheden ledede hende hertil, skeede det med den overlegne ro, der er eiendommelig for sjæle, der ikke lader sig hilde af illusioner.

I vaagne nætter og ensomme dage tænkte hun paa keiserdømmets gjenopstandelse. Hun kunde ikke se muligheden for og midlerne dertil. Men hver morgen sendte hun i tankerne sine moderlige hilsener til Napoléons søn, der var fange ved Donau, som hun var det ved Tiberen.

XXVII.

Napoléon paa St. Helena. — Letizia modtager efterretning om keiserens død. — Antommarchi besøger Napoléons moder. — Pauline Borghèse dør.

Længe havde der været lidet eller intet haab om Napoléons helbredelse. De efterretninger, der fra Longwood naaede Rom, bragte den nedbøiede moder til fortvivlelse.

Efter at paven havde udvirket den engelske regjerings tilladelse dertil, sendte hun paa keiserens opfordring to geistlige, en læge samt et par tjenere til St. Hélèna.

Paa sine spadserture paa øen havde fangen gjort bekjendtskab med en liden pige; han holdt af hendes selskab og gav hende undervisning i religion.

En dag sagde han til hende:

„Jeg vil nu snart ophøre at være din lærer. En præst kommer hid. Han skal forberede dig til din første altergang; og mig skal han forberede paa døden."

Fem aar var blevne den overvundne keiser forundte til at betragte sin fortid og sin stilling i fremtidens historie, til at retfærdiggjøre sig ligeoverfor menneskene, til at bøie sig for Gud. Fem aar stod han paa tærskelen til sin grav. Han steg ned i den trin for trin, mere ophøiet under udsoningen af sine feil, end han tidligere havde været det i sin verdslige glans og ære.

Henimod slutningen af aaret 1819 ankom de personer, som hans moder havde foranlediget til at reise til ham: en ung, italiensk læge ved navn Antommarchi, abbed Buonavita, en gammel præst, der tidligere havde været missionær i Mexiko, samt en ung abbed ved navn Vignale og tjenere, der skulde udfylde de tomme rum, der ved sygdom og af andre aarsager var opstaaede blandt hans omgivelser.

Keiseren var dybt bevæget over, hvad de nyankomne fortalte om hans familie og især om Letizia, Pauline, Joseph og Lucien. Hans to brødre tilbød afvekslende at tilbringe tre aar paa St. Hélèna. Letizia og Pauline gjentog gjennem præstens mund sit ønske om at komme til ham og dele hans fangenskab.

Napoléon, der følte sig døden nær, vilde ikke modtage noget af disse tilbud.

Hans første spørgsmaal gjaldt moderen.

„Hun har altid elsket mig,“ sagde han. „Hele sit liv har hun været en udmerket kvinde,

en moder, hævet over ros. Hun har været i besiddelse af et mod og en sjælshøihed, der er overmenneskelig." —

Elisa Bacciochi, der ligesom sine øvrige søskende havde mistet krone og land, havde tilbragt de sidste fire aar i Triest, varmt knyttet til Jérôme og hans hustru, som ligeledes havde fundet et midlertidigt tilflugtsted i denne by.

Familiens ulykker og de forfølgelser, som ogsaa hun havde været udsat for, havde knækket hendes helbred; hun døde den 6te august 1820.

Gjennem bladene fik Napoléon underretning om hendes død. Det var det første medlem af hans slegt, som gik bort, siden han som ung officer havde staaet ved erkediakonen Luciens dødsleie.

„Elisa viser mig veien," sagde han; „jeg vil snart følge efter."

Abbed Buonavita blev angrebet af klimatfeber og maatte vende tilbage til Europa. Grev Montholon, som tilligemed general Bertrand og hans familie samt den trofaste kammertjener Marchand var forbleven hos keiseren, benyttede denne anledning til at sende Letizia direkte efterretninger fra hendes søn. I et brev af 17de marts 1821 skrev han til prinsesse Borghèse om den syge helts fortvivlede stilling, for at hun skulde underrette sin moder derom. Han slutter saaledes:

„Aviserne i London offentliggjør stadig falske breve, daterede St. Hélèna; øiensynlig er det hensigten at føre Europa bag lyset. Keiseren regner paa Deres høihed for at gjøre hans tilstand bekjendt blandt indflydelsesrige englændere. Han dør uden hjælp paa denne afskylige klippe. Hans dødskamp er forfærdelig."

Den 15de april 1821 gjorde Napoléon sit testamente.

Han samlede de gjenstande af værdi, som han endnu var i besiddelse af, og nedskrev, at de skulde fordeles mellem hans søn, hans moder og hans søskende.

Efter at have givet de kostbareste erindringer til sin søn, bestemte han for sin moder, blandt andet, den lampe af sølv, som havde lyst for ham i de lange nætter uden søvn, under de lange lidelser uden haab om bedring.

„Jeg takker," siger han, „min udmerkede moder for den hengivenhed, som hun har bevaret for mig."

Han bestemte, at hans kammertjener Marchand skulde afklippe hans haar, og at han deraf skulde lade forfærdige armbaand, som skulde sendes til keiserinde Marie Louise, til hans moder, til hans søstre og brødre.

I en tilføielse i testamentet skrev han egenhændig den følgende dag:

„Jeg testamenterer til Madame, min meget gode og kjære moder, de buster, rammer og smaa malerier, som findes i mine værelser. Desuden sender jeg hende mine seksten ørne af sølv, som hun skal fordele mellem mine brødre, søstre og mine søskendes børn, samt de kjeder og halssmykker fra Kina, som Marchand vil levere hende, og som skal gives til Pauline."

Efter evne sørgede han for hver enkelt af sine omgivelser paa St. Hélèna. Han glemte heller ikke dem, som havde gjort ham tjenester i hans ungdom. Saaledes erindrede han i sin sidste vilje Costa fra Bastelica, der i trængselstiden paa Corsica havde hjulpet hans moder og søskende til flugt.

Endelig anbefalede han sin søn at søge at nærme sig til hans familie. —

April maaned gik til ende. Napoléon havde kun kort tid igjen at leve. Syv dage før han gik bort, sagde han til lægen Antommarchi:

„Naar jeg er død, skal De begive Dem til Rom. De skal reise did for at opsøge min moder og min øvrige familie. Sig til dem, at den store Napoléon er død i den mest beklagelsesværdige forfatning, manglende alt, forladt af alle undtagen af sig selv og af sin hæder. Sig til dem, at idet han dør, efterlader han Europas regjerende fyrstehuse sine sidste øieblikkes rædsel og skjændsel."

Den store helt maatte lutres ved lidelser;

for at hans sjæl kunde blive fri, maatte hans legeme blive fange. Han trængte ydmygelse og ensomhed for at lære at staa ansigt til ansigt med døden.

Den femte mai oprandt. En frygtelig storm herjede St. Hélèna. Den oprykkede med rod blomster og træer, som den fangne keiser med egne hænder havde plantet.

Klokken seks om eftermiddagen, da solen gik ned og stormen stilnede, hensov Napoléon, nær to og femti aar gammel. Hans trofaste kammertjener svøbte den døde ind i den militærkappe, han som første-konsul havde baaret i slaget ved Marengo.

Ifølge keiserens derom udtalte ønske obducerede man liget, og man opdagede, at en kræftsvulst i maven havde været hovedaarsagen til hans død. Leveren var tillige angreben, hvilket viste, at klimatet paa øen havde skadet hans helbred. Sorg og ærgrelser, samt mangel paa legemsbevægelse havde desuden fremskyndet sygdommens gang og af hans liv røvet aar, hvis antal det er umuligt at beregne.

En eneste præst og nogle faa venner bad ved det afsjælede legeme. Hvilken modsætning mellem denne stilhed og de mange stormfulde scener i hans liv. Hvilken modsætning mellem fængselsaarenes og dødstimens ensomhed og hans tidligere løbebane, der havde bragt Europa til at skjælve!

To maaneder senere fik man i Paris omsider vide, at keiseren laa for døden. Først den 22de juli naaede sørgebudskabet til hans moder.

Hun negtede de første dage at modtage endog sine egne børn; og hun bad ved en haandbevægelse sin broder om at forlade hende. Hendes taarer, hendes tanker søgte uafladelig denne søn, der tilsidst havde været den mest elskede af hendes børn, ikke fordi han havde været den største, men fordi han var bleven den mest ulykkelige.

Men lidt efter lidt reiste den sterke kvinde sig atter. Hun opfordrede kardinal Fesch til at besvare kondolence-brevene, der strømmede ind fra alle kanter.

Den første august kunde han skrive til exkonge Jérôme:

„Det er ni dage, siden din moder erfarede keiserens død. Hendes smerte er saa stor, som du kan forestille dig det. Men abbed Buonavita havde ved sin ankomst forberedt hende paa budskabet. Af de depecher, som hun har sendt dig, vil du have overbevist dig om, at hendes karakter ikke er svækket. Jeg vover endog at udtale, at den er bleven endnu sterkere end tilforn. Hendes helbred er denne gang ikke saa angrebet som ved Elisas død; i denne sorgelige tid har hun

paa en vis maade holdt stand mod smerten. Hun har ikke behøvet at lægge sig tilsengs, hun har ikke havt feber. Fraseet hendes dybe sorgmodighed, og at hendes svaghed har tiltaget, befinder hun sig vel.

Vil du være mindre sterk end hun? —

Vi har ikke modtaget andre meddelelser end dem, som bladene bringer.

Louis er kommen hid fra Florens for at trøste sin moder; om faa dage vender han did tilbage. Han tror, at du herefter ikke vil møde vanskeligheder med hensyn til dit opholdssted. I saa tilfælde haaber Madame, at du ei undlader at komme til hende med dronningen og dine børn."

Elleve dage senere skrev Letizia til Pauline:

„Min helbred er ret god, i betragtning af hvad jeg har lidt, og hvad jeg lider."

Saavel Lucien som Louis kom for at være hende nær i denne tunge tid; de søgte efter trøstens ord, men fandt kun taarer ligeoverfor moderens smerte. Louis ønskede, at hun skulde komme til ham i Florens; Lucien bad hende indstændigt om at tilbringe nogen tid hos ham og hans familie i nærheden af Viterbe. Men hun afslog alle opfordringer og vilde ikke forlade Rom.

Til sin svigerdatter Julie skrev hun den 16de august:

„Midt i min sorg, hvis heftighed du kan forestille dig, bevarer det guddommelige forsyn min helbred. Men tiltrods for min karakter er jeg ikke istand til at rive mig ud af den dybe bedrøvelse, der fylder mit liv.“

Hun rettede en indtrængende bøn til den engelske regjering om at faa udleveret sin søns lig; men hendes henvendelse forblev uden virkning.

Kort før sin død havde keiseren udtalt:

„Jeg ønsker at begraves ved Seinens bredder, midt blandt det franske folk, som jeg har elsket saa høit. Hvis dette ikke er muligt, ønsker jeg at begraves paa min families eiendom i Ajaccio. Saafremt mit fangenskab skal udstrækkes til mit afsjælede legeme, ønsker jeg at hvile ved foden af den kilde, der har skaffet mig nogen lindring.“

Autoriteterne modsatte sig, at liget blev ført til Europa. Man begravede ham da ved kilden, hvor den syge keiser ofte havde læsket sine tørre læber med nogle draaber vand.

Først mod slutningen af 1840 blev hans jordiske rester førte til Paris og bisatte i invalidernes kirke.

Efter at have opfyldt sit sidste, pinlige

hverv paa St. Hélèna vendte hans venner tilbage til Europa.

Overensstemmende med Napoléons paabud begav Antommarchi sig straks til Italien. I Parma, hvor han søgte foretræde hos Marie Louise, blev han ikke modtaget; han fik kun i afstand et glimt af keiserens hustru ved en theaterforestilling, hvor hun var tilstede. Han blev heller ikke modtaget i Florens af Louis Bonaparte, der var syg.

I Rom opsøgte han først prinsesse Borghèse, der skyndte sig at modtage ham, skjønt hun ligeledes var meget syg. Efter broderens død — inden budskabet var naaet til Europa — havde hun endnu bønfaldt den engelske regjering om tilladelse til at reise til St. Hélèna; og hun viste den dybeste medfølelse med hans lidelser, hvorom lægen fortalte hende.

Fra prinsessen begav Antommarchi sig til Letizia. Den bevægelse, som hun lagde for dagen, var endnu større end Paulines.

„Jeg var nødsaget til at være forsigtig med mine meddelelser," beretter han i sine erindringer; „jeg maatte bruge meget skaansomme udtryk. Med et ord: jeg turde kun sige hende en del af, hvad jeg havde været vidne til.

Da jeg anden gang besøgte hende, var hendes smerte mere rolig, mere resigneret. Jeg fortalte hende nogle enkeltheder, der tidt blev afbrudte af hendes hulken. Jeg stansede; men

den ulykkelige moder tørrede sine taarer og begyndte sine spørgsmaal paanyt. Hendes smerte kjæmpede haardt med hendes længsel efter at høre alt; aldrig har jeg seet en mere grufuld sjælelig sønderslidelse.

Jeg besøgte hende en tredie gang. Hun gav mig beviser paa velvilje og paa sin tilfredshed med mig. Hun forærede mig en diamant, som aldrig vil forlade mig; thi jeg har faaet den af keiserens moder.“ — —

Letizia betragtede sig efter Napoléons død som hovedet for de faderløse Bonaparter. For at styrke det baand, der endnu holdt slegten sammen, ønskede hun mere end nogensinde før at se familiens medlemmer samlede omkring sig.

Jérôme, hans hustru og børn havde omsider faaet magternes tilladelse til at besøge hende i Rom. Med brændende længsel imødesaa hun deres ankomst; hun var nu tre og sytti aar gammel.

Hun var bleven mager og sammensunken. Hendes alabastblege hudfarve, det næsten gjennemsigtige ved hendes person syntes at angive, at hun ikke kunde have længe igjen at leve. Men naar hun talte, forsvandt dette indtryk. Hendes øine lyste endnu som to sorte diamanter. Man følte øieblikkelig, at der under det skrøbelige hylster rørte sig et kraftigt liv, at keiser-

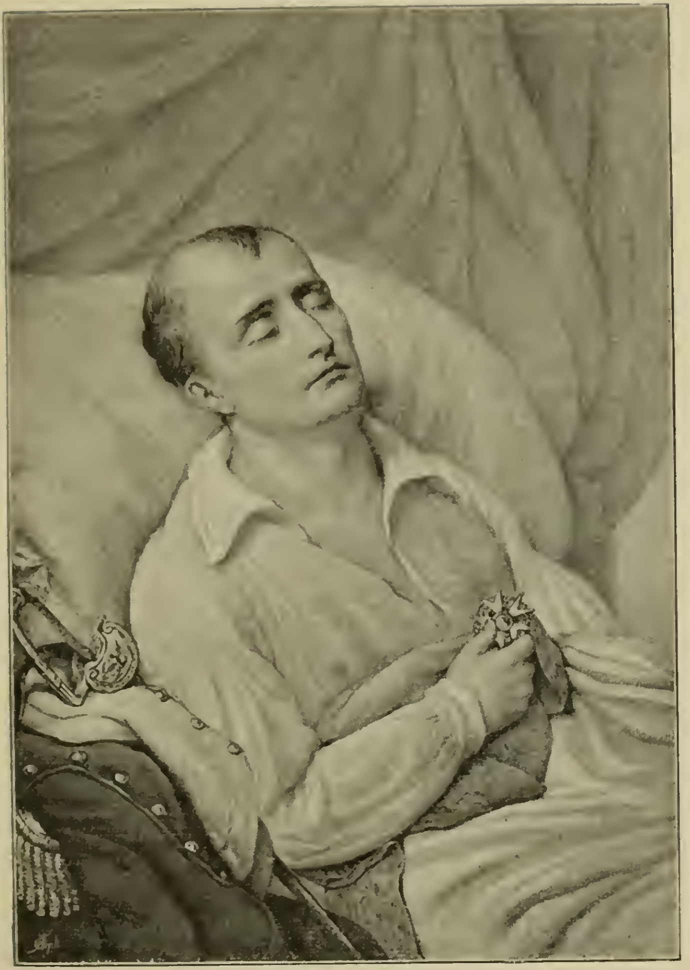

Napoléon paa dødsleiet.

moderen hørte til dem, som bøies og ældes uden at knækkes.

Hun var typen paa den gamle corsicanerinde, saadan som man endnu kan møde hende i bjergegnene paa øen og i de familier, hvor ingen fremmed indblanding i racen har fundet sted.

Efter sønnens død aflagde hun aldrig sine sørgeklæder.

En sort uldkjole og en sort hovedpynt — en turban, som man brugte dem i keisertiden, — udgjorde næsten altid hendes dragt.

Da hun efter den lange adskillelse første gang atter sluttede Jérôme i sine arme, brast hun i heftig graad. Under hulken fremstammede hun navnene paa de to, som hun nylig havde mistet:

„Elisa! Napoléon!“

Trods sine ulykker havde hun ikke tømt smertens bæger til bunden; endnu var der forbeholdt hende megen og bitter sorg. Døden skulde fremdeles slaa ned rundt omkring hende. Hende alene skulde den skaane, som om maalet for hendes ulykker aldrig skulde blive fuldt.

Vi ved, at Pauline stedse havde været den af hendes døtre, der havde staaet hendes hjerte nærmest. Deres fælles ophold paa øen Elba, et mangeaarigt samliv i Rom og den trofasthed, som datteren havde vist mod den faldne Napoléon, havde knyttet baandet end fastere mel-

lem dem. Paulines munterhed oplivede den alvorlige moder, hendes kjærlighedssøgende hjerte varmede Letizia, der ønskede og trængte saa megen kjærlighed hos sine børn.

Prinsessen havde i mange aar lidt af en sygdom, der gjorde foruroligende fremskridt. September 1823 blev hendes tilstand meget betænkelig. Hun maatte flyttes fra Rom, hvor luften ikke længer var tjenlig for hende.

Hun havde i flere aar levet adskilt fra sin egtefælle; men prins Borghèse havde vedblivende staaet i det bedste forhold til Letizia.

Pave Pius VII var død i en meget høi alder, og Leo XII beklædte den pavelige stol. Keisermoderen, der længe havde ønsket en udsoning mellem sin datter og svigersøn, bad den nye pave om at virke herfor. Efter sin svigermoders og den hellige faders opfordringer reiste fyrst Borghèse til Florens, hvor Pauline med megen forsigtighed var bleven ført hen. Hans hustru, der tidt havde givet ham grund til skinsyge og misfornøielse, rakte sin skjælvende haand ud mod ham og bad ham om tilgivelse for, at hun havde fornærmet ham under deres egteskabelige samliv.

I sin sidste stund søgte hun i tankerne til det eneste barn, som hun havde havt, og til sin moder, hvis øine havde fældet saa mange taarer, at hun ikke syntes at kunne græde mere. Hendes broder Jérôme var den eneste af slegten

Bonaparte, der naaede tidsnok til dødsleiet for at sige hende farvel.

Prinsesse Borghèse hensov den niende juni 1825 i Florens, udmattet af lidelser; i sit testamente havde hun indsat sin moder til sin hovedarving. Hendes sidste blik søgte keiserens billede.

For tredie gang i løbet af faa aar havde døden bortrevet et af Letizias børn. Fra Albanerbjergene, hvor hun tilbragte sommeren, skrev hun til ex-konge Josephs døtre:

„Vi har mistet den stakkels Paoletta. I vil kunne forstaa min sorg. Mine børn er det eneste, som binder mig til livet.“

Nogle uger senere slutter hun et egenhændigt brev til børnebørnene med følgende ord:

„Farvel, mine kjære børn! Modtag min velsignelse, mine kjærlige kys; og bliv altid ved at holde af mig.“

XXVIII.

Livet i Rom. — Letizia brækker sin hofte. — Hun bliver blind. — Napoléons statue gjenopreises paa Vendôme-søilen i Paris.

I dyb tilbagetrukkenhed tilbragte Napoléons moder vintrene i Rom, somrene som regel i de nærliggende Albanerbjerge. Fremmede fik sjelden adgang til hendes hus; men keiserdømmets veteraner var altid velkomne. Daglig modtog hun besøg af sin broder Fesch; det syntes, som om kardinalen havde givet afkald paa alt andet for kun at leve for hende.

Blandt de af hendes børn, som endnu var i live, havde kun Lucien og Louis frihed til at besøge hende, naar de vilde det. Jérôme, Cathérine og dronning Hortense tilbragte dog ogsaa oftere sine vintre i Rom ledsagede af sine børn, der var hyppige gjester hos „bonne-maman“, som de elskede høit.

Efter Napoléons død havde England ophørt med sine forfølgelser mod slegten Bonaparte.

Fra Amerika begav ex-konge Joseph sig til dette land.

Men den østerrigske regjering modsatte sig hans besøg i Italien. Hans lighed med keiseren var i aarenes løb bleven saa stor, at man i en folkemængde vilde have kunnet antage, at det var fangen fra St. Hélèna, som var vendt tilbage.

Letizia var dybt nedbøiet over, at det blev hende forment at se sin ældste søn igjen. Da man læste høit for hende, at hans begjæring om at komme til hende var bleven afslaaet, udbrød hun med smerte:

„Stakkels Napoléon! Man hævner sig nu. Man har skjælvet for meget for dig i sin tid.“

Fra pavehoffets høieste embedsmænd og ned til byens fattigste befolkning omgav man hende i Rom med almindelig høiagtelse.

Hun likte at gaa tilfods for at høre messen i Sancta Maria in Portica og i San Lorenzo in Lucina. Hun fandt glæde i at lytte til musiken i Trinita di Monte; paa det øverste trin af trapperne, lænet til det rækverk af marmor, som fører fra Piazza d'Espagna til Monte Pincio, hørte hun paa nonnernes sang bag gitteret.

Med forkjærlighed dvælede hun mellem det gamle Roms ruiner. Naar hun vandrede paa Forum Romanum eller søgte hvile mellem Colosseums mure, sagde førerne, der viste de fremmede rundt:

„Se! der er Napoléons moder!“

Hun kjørte ogsaa ud i den øde „campagna“, hvor oldtidens kongegrave stirrede hende imøde. Men hendes kjæreste kjøretur gjaldt Villa Borghèse, hendes svigersøns sommerbolig, hvis henrivende park minder om den nedarvede rigdom og pragt i denne slegt. I de smukke, milde høstdage var alléerne der hendes bedste tilflugtsted.

De kjæmpemæssige træer mistede sit løv; i bunker faldt det ned for hendes fødder. Vinteren kastede sit slør over den farveglødende italienske natur; og parken blev trist og nøgen. Men endnu gik hun derude.

„Det synes mig,“ sagde hun, „at jeg paa denne plet indaander Frankriges luft.“

Hun ledsagedes paa spadsereturene af den tidligere omtalte kammerherre Colonna, af sin unge forelæserinde Rosa Mellini, samt af en fjern slegtning, frøken Ramolino. Hendes trofaste Saveria var død i hendes hus kort tid efter Pauline Borghèses bortgang.

Luciens ældste datter, den før omtalte Charlotte, var et af de børnebørn, som hun elskede mest; og hun besøgte den aldrende bedstemoder hyppigst.

Den 22de april 1830 spadserede fru Letizia i parken ved Villa Borghèse sammen med sin sønnedatter, hr. de Presle, en gammel ven af familien, samt sin kammerherre Colonna; hun var nu otti aar gammel.

En tidlang havde hun støttet sig til kammerherren. Men da man slog ind paa en smal vei, hvor to personer ei kunde gaa side om side, slap hun hans arm. Stien var ujevn og fuld af stene. Den gamle dame traadte feil og faldt, inden nogen kunde ile til og støtte hende.

Da man søgte at reise hende op, følte hun en heftig smerte i alle lemmer. Der maatte skaffes hjælp. Med megen forsigtighed blev hun løftet ind i en vogn, der førte hende tilbage til Rom. Hendes hofte var brukket.

Tilstanden var saa betænkelig, at paven gav kardinal Fesch ordre til i hans navn at række hende dødssacramentet, — en ære, der kun bliver kongelige personer til del.

De af børnene, der kunde det, ilede alle til hendes sygeseng: sønnerne Louis, Lucien og Jérôme, svigerdatteren Julie med sine to døtre Zénaïde og Charlotte, Luciens hustru, samt ex-dronning Caroline, der omsider fik tilladelse til at gjense sin moder, som hun havde krænket saa dybt. Skjebnen havde skrækkelig forfulgt baade moder og datter i den forløbne tid. Hvilket gjensyn efter femten aars adskillelse!

Ex-dronningen af Neapel ønskede at blive hos moderen for at pleie hende. Men Europas regjeringer, navnlig den østerrigske, blev alvorlig forskrækkede over, at der samledes saa mange af familien Bonaparte paa en plet. Dronning

Carolines nærværelse vakte især uro; hun fik kun tilladelse til at opholde sig fire uger i Rom.

Fra faldet i Villa Borghèses park og indtil slutningen af sit liv — i seks lange aar — var Letizia berøvet evnen til at gaa. Kort tid senere havde hun den ulykke at miste sit syn; hun var samtidig blind og lammet.

Spadsereturene paa Monte Pincio og ved Villa Borghèse, som havde styrket hendes legeme og forfrisket hendes aand, var til ende. Men gjennem de aabne vinduer hørte hun muntre stemmer fra corso'en; og sydens glødende sol sendte sine straaler til de triste sale, hvor hun sad fængslet.

„Solen kommer endnu som en ven for at besøge mig," sagde hun; „men, ak! jeg kan ikke se den længere."

Midt i sin alderdoms svaghed havde hun bevaret sine gamle vaner. Hun bar om vinteren et sort silkeforklæde, om sommeren et hvidt forklæde; og hun vedblev at spinde og strikke, saa længe som hendes kræfter tillod det. Fra sengen eller rullestolen ledede hun endnu personlig sin husholdnings anliggender. Hun opgjorde hver morgen sine regnskaber, og hun blev ved at præke økonomi for sine børn. I sit dagligværelse havde hun et stort, tomt skab med ornamenter af kobber. Hendes børnebørn nærmede sig aldrig dette skab uden frygt;

thi naar de støiede for meget, blev de stængte der ind.

Om morgenen klædte hun sig paa for hele dagen. Saa satte hun sig i sin stol og blev rullet rundt i de forskjellige sale af sin kammerherre eller af andre af sine omgivelser. Hun kunde ikke støtte sig til krykker; thi hun havde ikke kræfter til at holde dem. Naar hun reiste sig fra sin seng eller fra rullestolen, pleiede hun at støtte sig til de to damer, som var hos hende, og som begge var hende meget hengivne.

Hun pleiede at vaagne tidligt om morgenen. Rosa Mellini var det første menneske, som kom ind til hende; hun læste for hende indtil klokken ti. Frokosten indtog hun i sin seng, ved et lidet mahogni-bord, som keiseren havde benyttet paa St. Hélèna. Hun holdt en næsten streng diæt, skjønt hendes bord var besat med mange retter for deres skyld, der hørte til hendes husstand. Da man en dag spurgte hende, hvordan det mon kunde gaa til, at hun, der havde havt saa meget at gjennemgaa, dog havde bevaret sin sundhed til en saa høi alder, svarede hun:

„Jeg har altid reist mig fra bordet med appetit; og ved hver ulykke, som er kommen over mig, har jeg bøiet mig under Guds vilje.“

Hun spiste meget hurtigt og blev aldrig siddende tilbords længere end nødvendigt. Napoléon havde pleiet at sige:

„Jeg spiser altfor hurtigt; det er en vane, som jeg har arvet efter min moder.“

En sjelden gang kjørte Letizia endnu ud i sin vogn; men disse kjøreture blev mere og mere vanskelige. Man bar hende i en lænestol til foden af paladsets trappe. Vognen stod ventende; og man placerede hende paa en madrats, saa hun laa udstrakt som i sin seng. En af hendes damer tog plads ved siden af hende, og der kjørtes i skridt, indtil man naaede udenfor Roms porte.

Efter lægernes raad ophørte man dog snart med disse kjøreture, der trættede den lidende og alderstegne dame for meget. Men endnu sad hun gjerne i vinduesfordybningen i anden etage af sit palads. Hun hørte, at vognene i carrière rullede frem og tilbage paa corso'en, og at rideheste galopperede forbi. Blandt menneskevrimlen var der mange, som stansede nedenfor. Foran denne gamle og svagelige keisermoder bøiede man sig uvilkaarlig til hilsen i dyb respekt.

Hun kunde ikke længer se det; men hun hørte, at de forbigaaende stod stille under buevinduet og hviskede:

„Der sidder Napoléons moder.“

„De forundrer sig over, at denne svage stakkel, som sidder her, kan være keiserens moder,“ sagde hun til sin forelæserinde. „For tyve aar siden hvirvlede trommerne, naar jeg

kjorte over Caroussel-pladsen i Paris; vagterne præsenterede gevær, naar jeg traadte ind i slottet, og mængden strømmede sammen om min vogn for at se mig. Nu kan man kun betragte mig gjennem gardinerne; og man frygter for at vise en paatrængende nysgjerrighed. Den interesse, som man skjænker mig idag, har ligesaa meget værd, som den tidligere. Dengang var jeg keiserlig høihed; nu er jeg igjen bleven signora Letizia!"

Hendes eneste adspredelse bestod i at lade sig forelæse de bøger, der blev skrevne om keiseren, samt hans vaabenfællers historie. Hun ønskede at kjende baade de verker, der var skrevne for og imod hendes søn. Naar de var forfattede paa sprog, som hun ikke forstod, lod hun dem oversætte for sig. Krigene havde ingen rædsel for hende, der tidligt havde været med i kamp.

En dag læste man for hende i general Lamarques memoirer.

Forfatteren dadlede, at keiseren havde gjort Murat til konge. Letizia sad en stund fordybet i tanker; hendes selskabsdame stansede.

„Hvorfor holder De op?" spurgte „Madame Mère". „Tror De, at jeg ikke er istand til at høre sandheden? Forfatteren har ret. Napoléon begik en uoprettelig feil, da han gjorde Murat til konge. Napoléon var ikke ufeilbar. Han var ikke, som Jesus Christus, søn af Maria;

han var søn af den stakkels Letizia. Ak, jeg forudsaa det hele, længe før det indtraf. Da jeg stod paa den høide, som jeg aldrig har ønsket at naa op til, og som jeg aldrig senere har savnet, troede man, at jeg fremfor alle andre var en lykkelig kvinde. — Kunde jeg være lykkelig med smil paa læben og med døden i hjertet?“

I et andet verk, der blev læst for den blinde moder, kaldtes hendes søn gjentagne gange for en tyran.

„Tyran,“ mumlede hun som for sig selv, „han, der hvert øieblik af sit liv tænkte paa Frankrige, — altid paa Frankrige! Dersom man havde seet ham alene med sig selv, saaledes som jeg saa ham, da vilde man ikke kalde ham en tyran. Sandelig, keiseren vil ikke blive forstaaet før om hundrede aar.“

Juli-revolutionen 1830 brød ud; i løbet af tre dage veltede den Bourbonernes gjenopreiste trone. Ogsaa i Italien vaagnede en levende begeistring for friheden.

Omveltningerne i det land, hvor hendes søn havde hersket, gjorde et saa sterkt indtryk paa Letizia, at hun blev syg. Hendes første tanke gjaldt hendes sønneson, der blev holdt tilbage i Wien, men som under navnet Napoléon II kunde gjøre fordring paa Frankriges trone. Al den kjærlighed, som hun havde næret for Na-

poléon, havde hun efter hans død lagt over paa hans barn, — denne tidligere konge af Rom, der i det keiserlige slot i Wien ikke var et stort mindre sørgeligt billede paa falden storhed, end hans fader havde været det paa den øde klippe i det fjerne verdenshav.

Hun havde ikke seet ham, siden krone, scepter og udsigten til en glimrende fremtid var bleven ham røvet. Dagen efter juli-revolutionen offentliggjordes i Paris et opraab til det franske folk, hvori man foreslog det Napoléons søn, Paris's barn, til hersker. Bladene bragte proklamationen til Rom; og Letizia fik hurtig kundskab om den. Hun lod den læse høit for sig og gjenkaldte for sine omgivelser erindringen om, at hendes sønnesøn allerede var bleven udraabt til keiser den 22de juni 1815. Hun haabede, at Frankrige nu vilde kalde ham tilbage.

Hendes haab blev imidlertid skuffet; Louis Philippe kom paa tronen. Men blandt revolutionsmændene i Frankrige havde Bonapartisterne mindst været ligesaa talrige som Orleanisterne. Den nye konge troede sig nødsaget til at give Napoléon et asyl i Louis XIV's palads. Midt for den kjæmpemæssige marmortrappe i Versailles lod han ophænge det store billede af David, der fremstiller keiserens kroning. —

Efter utallige forfølgelser og efter et par kortere besøg i Rom havde ex-kongen af West-

falen og hans familie omsider faaet tilladelse til at opslaa sin faste bopæl i moderens nærhed. Jérôme og Cathérine var forblevne Letizias yndlinge. De boede i begyndelsen hos hende, men flyttede senere til et nærliggende palads, hvorfra de daglig med sine børn Napoléon og Mathilde besøgte „Palazzo Bonaparte", og hvor de jevnlig mødtes med Lucien.

Jérôme kom hver morgen til frokost og læste aviserne for den blinde Letizia; hans stemme havde samme klang som keiserens.

En morgen kom han tidligere, end han pleiede; han havde netop hørt nyheder fra Paris. Stille traadte han ind i moderens værelse og nærmede sig sengen, hvor hun laa syg.

„Min moder!" sagde han med lav stemme, „hører du mig?"

Hun gjorde en bekræftende bevægelse.

„Det berettes fra Paris, at der er udstedt befaling om, at keiserens statue skal gjenopreises paa Vendôme-søilen."

Moderen sagde i første øieblik intet; hun trykkede i taushed Jérômes haand med et udtryk af lykke, som man ikke paa længe havde seet i hendes ansigt. Saa foldede hun sine hænder i bøn, og taarerne rullede ned fra hendes blinde øine.

To dage efter stod hun op fra sit sygeleie og lod sig føre hen i sofaen. Hun syntes helt

oplivet ved efterretningen og gjentog uafladelig med svag stemme:

„Keiserens statue reises atter! Keiseren staar igjen midt i Paris!“

Man bragte hende en liden model af statuen. Det var hende en glæde at føle paa den med sine fingre. Men da hun talte om dens indvielse, sagde hun vemodigt:

„Jeg vil aldrig mere faa mindesmerket at se.“

„Mine stakkels øine, hvor jeg savner dem!“ sagde hun tidt. „Dersom jeg nu var i Paris som før i tiden, vilde Gud give mig kraft til at stige op paa søilen, for at jeg kunde overbevise mig om, at keiseren virkelig atter staar paa den. Det synes mig undertiden, som om man har villet bedrage en stakkels landflygtig moder, der er vanfør og blind. Hvad kan man mere forundre sig over i denne verden? Alderen og ulykken gjør mistroisk.“

Hun pleiede at spørge de faa besøgende, som kom til hende, om de havde været tilstede ved afsløringen af Napoléons statue, om den var smuk, og om man saa den godt; dette emne interesserede hende overordentlig.

Den ene efter den anden af hendes børn og børnebørn forlod Rom; hendes liv blev atter meget ensomt. Kun kardinal Fesch forblev stedse i hendes nærhed.

Ogsaa pave Leo XII var død; og Pius VIII skulde snart følge ham efter i graven. Men om paverne skiftede, saa havde de alle samme interesse og sympati for Napoléons moder. Pius VIII besøgte den landsforviste og søgte at trøste hende over de store tab, som hun havde lidt.

Letizia svarede ham:

„Gud alene er uforanderlig. Han havde været for rundhaandet mod mig; hvad Han havde givet mig, tog Han igjen. Hans vilje ske! — Jeg beklager kun mine børn, der har maattet lide saa meget."

Paven ærede hendes resignation og sagde om hende:

„Denne gudhengivne kvinde fortjener at hædres af jordens fyrster."

Hendes liv havde isandhed været rigt paa prøvelser. Men det var ikke disse, som hun tænkte mest paa, medens hun sad fængslet til sin rullestol, og hendes udslukte øine stirrede ud i rummet. Hun glemte lidelsen for at mindes den merkværdige mand, som hun havde skjænket verden. Hans herskerglans havde i tidligere dage smertet hendes øine. Efter at alder og ulykker havde tilsløret disse øine, saa hendes indre blik oftere end før tilbage til keiserdømmets sol.

„Min søn blev styrtet," sagde hun. „Han

omkom i elendighed langt fra mig. Mine andre børn er forviste; jeg oplever, at den ene efter den anden af dem dør. Jeg er gammel og forladt; men jeg vilde ikke bytte med den største dronning i verden."

XXIX.

Grev Prokesch-Ostens besøg. — Hertugen af Reichstadt dør. — Brev fra Marie Louise til Letizia.

Til Wien og Schønbrunn søgte fremdeles Letizias kjærlige tanker. Man talte ofte til hende om Napoléons søn. Hun skjalv af glæde, naar man forhaabningsfuldt nævnte hans navn. Hun mindedes, hvordan hun for over tyve aar tilbage i tiden havde været tilstede ved hans fødsel, hvordan hun som gudmoder havde overværet hans daab. Opløst i taarer havde hun tre aar senere for sidste gang omfavnet dette barn, der havde været saa ulykkeligt over at skulle forlade Tuilerierne.

Hvor vilde ikke en linje, et tegn paa kjærlighed fra ham have glædet hendes sjæl! Men hver forbindelse var vedblivende afskaaret mellem hende og ham; man skjænkede end ikke bedstemoderen den trøst at meddele hende, med hvilken begeistring den unge fyrste omfattede sin faders minde.

Rygter var nylig naaede til hende om hertugen af Reichstadts sygelighed; hans mulige død vilde begrave det sidste haab, som hun endnu havde tilbage.

I et testamente, som hun havde gjort 1829, indsatte hun sin sønnesøn, kongen af Rom eller Napoléon II, ogsaa kaldet „hertugen af Reichstadt“, til sin universal-arving. „Alt hvad jeg eier, har jeg modtaget af keiseren,“ sagde hun. „Retfærdigheden fordrer, at jeg efterlader alt til hans søn.“ Hun havde dog ogsaa bestemt temmelig store summer for sine børn og sin broder. Hun havde testamenteret betydelige pensioner og erindringer til dem, der havde tjent hende. Endelig havde hun givet en stor pengesum til de fattige paa Corsica.

Næsten alle de dyrebare erindringer om Napoléon, som hun havde samlet, havde hun tiltænkt hans søn, deriblandt en dødsmaske af keiseren, som lægen Antommarchi havde bragt med til hende fra St. Hélèna.

Hertugen af Reichstadts ven, grev Prokesch-Osten, opholdt sig sommeren 1832 i Rom. I et selskab traf han Lucien Bonapartes oftere omtalte datter Charlotte, nu fyrst Gabriellis hustru.

Fyrstinden opfordrede ham til at aflægge et besøg hos Letizia, idet hun tilføiede, at hendes bedstemoder meget ønskede at lære ham at kjende.

Det blev bestemt, at hun skulde føre ham til hende. Den følgende dag, den 21de juli, hentede hun ham i sin vogn, og de kjørte sammen til keiserens moder.

Kammerherre Colonna og hendes to hofdamer modtog dem i forgemakket. Fløidørene aabnedes til et stort, rigt møbleret værelse, meget høit under taget og med tykke gardiner for vinduerne, der kun lod et svagt dagslys trænge ind.

Charlotte gik først ind til sin bedstemoder, Prokesch-Osten fulgte hende. En ædel og værdig kvindeskikkelse, blind, næsten lammet, udtæret af livets kummer og sørgeklædt fra hoved til fod reiste sig langsomt, støttet til fyrstindens arm.

Hun hilste ham, lod sig atter synke ned i sofaen og indbød ham til at tage plads ved sin side. Saa sagde hun med sin smukke, milde stemme mange elskværdige og venlige ord til sin sønnesøns ven. Hun sagde det paa ukorrekt fransk, men med stor hjertelighed og i meget velvalgte udtryk.

Greven fortalte hende om hertugen af Reichstadt. Hun lyttede til ham med stigende rørelse og afbrød ham ofte med spørgsmaal. Jo mere han fordybede sig i enkeltheder, der kunde have interesse for en moder, desto flere træk af lighed fandt hun mellem Napoléon I's og Napoléon II's karakter.

Prokesch-Osten, der havde været paa reise i adskillige maaneder, vidste ikke, at keisersønnens sygdom havde forværret sig i den sidste tid. Han søgte at berolige bedstemoderen med hensyn til hans tilstand.

Hvad hun havde tænkt og ønsket for sin sønnesøn samlede Letizia i følgende ord:

„Gid han altid vil handle efter sin faders sidste vilje! Hans tid vil komme. Han vil stige op paa sin faders trone.“

Hun reiste sig og lod sig lede hen til hertugens buste, som hun havde ladet opstille ved siden af keiserens. Hun viste sin gjest disse samt sine øvrige sønners billeder og sagde nogle ord om hver enkelt af dem. Længst stansede hun foran Lucien og Joseph. Hun udtalte sig med bitter sorg om Marie Louises opførsel.

Greven kyssede hendes haand og beredte sig til at tage afsked. Men Letizia holdt ham tilbage og gjorde en kraftanstrengelse for at rette sig op. Hendes skikkelse syntes at vokse, majestæt var udbredt over hele hendes person.

Gjesten følte, at hun skjalv; begge hendes hænder sænkede sig ned paa hans hoved. Han gjættede hendes hensigt og knælede ned foran hende. Charlotte holdt hende opreist.

„Da jeg ikke kan naa til ham,“ sagde hun, „nedlægger jeg paa Deres hoved hans bedstemoders velsignelse; hun vil snart forlade denne jord. Mine bønner, mine taarer, mine ønsker

vil følge ham til mit livs sidste øieblik. Overbring ham, hvad jeg lægger paa Deres hoved, hvad jeg betror til Deres hjerte."

Den unge mand stod op. Hun omfavnede ham og forblev længe i taushed lænet mod hans bryst.

Samme aften sendte hun ham et miniaturbillede af keiseren med en lok af hans haar paa bagsiden, et billede af Napoléon som førstekonsul, et tærningspil prydet med „N" og keiserkronen, som fangen havde benyttet paa St. Hélèna, samt andre gjenstande, som Prokesch-Osten lovede at bringe hendes barnebarn.

Faa dage efter modtog greven i Bologna efterretningen om, at Napoléon den stores søn var død. Han havde draget sit sidste suk paa slottet Schønbrunn den 22de juli 1832. Medens bedstemoderen fra det fjerne havde sendt ham sin velsignelse, havde keisersønnen stridt dødskampen.

Napoléon den første havde elsket krigen for høit. Ogsaa Napoléon den anden havde ønsket at vinde hæder ved sværdet. Men døden havde meiet ham bort, inden han var traadt frem paa nogen kampplads. Habsburgernes uhyggelige gravkjælder havde lukket sig over hans lig.

Dagen efter hans død skrev keiserinde Marie Louise følgende brev:

„Til „Madame Mère“
i Rom.

Schønbrunn, den 23de juli 1832.

Madame!

I haabet om at mildne bitterheden ved den smertelige efterretning, som jeg har den ulykke at overbringe Dem, vil jeg ikke overlade til nogen anden det pinlige hverv at sende Dem meddelelsen derom.

Søndagen den 22de dennes, klokken fem om morgenen, er min dyrebare, inderlig kjære søn, hertugen af Reichstadt, bukket under for sine lange og tunge lidelser.

Jeg havde den trøst at være hos ham i hans sidste øieblikke og at overbevise mig om, at intet var bleven forsømt, der kunde have bidraget til at bevare hans liv. Men videnskabens hjælpemidler var uvirksomme ligeoverfor en brystsygdom, som lægerne fra begyndelsen enstemmig erklærede for at være af saa farlig natur, at den ufeilbarlig vilde føre min ulykkelige søn i graven i en alder, da han berettigede til saa skjønne forhaabninger.

Gud havde bestemt det saaledes. For os er intet andet at gjøre end at bøie os under Hans ophøiede vilje og at dele vort savn og blande vore taarer.

Modtag, Madame, ved denne sørgelige anledning, forsikringen om de kjærlige følelser, som næres for Dem af

Deres hengivne datter

Marie Louise.“

Bedstemoderen var utrøstelig. „Jeg er altsaa af skjebnen bestemt til at overleve alle mine børn og til at sørge over dem,“ sagde hun. „Hvem skal pleie mig i min alderdom og modtage mit sidste suk? Jeg har mistet den bedste juvel i min krone!“

Hun besvarede aldrig Marie Louises brev. Men kardinal Fesch afsendte følgende brev i sin søsters navn:

„Madame!

Skjønt politiken i sin blindhed røvede mig alle efterretninger fra det kjære barn, hvis død De har meddelt mig, har jeg aldrig ophørt at bevare en moders dybe kjærlighed for ham.

Tanken paa ham var mig endnu til nogen trøst. Gud. har i min høie alder føiet dette slag til min uafladelige og smertelige legemssvaghed. Jeg modtager det som et nyt pant paa Hans barmhjertighed; thi jeg nærer det sikre haab, at Gud rigelig vil erstatte ham denne verdens ære ved æren i sin himmel.

Modtag min tak, Madame, fordi De har gjort Dem den uleilighed ved en saa smertefuld anledning at ville mildne sorgens bitterhed i min sjæl. Vær vis paa, at min sorg vil vare saa længe, som jeg lever.

Min tilstand forhindrer mig fra at underskrive dette brev. Undskyld at min broder gjør det i mit sted."

XXX.

Flere af Letizias andre børnebørn dør. — Digte til hendes ære. — Man ønsker at ophæve hendes forvisning fra Frankrige. — Hendes svar. — Franskmænd besøger hende og beskriver hende og hendes Hus.

Som en gammel stamme, der skaanes af tidens øks, saa Letizia sine grene knækkes en for en og sine blade visne og falde. Kraftigere end hendes søn havde vist sig paa klippen St. Hélèna, sad hun fastklamret til den Tarpæiske klippe; sorgen styrtede hende ikke ned fra den. Hos hende triumferede aanden over legemet, der længst var en ruin.

Mod slutningen af sit liv tænkte hun hyppig tilbage paa de mange, som døden havde berøvet hende, paa de smaa børn, som hun havde mistet paa Corsica, og paa sin mand. Hun tænkte paa Louis' og Hortenses ældste søn, der var død i en saa skjøn alder, paa sin svigerdatter Josephine, paa Eugène og Murat, og paa de børn, som hun havde mistet i sin

alderdom: Elise Bachiocchi og den skjønne og elskværdige „Paulette“. Mellem alle disse grave blev hun staaende opreist, selv da hendes taarer flød over Napoléons jordhøi paa St. Hélèna og over kongen af Roms marmor-sarkophag.

I hendes aller sidste leveaar skulde døden endnu herje i hendes slegt: samme aar som hertugen af Reichstadt døde, omkom Napoléon Louis, Napoléon III's begavede broder. Paaskedag 1834 faldt hendes dattersøn prins Baciocchi af hesten; hans hoved blev knust mod en søile.

„Der hviler en ond skjebne over den tredie generation af Bonaparterne,“ sagde hun. „De dør en voldsom død.“

Lammet, blind, levende i erindringernes verden, omgivende sig med ting, der kunde gjenkalde for hende billeder af de kjære, der var vandrede bort, modtog hun kun enkelte trofaste, der kom for at tale med hende om dem, som hun begræd.

Time efter time stirrede hendes udslukkede øine mod det sted, hvor keiserens buste stod.

Fjorten aar var forløbne siden hans bortgang. Dog mindedes hun endnu hvert træk fra hans barndom; og hun hørte hans stemme, som talte han til hende i dette øieblik.

Næsten et fjerdedels aarhundrede havde hun tilbragt i en værdig tilbagetrukkenhed, tro mod sin søns minde, næsten glemt af den nye generation.

Men de, som huskede hende, følte beundring for denne kvinde, der saa ædelt havde baaret livets vekslende tilskikkelser. Kroget og bøiet under sin møisommelige vandring ragede hun endnu op over sine gjenlevende børn, — den sidste store i slegten.

Den franske poet Béranger skrev om hende:

„La noble dame, en son palais de Rome
Aime à filer, car, bien jeune autrefois,
Elle filait, en allaitant cet homme
Qui depuis l'entoura de reines et de rois.
Près d'elle assise est la vieille servante,
Qui, nouveau-né, le reçut dans ses bras.
Au bruit de leurs fuseaux elles disent: „Hélas!
Que la fortune est décevante!"

En tysk digter sang til hendes ære:

„Stolzer strebte keine Krone zu des Himmels Dom empor,
Ueberschattend sieben Reiche gleich ihr keine je zuvor;
Keine haben die Orkane, Blatt für Blatt, gleich ihr entlaubt,
Haben keiner langsam modernd, Spross für Spross gleich ihr geraubt.

Alle: Vater, Mutter, Gatten riss der Tod von ihrer Brust,
Knickte Knospen, die des Schwellens, des Entfaltens kaum bewusst,
Liess den Riesensohn verschmachten auf dem meerumwallten Stein,
Mordete den Sohn des Sohnes, — sie verschmächt er, sie allein!

Frage, Bild der ew'gen Sonne, von der Riesin Gruft herab,
Frage ob es einen Helden deinem Sohne gleichen gab;
Frage jeder deiner Schwestern: ob sie mehr als du beweint?
Deine Frage wird von jeder mit verhülltem Haupt verneint."

Man interesserede sig i Frankrige levende for i hendes livs sildige aften atter at aabne hende adgangen til at vende tilbage til dette land. Den forvisningsdom, som havde rammet familien Bonaparte, vilde man ophæve ligeoverfor stammoderen.

Men verdens medfølelse kom for sent; og hun forsmaaede at vende tilbage uden sine børn. Den 26de april 1834 skrev hun til den deputerede Sapey i anledning af denne sag:

„Min Herre!

De mennesker, som indser det latterlige i at fastholde loven om landsforvisning for min familie, og som ikkedestomindre foreslaar at gjøre en undtagelse for mig personlig, har aldrig kjendt hverken mine principper eller min karakter.

Jeg blev enke, da jeg var treti aar gammel; og mine otte børn var min eneste trøst. Corsica truedes med at skulle blive skilt fra Frankrige. Tabet af mine eiendomme og mit hjem forfærdede mig ikke. Jeg fulgte mine børn til fastlandet. 1814 fulgte jeg Napoléon til øen Elba. Tiltrods

for min alder vilde jeg 1816 have fulgt ham til St. Hélèna, dersom det ikke var bleven mig negtet. Og jeg fandt mig i at leve som statsfange i Rom. Jeg ved ikke, om det var paa grund af lovlig anklage eller formedelst de forbundne magters indblanden, at man udviste mig og min familie fra Frankrige; men jeg oplevede, at forfølgelsen mod medlemmerne af min slegt gik saa vidt, at den tvang dem, der af hengivenhed for mig vilde være i min nærhed, til at forlade Rom.

Man skilte mig fra alle dem, som endnu binder mig til livet, og hos hvem mine minder og min lykke bor, — hvis der endnu kunde findes nogen lykke for mig her paa jorden!

Da besluttede jeg at forsage verden og ikke at haabe paa anden lykke end den i et andet liv.

Hvad kunde jeg finde i Frankrige, som kunde opveie dette, og som ikke vilde blive forgiftet for mig ved magthaverne, der i sin uretfærdighed ei kan tilgive den hæder, som min familie har opnaaet?

Man lade mig i ro i mine lidelser! Jeg vil bevare min karakters fasthed indtil enden! Jeg vil aldrig skille min skjebne fra mine børn. Det er den eneste trøst, som jeg endnu har tilbage.

Hertugen af Reichstadt.

Modtag ikke destomindre, min herre, mine taksigelser for den interesse, som De viser mig.

Jeg er, med udmerket høiagtelse,

for Madame

R. Mellini."

— — — — —

Franskmænd, som i disse aar besøgte Rom, undlod ikke at stanse paa Piazza di Venezia foran den store hjørnebygning, hvor keisermoderen boede, som døden syntes at have glemt midt i ruinernes by. Med sin strenge arkitektur, sine mørke mure dannede dette palads en eiendommelig modsætning til de omliggende bygningers pragt.

Kun faa lod sig melde hos hende; man vilde ikke forstyrre hende i hendes alderdom. Et par aar før sin død modtog hun dog tre franskmænd, der har beskrevet sit besøg hos hende:

Da de traadte ind i det tause palads, stansede al samtale uvilkaarligt. Alvorlige og stille gik de op ad trapperne og ind i forværelset. To tjenere i keiserligt livré sad derinde; den ene reiste sig for at melde dem.

En dame med et alvorligt italiensk ansigt — Rosa Mellini — kom ud til dem og førte dem til Letizias soveværelse.

Den gamle dame sad paa sin chaiselongue

med ansigtet vendt mod de indtrædende. Franskmændene stansede i dyb ærbødighed ved døren.

„Kom helt hen til mig,“ sagde hun; „thi jeg ser ikke mere. Jeg vil sige eder, hvor det glæder mig at modtage franskmænd. Der kommer saa faa for at besøge moderen til den ulykkelige keiser. Det er kun englændere og amerikanere, som ønsker at hilse paa mig; men de første kjender jeg ikke!“

Hun hævede stemmen og lagde eftertryk paa de sidste ord.

Intet spor af rødme farvede hendes kinder. Hendes sorte øine saa ikke mere; alene det velvillige smil, som spillede om hendes mund, gav ansigtet liv. Paa de afmagrede kinder fandtes der næsten ikke en rynke; den finttegnede mund var presset sammen med et udtryk af resigneret sorg. Den smukke profil lignede tiltrods for hendes høie alder endnu medaljen af en romersk keiserinde.

Hendes hoved var prydet med en hvid turban, som ikke bedækkede hendes pande, der var fuldstændig af samme form som Napoléons.

Hun bar en kjole af fløiel. En hermelinskaabe indhyllede hendes fødder. Hendes hænder, som hun rakte de unge franskmænd til kys, var kolde som marmor.

Ved siden af hende stod et lidet simpelt, meget skrøbeligt bord, hvorpaa hun fra tid til

anden lod sine hænder spille. Paa en pragtfuld søile stod kongen af Roms buste.

„I ser her alt, hvad jeg har igjen efter min søn," sagde hun. „Dette lille bord stod ved hans seng paa St. Hélèna; og hans sidste blik var vendt mod denne buste. Han testamenterede mig disse to ting, mit stakkels barn! . . . . Et lidet bord og en buste!"

„Aa," blev hun ved, „det er ikke muntert at komme for at se til keiserens moder, en gammel kone, som staar med den ene fod i graven. Jeg har lidt meget i mit liv. Da jeg var omtrent treti aar gammel, blev jeg enke med otte børn, som alle var smaa. Napoléon var fjorten aar gammel. Hans fader og jeg havde været i Brienne for at besøge ham. Min stakkels mand døde paa en reise. Jeg vil lade eder se hans portræt."

Hun kaldte paa en gammel kammertjener, som rullede hendes stol ind i salonen, hvorhen franskmændene fulgte hende.

Denne var smykket med billeder af konger, dronninger, prinser og prinsesser af familien Bonaparte, alle i festdragt. I en fordybning midt i væggen hang billedet af faderen til alle disse herskere. En kolossal buste af Napoléon dominerede værelset. Der fandtes ogsaa malerier af Josephine, Hortense og Eugène Beauharnais, af kongen af Rom og af den senere Napoléon III. Kun Marie Louise manglede i kredsen.

Letizia indtog sin sædvanlige plads under sin mands portræt. De besøgende sagde til hende, at keiseren lignede hende langt mere end sin fader; han havde fra faderen kun arvet øinenes graa farve, samt ansigtets form.

„Ja," svarede hun, „min søn havde et smukt ansigt, naar han var i godt humør. Men naar han tænkte over sine store planer, var hans ansigt meget alvorligt; da sagde jeg til ham: „Mit barn! jeg bliver vred, naar man siger, at du ligner mig." Dette bragte ham til at le, og han kyssede mig. Stakkel! han var saa god!"

Før de tog afsked, bad franskmændene hende om at give dem sin velsignelse. Hun gjorde det. Hun løftede begge sine hænder og sagde til dem:

„Gid I maa blive lykkelige. Men fremforalt: gid I maa bøie eder under Guds vilje! Tænk undertiden paa Napoléons gamle moder; nu dør hun snart."

XXXI.

Cathérine af Westfalen dør. — Letizias liv nærmer sig sin slutning. — Hendes død og testamente. — Hendes lig bisættes paa Corsica.

Gjennem aars øvelse havde Letizia vænnet sig til at se døden i ansigtet; som jøderne, naar de feirer sin paaske, holdt hun vandringsstaven i haanden og lænderne ombundne for at drage bort.

Ingen tvivlede længer paa, at hendes liv nærmede sig sin slutning; men med sin dybe og myndige røst behérskede hun endnu fra gravens rand sine børn. I denne sterke og rene karakters store linjer havde man aldrig fundet usandhed eller svig. Den lille kreds, som holdt vagt om hendes alderdom, saa i høiagtelse op til hende. De blandt hendes børn, som havde tilladelse til at leve i hendes nærhed, flokkedes omkring hende; endnu bønfaldt de forviste om tilladelse til at aflægge hende besøg.

Hendes mest elskede svigerdatter, Cathérine

af Westfalen — „Trinette", som man fortroligt pleiede at kalde hende i familiens skjød — døde i Lausanne den 29de november 1835.

Hendes egen familie havde 1814 gjort alle mulige skridt for at formaa hende til at lade sig skille fra sin mand; men hun havde foretrukket landflygtighed, forfølgelser og fattigdom sammen med Jérôme fremfor sit fædreland, hæder og rigdom uden ham. Napoléon sagde om hende paa St. Hélèna:

„Ved sin ædle opførsel i aarene 1814 og -15 har denne fyrstinde med egne hænder indskrevet sit navn i historien."

Hendes helbred var bleven ødelagt af de sorger og forfølgelser, som hun havde været udsat for; men man haabede, at hendes liv endnu en tid skulde blive bevaret. Efterretningen om, at hun var bukket under for sine lidelser, var et sidste, føleligt slag for Letizia.

„Ak," sagde hun, „de dør alle langt fra mig. Jeg alene bliver tilbage for at begræde dem. Er jeg da fordømt til at begrave dem alle efter at have sat dem ind i verden? Jeg har ikke flere taarer igjen for at græde. Guds vilje ske!"

Efter Cathérines død vilde hun ikke længer modtage et eneste besøg, men levede et fuldstændigt eneboerliv. Dag for dag blev hun mere og mere svag, — saa svag, at hun næsten ikke formaaede at tale til dem, som omgav

hende. Men skjønt legemet var træt til døden, var hendes aand lige klar; og hendes moralske energie forlod hende ikke.

I sine sidste dage saa hun endnu hos sig sine sønner Lucien og Jérôme. Louis var ved sin helbredstilstand forhindret fra at forlade Florens. Joseph fik end ikke paa hendes dødsleie de forenede magters tilladelse til at ile til hende. Caroline fik det heller ikke tiltrods for sine fortvivlede bønner.

Napoléons moder døde den 2den februar 1836, klokken syv om aftenen, af almindelig afkræftelse. Medens hun drog sit sidste suk, ringede Capitoleums klokker til aftensang. Ved hendes dødsleie var nærværende: kardinal Fesch, hendes søn Jérôme og Luciens hustru, hendes selskabsdame Rosa Mellini, hendes slegtning lægen Ramolino, samt hendes mangeaarige kammerherre Colonna. Hun tabte ikke et eneste øieblik sin bevidsthed, og hun sov fredelig hen uden dødskamp.

Billedhuggeren Thorvaldsen blev budsendt og tog en dødsmaske af hende; hun havde bevaret sin skjønhed i døden.

I begyndelsen af dette arbeide har jeg paapeget, at man aldrig har kunnet bevise, naar hun blev født. Men fastslaar man hendes fødselsaar til den tid, der i regelen antages, saa døde hun i en alder af omtrent syv og otti aar.

Snart efter hertugen af Reichstadts død havde hun tænkt paa at omforme sine sidste bestemmelser. Den 22de september 1832 havde hun nedskrevet et nyt testamente, der blev aabnet samme aften, som hun var død. Det var affattet paa italiensk og oversat paa fransk under kardinalens øine. Det var langt og meget nøiagtigt.

Hun skjænkede betydelige legater til alle medlemmer af sin husstand, til sin kammerherre Colonna og til Rosa Mellini. Hun efterlod sit guld-service til sine sønner Joseph og Louis, med fradrag af en del, som hun reserverede til Lucien og Jérôme. Sin broder kardinalen testamenterede hun alle familie-portrætter.

Uden i sit testamente at udtale sig nærmere om grunden dertil gav hun sin datter Marie-Caroline kun, hvad der tilkom hende efter loven. Dog føiede hun hertil et halsbaand af perler, — visselig et symbol paa de taarer, som Carolines opførsel mod Napoléon havde kostet hendes moderhjerte.

Hun havde tilintetgjort alle gjældsbeviser, der kunde gjøre hendes børn til hendes skyldnere; og hun erklærede, at det var hendes bestemte vilje, at ingen efterforskninger maatte finde sted med hensyn til, hvad hun forud havde givet til flere af børnene. Herfra undtog hun en kvittering for 300,000 francs, som hun havde laant sin datter Caroline aaret 1815.

Hun testamenterede betydelige summer til Ajaccio, den plet i verden, som hun havde elsket høiest. Til denne by, hvortil hendes bedste ungdomsminder havde været knyttede, efterlod hun ogsaa sit hjerte. — —

Rygter om Letizias død havde tidligere flere gange været i omløb i Rom. Da hendes sidste time virkelig nærmede sig, vidste ikke befolkningen, at hun var mere syg end vanligt; og man vilde ikke tro efterretningen om, at hun var død.

Det var i tiden for Roms karneval. Den pavelige regjering, som var bange for at støde regjeringen i Paris, forlangte, at ceremonierne ved hendes begravelse skulde foregaa i tarvelighed. Man forbød familien Bonaparte at lade det keiserlige vaaben opstille ved kirkeporten. Men man kunde ikke forhindre, at det blev fæstet i hjørnerne af sørgeteppet, og at man over vaabenet anbragte den keiserlige ørn holdende i guldbogstaver:

„L. R. B.
Mater Napoleonis."

I sit testamente havde hun selv anordnet, at hendes bisættelse skulde finde sted i stilhed, men at en betydelig pengesum samme dag gjennem hendes broder skulde uddeles til byens fattige. Hun havde aldrig likt smiger og tomme

ord; ved hendes kiste vilde svulstige lovtaler lidet have været paa sin plads.

Et nyt pavevalg foregik samme dag, som keiserens moder blev stedet til hvile. Medens romere og romerinder i skarer strømmede til Peterskirken for at overvære denne ceremoni, kjørte en beskeden sørgevogn, fulgt af nogle trofaste, ud af paladset paa hjørnet af „Piazza di Venezia“.

I kirken „Saint Louis des Français“ blev der læst en sørgemesse for den gamle corsicanerindes sjæl. Fra orgelet tonede et requiem, — fredens evige sang. Alle de omstaaende — selv hendes hvidhaarede broder — havde været børn for hende. Alle i ligfølget saa i hende den sidste ærværdige repræsentant for en tid, der var forbi.

Natten mellem den fjerde og femte februar blev hendes afsjælede legeme ført til Carneto i nærheden af Civita-Vecchia, hvor kisten blev nedsænket i gravkjælderen i kirken „Les dames de la Passion“. Mange aar senere blev den hentet ud derfra for sammen med kardinal Fesch's lig at føres til Ajaccio, som begge søskende havde ønsket.

I Italien, hvor hun havde henlevet saa mange aar af sit liv, satte hendes død kun svage spor. For Frankrige var hun død fem og tyve aar for sent; man havde ligesaa faa taarer for Napoléons halvforglemte moder, som

man havde havt det for keiserens søn, der var født som Frankriges barn, men døde som østerrigsk prins.

Saavel i Frankrige som i andre lande udtalte man sig dog meget smukt om denne kvinde, „der fortjente hele verdens medlidenhed“.

„Fru Letizia Bonapartes død i Rom har ikke vakt nogen opmerksomhed,“ heder det i et af datidens blade. „Men Napoléons moders skjebne fortjener vel et tilbageblik. Under tyve aars landflygtighed udgik der fra hende aldrig nogen handling, som ikke bidrog til at danne ramme om hendes søns storhed. Hun havde bevaret sin fædreneøs hele fasthed og stolthed. Med sit italienske øie, saa vant til det skjønne, og som intet kunde blænde, havde hun seet sin søn stige op til den høieste plads, som om denne plads tilkom ham. Selv hans geni vakte ikke hendes forundring; hun følte, at det udsprang fra hende selv. Thi hvor tilbagetrukket Napoléons moder end levede i Frankrige, var hun ikke destomindre en kvinde af overlegen aand og af en ophøiet karakter. Den store keiser har selv ofte udtalt dette; og hans dom er bleven stadfæstet fuldt og helt ved den dybe og almindelige respekt, hvormed man omgav hende i Rom.“

Et andet sted siges der om hende:

„Det synes, som om ingen kvinde i historien i en saadan grad som hun er bleven overøst med lykke af skjebnens luner. Sikkert er det, at ingen kvinde har lidt saa tunge prøvelser og i en saadan grad som hun har tømt smertens bæger til bunden.“

Det heder et tredie sted:

„Naaet til den høie alderdom flygtede hun ind mellem sit navns og sit lands fiender; og hun maatte være vidne til den glæde, som man følte ved hendes søns og hendes sønnesøns død. Men hun bar sin ulykke med en ligesaa ophøiet ro og værdighed, som hun i ungdommen havde baaret Paolis trusler. I sin storhed havde hun aldrig vist forfængelighed; i ulykken hørte man aldrig hendes klager. Denne sterke sjæl afholdt sig endog fra at nævne sine fienders navn.“

* * *

Kort efter stammoderens bortgang døde ogsaa andre medlemmer af slegten: først hendes svigerdatter, dronning Hortense, et par aar senere hendes broder Joseph Fesch.

Efter Letizias død syntes kardinalen ikke længer at have lyst til at leve. Han hentæredes af kræft, denne frygtelige sygdom, der havde herjet saa grusomt blandt dem, der stod Letizia

nær. Efter at have opnaaet den øverste stilling i kardinal-kollegiet, døde han den 13de mai 1839, i en alder af syv og sytti aar. Fem dage efter ham døde Caroline Murat, ex-dronning af Neapel.

I kardinalens testamente fandt man følgende bestemmelse:

„Jeg testamenterer 200,000 francs til opførelse af en kirke paa sydsiden af det store etablissement, som jeg har ladet oprette i Ajaccio. Jeg ønsker, at mit og min søsters støv skal hvile i denne kirke mellem mine kjære medborgere."

Hans hovedarving, Joseph Bonaparte, greb familiens landflygtighed som paaskud til foreløbig ikke at opfylde denne bestemmelse; og kirken blev ikke bygget.

Sommeren 1851 overførtes omsider de to lig til Corsica. Og 1857 befalede Napoléon III, at man skulde bygge kirken. Dens alter er prydet med en Kristus-figur af stort kunstnerisk værd, som Napoléon havde medbragt som seierstrofæ fra sit første felttog i Italien, og som han havde foræret sin moder, der atter havde skjænket den til sin fødeby.

Midt i gravhvelvingen staar Letizias kiste. Rundt om hende, som man har kaldt „Corsicas Niobe", hviler kardinalen og flere andre medlemmer af hendes egen slegt.

Over indgangen til gravkammeret er der indlagt en prægtig sort marmorblok, der bærer følgende indskrift i guld:

„MARIA LETIZIA RAMOLINO BONAPARTE.

MATER REGUM.“

De verker, som jeg har raadspurgt under udarbeidelsen af foranstaaende bog, er hovedsagelig følgende:

Galetti: Histoire illustrée de la Corse.
Léonard de Saint-Germain: Itinéraire de la Corse.
Tranchant et Ladimir: Les femmes militaires.
Jean de la Rocca: La Corse et son avenir.
Beauterne: L'enfance de Napoléon.
Masson: Napoléon et sa famille. I, II.
Nisica: Mémoires sur l'enfance et la jeunesse de Napoléon.
Lescure: Les mères illustres.
Elias Regnault: Histoire de Napoléon.
Turquan: Les soeurs de Napoléon.
Mémoires de *Napoléon Bonaparte.*
Correspondance de Napoléon l'er.
Mémoires du roi *Joseph.*
Lucien Bonaparte et ses mémoires.
Mémoires et correspondance du roi *Jérôme.*
Correspondance de la reine *Cathérine.*
Mémoires de la duchesse *d'Abrantès.*
Miot de Melito: Souvenirs du premier empire.
Larrey: Madame Mère.
L'abbé Lionnet: Histoire du cardinal Fesch.
Henri Houssaye: 1814.
Ménéval: Napoléon et Marie Louise.
Amédée Pichot: Napoléon à l'île d'Elbe.

Mademoiselle Cochelet: Mémoires sur la reine Hortense et la famille impériale.

Las-Cases: Le Mémorial de Sainte-Hélène.

O'Meara: Napoléon dans l'exil.

Mémoires *d'Antommarchi.*

Scipion Fougasse: Chez une femme illustre.

Saint-Hilaire: Souvenirs intimes du temps de l'empire.

Michelet: Histoire du XIX'e siècle. (Origine des Bonapartes.)

Thiers: Histoire du consulat et de l'empire.

Madame Letizia a Sienna. (Estrato della „Nuova Antologia“)

Eurico Mayer: La vita e i tempi.

etc. etc. etc.

LIBRARY
JUN 21 1982
UNIVERSITY OF TORONTO

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BRIEF
D
00 47129

1845592

RCHE
NDER

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 08 02 03 024 3